

Trender i norsk landbruk 2024

Innlandet

Alexander Zahl-Thanem
Egil Petter Stræte

Universitetsenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim

Telefon: +47 73 82 01 60
E-post: post@ruralis.no

Rapport 5/2024

Utgivelsesår: 2024

Antall sider: 78

ISSN 1503-2035

Tittel: Trender i norsk landbruk 2024 - Innlandet

Forfattere: Alexander Zahl-Thanem og Egil Petter Stræte

Utgiver: Ruralis – Institutt for rural- og regionalforskning

Utgiversted: Trondheim

Prosjekt: Trender i norsk landbruk - Oppdragsanalyser

Prosjektnummer: 6380

Oppdragsgiver: Innlandet Fylkeskommune

Oppdragsgivers ref.: Vegard Urset

Stikkord

Landbruk, Innlandet, økonomi, investeringer, rekruttering, framtidsutsikter, tilleggsnæringer, klima, livskvalitet.

Foto på forsiden: Ruralis

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag for Innlandet fylkeskommune. Den baserer seg på resultater fra spørreundersøkelsen Trender i norsk landbruk (Trendundersøkelsen) og svar fra 643 gårdbrukere fra Innlandet som deltok i undersøkelsen våren 2024. Rapporten benytter også data fra Trendundersøkelsen som ble gjennomført i Innlandet i 2018, i tillegg til nasjonale tall.

Rapporten konsentrerer seg om følgende overordnede temaer: Bonden og gårdsbruket, økonomi og investeringer, klima, klimatilpasning og teknologi, utdanning og kompetanse, ferie, fritid og velferdsordninger, samt framtidsutsikter og rekruttering.

Vi takker gårdbrukerne som tok seg tid til å besvare spørreskjemaet og dermed bidro til oppdatert kunnskap om landbruket i Innlandet anno 2024, sett fra gårdbrukernes ståsted.

Trondheim 23/8-2024

Alexander Zahl-Thanem og Egil Petter Stræte

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Innholdsfortegnelse.....	3
Tabelliste.....	4
Figurliste	5
Sammendrag.....	9
1. Innledning.....	12
1.1. Bakgrunn og formål.....	12
1.2 Gjennomføring av undersøkelsen.....	14
1.3 Analysestrategi.....	14
2. Bonden og gårdsbruket	16
2.1. Gårdbrukeren	16
2.2 Familie og nabobønder	18
2.3 Arbeidsinnvandrere.....	21
2.4. Produksjon og annen næringsvirksomhet	22
2.5. Oppsummering.....	25
3. Økonomi og investeringer	26
3.1. Økonomisk utvikling og tilfredshet med økonomien	26
3.2. Økonomiske utsikter	30
3.3. Investeringer	34
3.4 Oppsummering.....	41
4. Klima, klimatilpasning og teknologi.....	43
4.1. Klimatiske forhold og virkning på gårdsdrifta.....	43
4.2. Miljøteknologi og annen teknologi	47
4.3. Oppsummering.....	50
5. Utdanning og kompetanse	51
5.1. Utdanning.....	51
5.2. Kompetanse	57
5.3. Oppsummering.....	58

6. Ferie, fritid og velferdsordninger	60
6.1. Ferie og fritid	60
6.2. Tilgang på avløpere	62
6.3. Oppsummering.....	64
7. Framtidsutsikter og rekruttering	65
7.1. Produksjonsutvikling og framtidsutsikter	65
7.2. Rekruttering	69
7.3. Båsfjøs og løsdriftsfjøs	72
7.4. Oppsummering.....	74
Referanser.....	76
Vedlegg 1	77
Drøfting av representativitet	77

Tabelliste

Tabell 1. Oversikt over hvilke kommuner som inngår i de ulike regionene.....	15
Tabell 2. Sammenligning av variabler i Trendundersøkelsen med populasjonsdata fra Statistisk sentralbyrå.	78

Figurliste

Figur 1. Andel gårdbrukere som har vokst opp på et gårdsbruk, på bygda eller utenom bygda (n=637). I prosent.	17
Figur 2. Figuren til venstre viser når gårdbrukerne overtok hovedansvaret for driften av bruket (n=633). Figuren til høyre viser om gårdbrukeren hadde odelsrett eller ikke (n=629). Andeler i prosent.....	17
Figur 3. Betydning av ulike forhold for at man er gårdbruker (n≈620). Svarfordelinger i prosent.....	18
Figur 4. Gårdbrukernes sivilstatus (til venstre), og hvorvidt ektefelle/samboer deltar i gårdsdrifta eller ikke (til høyre) (n=638/461). Svarfordelinger i prosent.	19
Figur 5. Hvor hyppig ektefelle/samboer deltar i ulike aktiviteter knyttet til gårdsdrifta (n≈509). Svarfordelinger i prosent.	19
Figur 6. Hvorvidt gårdbrukerne har barn eller ikke (til venstre), og hvorvidt barna deltar i gårdsdrifta eller ikke (til høyre) (n=636/452). Svarfordelinger i prosent.....	20
Figur 7. Hvor ofte gårdbrukerne samarbeider med andre gårdbrukere om arbeidsoppgaver tilknyttet gårdsdrifta (n=631). I prosent.	21
Figur 8. Andel gårdbrukere som oppgir at de hadde arbeidshjelp i løpet av det siste året (n=1565). I prosent.....	22
Figur 9. Hvilke produksjoner gårdbrukerne oppgir at de driver på sitt gårdsbruk (n=625). Andeler i prosent.....	23
Figur 10. Forekomst av ulike tilleggsnæringer som gårdbrukerne oppgir at de driver med basis i brukets ressurser (n=620). I prosent.	24
Figur 11. Netto næringsinntekt fra tilleggsnæringer (n=360). Fordelinger i prosent. .	24
Figur 12. Andel bønder som oppgir at resultatet fra gårdsdriften har endret seg i positiv eller negativ retning de siste fem årene. 2018 og 2024. (n=1657). I prosent.	27
Figur 13. Andel gårdbrukere som oppgir at resultatet fra gårdsdriften har endret seg i negativ retning de siste fem årene. Innlandet og Norge (n=1548). I prosent.	27
Figur 14. Utvikling i gårdbrukernes gjennomsnittlige tilfredshet med ulike forhold på en skala fra 1 (svært utilfreds) til 10 (svært tilfreds). 2018 og 2024 (n≈1650).	28
Figur 15. Gårdbrukernes gjennomsnittlige tilfredshet med inntekta fra gårdsdrifta på en skala fra 1 (svært utilfreds) til 10 (svært tilfreds). Tall for Innlandet (i blå punkter) og Norge som helhet (i rød strek). (n=1548).....	29
Figur 16. Regionale forskjeller i Innlandet mht. gårdbrukernes gjennomsnittlige tilfredshet med inntekta fra gårdsdrifta på en skala fra 1 (svært utilfreds) til 10 (svært tilfreds) (n=616).	30

Figur 17. Andel gårdbrukere som tror det økonomiske resultatet fra gårdsdrifta vil endre seg i positiv eller negativ retning i løpet av de neste fem årene (n=624). I prosent.	31
Figur 18. Utvikling mht. hvor bekymret gårdbrukere er for ulike risikofaktorer. Gjennomsnitt på en skala fra 1 (ikke bekymret) til 7 (svært bekymret). 2018 og 2024. (n=1595).....	32
Figur 19. Hvor bekymret gårdbrukere er for ulike risikofaktorer. Gjennomsnitt for gårdbrukere i Innlandet og nasjonalt målt på en skala fra 1 (ikke bekymret) til 7 (svært bekymret). (n=613).....	33
Figur 20. Hvor mye gårdbrukere har investert i bygninger, maskiner og annet i løpet av de siste fem årene (n=618). Fordelinger i prosent.....	35
Figur 21. Hvor mye gårdbrukere har investert i bygninger, maskiner og annet i løpet av de siste fem årene. Tall for Innlandet og Norge. (n=1531). Fordelinger i prosent.	35
Figur 22. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i bygninger, maskiner eller annet i løpet av de siste fem årene, etter gårdbrukerens alder. (n=618) I prosent.....	36
Figur 23. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i bygninger, maskiner eller annet i løpet av de siste fem årene, etter produksjon. (n=618). I prosent.	36
Figur 24. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i bygninger, maskiner eller annet i løpet av de siste fem årene, etter areal. (n=618). I prosent.	37
Figur 25. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i løpet av de siste fem årene, etter region i Innlandet (n=618). I prosent.	38
Figur 26. Hvorvidt gårdbrukere i løpet av de siste ti årene har foretatt større investeringer som de angre på (n=620). Svarfordelinger i prosent.....	38
Figur 27. Hvor mye gårdbrukere planlegger å investere i bygninger, maskiner og annet i løpet av de neste fem årene (n=621). Andeler i prosent.	39
Figur 28. Hvor mye gårdbrukere planlegger å investere i bygninger, maskiner og annet i løpet av de neste fem årene (n=621). Andeler i prosent.	40
Figur 29. Andel gårdbrukere som planlegger å investere 1 million kroner eller mer etter egenvurdert standard på brukets driftsbygninger og maskinpark (n=618). I prosent. Egenvurdert standard er basert på gjennomsnittlig vurdering av brukets driftsbygninger og maskinpark.....	40
Figur 30. Gårdbrukernes vurdering av den samlede gjelden på gårdsbruket sett i forhold til omfanget av drifta på bruket. (n=618). I prosent.	41
Figur 31. I hvilken grad bønder opplevde utfordringer med ulike klimatiske forhold det siste året (n=600). I prosent.	44

Figur 32. Hvorvidt flomskade og tørke eller vannmangel har påvirket produksjonen i «noen» eller i «stor» grad i løpet av det siste året, gårdbrukere i Innlandet sammenlignet med landet (n=1503). Andeler i prosent.....	45
Figur 33. Regionale forskjeller i Innlandet mht. hvorvidt ulike forhold har påvirket produksjonen det siste året (n=600). I prosent.....	46
Figur 34. Andel gårdbrukere som tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket svært eller noe negativt de neste ti årene, året 2018 sammenlignet med året 2024 (n=1561). I prosent.....	46
Figur 35. Andel gårdbrukere i Norge og i Innlandet som tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket svært eller noe negativt de neste ti årene (n=1561). I prosent.	47
Figur 36. Andel gårdbrukere som har gjennomført eller planlegger å gjennomføre ulike klimarelaterte tiltak på sitt gårdsbruk (n≈600). I prosent.....	48
Figur 37. Andel gårdbrukere som har gjennomført minst ett av tiltakene i figur 36, etter areal (n=613). I prosent..	49
Figur 38. Svarfordeling på spørsmålet: «Hvor viktig eller uviktig synes du følgende faktorer er for at du skal ta i bruk tiltak av typen nevnt i forrige spørsmål?» (n≈600). I prosent.....	49
Figur 39. Andel gårdbrukere med landbruksfaglig utdanning (n=633). I prosent.	52
Figur 40. Andel gårdbrukere med landbruksfaglig utdanning, Innlandet sammenlignet med landet (n=1376). I prosent.....	52
Figur 41. Andel gårdbrukere med landbruksfaglig utdanning i ulike regioner i Innlandet (n=633). I prosent.	53
Figur 42. Utdanningsnivå blant gårdbrukere som ikke har landbruksfaglig utdanning. (n=303). I prosent.	54
Figur 43. Andel som driver konvensjonell og økologisk landbruk etter gårdbrukerens utdanningsnivå. (n=303). I prosent.	55
Figur 44. Andel gårdbrukere som er enig eller uenig i påstanden: «Det er for mange offentlige reguleringer i landbruket», etter utdanningsnivå (n=606). I prosent.	56
Figur 45. Andel gårdbrukere som er enig eller uenig i påstanden: «Redusert kjøttforbruk er et godt klimatiltak», etter utdanningsnivå (n=608). I prosent.....	56
Figur 46. Hvor viktig ulike kilder er når det gjelder å få ny kunnskap i gårdsdrifta (n≈620). Andeler i prosent.....	57
Figur 47. Hvor god eller dårlig kompetanse gårdbrukeren vurderer at en selv har innenfor ulike områder (n≈620). Andeler i prosent.....	58
Figur 48. Andel gårdbrukere som er enig eller uenig i påstanden om at de har nok ferie- og fridager (n=608). I prosent.	61

Figur 49. Andel gårdbrukere som er uenig i at de har nok ferie og fritid, etter produksjon. (n=606). I prosent.....	61
Figur 50. Hvorvidt gårdbrukeren er enig eller uenig i påstanden «Det er vanskelig å skaffe avløser når jeg skal ha fri» (n=570). Svarfordelinger i prosent.	62
Figur 51. I hvilken grad gårdbrukere i Innlandet sammenlignet med Norge er helt eller delvis enig i påstanden «Det er vanskelig å skaffe avløser når jeg skal ha fri» (n=1264). Andeler i prosent.	63
Figur 52. Andel gårdbrukere som er helt eller delvis enig i påstanden «Det er vanskelig å skaffe avløser når jeg skal ha fri» (n=570). Etter region i Innlandet. I prosent.....	63
Figur 53. Hvordan gårdbrukere ser for seg produksjonsutvikling framover. Etter produksjon. (n≈600). Svarfordelinger i prosent.	66
Figur 54. Hvilke alternativer gårdbrukerne regner med er mest sannsynlig for sitt gårdsbruk 20 år fram i tid (n=609). Svarfordelinger i prosent.	67
Figur 55. Endringer fra 2018 til 2024 i hvilke alternativer gårdbrukerne regner som mest sannsynlig for sitt gårdsbruk 20 år fram i tid (n=1599).....	67
Figur 56. Andel gårdbrukere i Norge sammenlignet med i Innlandet som anser det som mest sannsynlig at gårdsbruket 20 år fram i tid vil være drevet av dagens brukere eller barn/slekt av dagens brukere (n=609). I prosent.....	68
Figur 57. Andel gårdbrukere som oppgir at gårdsbruket 20 år fram i tid mest sannsynlig vil være drevet av dagens brukere eller barn/slekt av dagens brukere. Etter region i Innlandet (n=609). I prosent.....	69
Figur 58. Hvorvidt gårdbrukerne vil anbefale noen av barna å ta over bruket etter en selv. 2018 og 2024. (n=1414). Svarfordelinger i prosent.	70
Figur 59. Andel gårdbrukere i Norge og i Innlandet som vil anbefale barna å ta over bruket etter en selv (n=1156). I prosent.	70
Figur 60. Hvor sannsynlig eller usannsynlig det er at barn eller andre familiemedlemmer vil ta over gårdsdrifta. 2018 og 2024. (n=1414). Andeler i prosent.	71
Figur 61. Hvor sannsynlig eller usannsynlig det er at barn eller andre familiemedlemmer vil ta over gårdsdrifta. Fordelinger for Norge og Innlandet. (n=1338). I prosent.	72
Figur 62. Hvor sannsynlig eller usannsynlig det er at gårdbrukere som i dag driver melkeproduksjon i båsfjøs vil bygge om til løsdrift innen 2034 (n=58). I prosent.....	73
Figur 63. Hvilke alternativer gårdbrukere, som i dag driver båsfjøs og oppgir at det er usannsynlig at de vil bygge om til løsdrift før 2034, anser som det mest sannsynlige alternativet 20 år fram i tid (n=28). Andeler i prosent.....	74

Sammendrag

Formålet med denne rapporten er å bidra med oppdatert kunnskap om landbruket i Innlandet, ved å presentere resultater fra spørreundersøkelsen «Trender i norsk landbruk». Spørreundersøkelsen ble gjennomført våren 2024, og resultatene i denne rapporten baserer seg på svar fra 643 gårdbrukere i Innlandet. I rapporten sammenlignes disse resultatene også med resultater fra en tilsvarende undersøkelse gjennomført i Innlandet i 2018, samt med nasjonale tall.

Bonden og gårdsbruket

Motivasjonen for å drive gårdsbruk i Innlandet er i stor grad knyttet til en interesse for landbruk og et liv på bygda. Ektefeller og samboere er viktige samarbeidspartnere, og de fleste bidrar aktivt til gårdsdrifta, enten gjennom praktisk arbeid, daglige beslutninger og ledelse, eller gjennom langsiktig planlegging og investeringsbeslutninger. Samarbeid med nabobønder er også utbredt, selv om det varierer hvor ofte dette forekommer. Bruken av arbeidsinnvandrere har gått kraftig ned fra 2018 til 2024, som i resten av landet, selv om dette fortsatt utgjør en viktig ressurs for mange gårdbrukere, særlig i frukt- og grønnsaksproduksjon.

Økonomi og investeringer

Likevel er mye av årets undersøkelse preget av en lengre periode med høy prisvekst på viktige innsatsfaktorer, som gjødsel, kraftfôr og drivstoff. Dette, kombinert med høyere levekostnader, har ført til redusert lønnsomhet og økonomiske utfordringer. Hele 42 prosent av gårdbrukerne i Innlandet oppgir at resultatet fra gårdsdrifta har endret seg i negativ retning de siste fem årene. I 2018 var andelen i Innlandet til sammenligning 29 prosent. Også andelen gårdbrukere som er tilfreds med inntekta fra gården har gått ned fra 2018 til 2024, noe som speiler de nasjonale trendene. Nasjonale tall indikerer likevel et mulig bunnivå i 2022 og at gårdbrukerne var noe mer tilfreds med økonomien i 2024.

Tilleggsnæringer basert på gårdens ressurser er og forblir et viktig supplement til gårdsdrifta for mange, der særlig leiekjøring, utleie av jakt- og fiskerettigheter, og vedproduksjon er viktige næringer for mange. Inntekten fra disse næringene er ofte ikke veldig høy målt i kroner og øre, men kan likevel være et viktig supplement til gårdsinntekta og øvrig husholdningsinntekt.

Mange av gårdbrukerne har investert betydelig i bygninger og maskiner de siste fem årene og planlegger tilsynelatende for noe mindre investeringer fremover. For eksempel er andelen gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer de foregående fem årene dobbelt så høy som de som planlegger tilsvarende for de neste fem årene. Yngre gårdbrukere, de med større arealer, og de som driver med kjøttproduksjon av svin eller melkeproduksjon, oppgir at de har investert mest. Valdres og Nord-Gudbrandsdal har lavere investeringsaktivitet, noe som hovedsakelig kan tilskrives produksjonssammensetning og gårdsstørrelse.

Klima, klimatilpasning og teknologi

Videre oppgir mange gårdbrukere i Innlandet at ulike klimatiske forhold har påvirket produksjonen i løpet av det siste året. Omtrent halvparten oppgir problemer med for mye nedbør som har skadet åker og eng. Ellers oppgir mange at flomskader har vært et problem, noe som i stor grad kan tilskrives ekstremværet «Hans» i 2023. Gårdbrukere i Innlandet er noe mer bekymret for fremtidige klimaendringer enn gårdbrukere i resten av landet. Dette har trolig sammenheng med så vel tørkeperioder som ekstremnedbør. Begge deler har påvirket mange gårdbrukere i Innlandet de siste årene.

En betydelig andel av gårdbrukerne i Innlandet har tatt i bruk ulike miljøteknologier. Nedlegging av husdyrgjødsel i jord og presisjonsspredning av kunstgjødsel er blant de mest utbredte tiltakene. Samtidig ser vi at mange gårdbrukere planlegger ytterligere tiltak som eksempelvis solcellepaneler og presisjonsspredning i nær fremtid. Det er en tendens til at større gårdsbruk, med mer jordbruksareal og høyere næringsinntekt, i større grad har gjennomført slike tiltak. Når det gjelder innføring av nye tiltak, viser undersøkelsen at for mange gårdbrukere er det avgjørende at tiltakene kan integreres i den eksisterende driften, at det finnes økonomiske støtteordninger, og at investeringskostnadene ikke er for høye. I tillegg er det viktig at tiltakene ikke gir økt arbeidsbelastning og at det finnes rådgivere med nødvendig kunnskap.

Utdanning og kompetanse

I Trendundersøkelsen oppgir over halvparten av gårdbrukerne at de har landbruksfaglig utdanning, enten fra videregående skole eller fra universitet eller høyskole. Rapporten viser hvordan gårdbrukernes utdanningsnivå kan ha stor betydning for ulike forhold knyttet til både drift og holdninger. For eksempel har utdanningsnivå en stor betydning for gårdbrukernes holdninger til landbrukspolitikk, der de med lavere utdanning ofte er mer skeptiske til offentlige reguleringer enn de med høyere utdanning.

Ferie, fritid og velferdsordninger

Videre oppgir 52 prosent av gårdbrukerne at de føler de *ikke* har tilstrekkelig ferie- og fridager. Det er særlig gårdbrukere som driver med melkeproduksjon og annet husdyrhold som oppgir dette, mens de som driver ren planteproduksjon har færre utfordringer. Tilgang på avløsere er en viktig faktor som påvirker muligheten for ferie. Mange gårdbrukere opplever det som utfordrende å finne avløsere. Mer spesifikt oppgir 45 prosent av gårdbrukerne at de er delvis eller helt enig i påstanden om at det er vanskelig å skaffe seg avløser når de skal ha fri. Utfordringer med rekruttering av avløsere er likevel ikke unikt for Innlandet, da lignende mønster også finnes nasjonalt.

Framtidsutsikter og rekruttering

Majoriteten av gårdbrukerne i Innlandet ser for seg å fortsette med dagens produksjonsnivå i fremtiden. Det er noen forskjeller mellom produksjonene. Kornprodusenter, andre planteprodusenter og grovfôrprodusenter forventer en viss

økning i produksjonen. Husdyrprodusenter forventer noe nedgang, spesielt melke- og storfekjøttprodusenter, hvor også en del vurderer å legge ned driften. Sistnevnte må ses i sammenheng med løsdriftskravet i 2034, der mange melkeprodusenter som fortsatt driver i båsfjøs anser det som lite sannsynlig å bygge om til løsdrift.

Når gårdbrukerne vurderer fremtiden for sine gårdsbruk på lang sikt, ser vi en økende usikkerhet sammenlignet med tidligere år. Mange ser for seg at gården fortsatt vil være i familien om 20 år. Likevel har andelen som oppgir «vet ikke» på flere spørsmål knyttet til rekruttering og framtidsutsikter økt fra 2018 til 2024. Denne usikkerheten kan ses i sammenheng med at spørreundersøkelsen ble gjennomført våren 2024, i en periode preget av mye politisk debatt om inntekter og inntektsopptapping, bl.a. i Stortinget.

1. Innledning

Foto: Ruralis.

1.1. Bakgrunn og formål

Trender i norsk landbruk (Trendundersøkelsen) er en nasjonal spørreundersøkelse som har vært gjennomført av forskningsinstituttet Ruralis – Institutt for rural- og regionalforskning annethvert år siden 2002. Spørreundersøkelsen inneholder en rekke ulike tema og spørsmål om alt fra gårdbrukerens ferie og fritid til gårdens framtidsutsikter. Dette er kunnskap som i liten grad er tilgjengelig i den offentlige registerbaserte statistikken, men som likevel er svært viktig kunnskap i utviklings- og strategiarbeid.

I 2024 ble det gjennomført en regional analyse av Innlandet fylket, der vi i tillegg til den nasjonale undersøkelsen har innhentet svar fra flere hundre gårdbrukere i Innlandet. Denne rapporten presenterer resultater og analyser fra dette datamaterialet og gir et innblikk i landbruket i Innlandet – sett fra gårdbrukerens ståsted. Dette innebærer blant annet regionale analyser innad i Innlandet og sammenligninger av Innlandet med resten av det norske landbruket.

Formålet med denne rapporten er å øke innsikten om situasjonen og framtidsutsiktene for landbruket i Innlandet basert på gårdbrukernes egne vurderinger. Målgrupper for rapporten er beslutningstakere blant politikere, forvaltning og organisasjoner, samt interesserte i samfunnet ellers. Rapporten vil også

kunne være til nytte i utformingen av en regional politikk og regionale prioriteringer for landbruket i Innlandet.

Landbruket er inne i en periode med stor oppmerksomhet. Det er store utfordringer knyttet til kostnadsutvikling, klimaendringer, klimatiltak, krav om løsdriftsfjøs i melkeproduksjonen fra 2034 og markedsforhold, for å nevne noe. Samtidig er det også store muligheter innen for eksempel bruk av bioressurser, vektlegging av sirkulær økonomi, prioritering av matsikkerhet og ny teknologi.

Spørreundersøkelsen ble gjennomført våren 2024, i en periode med politisk debatt både i og utenfor Stortinget om inntekter og opptrapping. Undersøkelsen er gjennomført før stortingsbehandling om opptrapping og jordbruksforhandlingene 2024. Hvordan dette kan ha påvirket undersøkelsen er ikke lett å si, men det har trolig økt interessen for temaet og landbrukspolitikken.

Landbruket preges i stor grad av nasjonal landbrukspolitikken, med enkelte regionale tilpasninger. Det er likevel flere andre faktorer som påvirker utviklingen i jordbruket. Dels er disse eksterne for landbruket, slik som regionalt arbeidsmarked, klimaendringer, klimatiltak og kostnadsutvikling i samfunnet ellers. Dels er de interne knyttet til det enkelte gårdsbruket, slik som gårdens ressurser, bonden og husholdningen hvor en selv i større grad kan påvirke. Dette betyr at det for Innlandet kan være variasjoner i utviklingen sammenlignet med nasjonale tall.

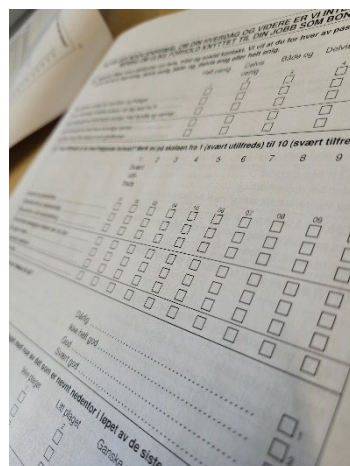
I denne rapporten setter vi søkelys på seks overordnede tema:

- Bonden og gårdsbruket
- Økonomi og investeringer
- Klima, klimatilpasning og teknologi
- Utdanning og kompetanse
- Ferie, fritid og velferdsordninger
- Framtidsutsikter og rekruttering

Disse temaene vil bli presentert fra og med kapittel 2. I de følgende delkapitlene vil vi først redegjøre for gjennomføring av undersøkelsen (kapittel 1.2) og rapportens analysestrategi (kapittel 1.3). For lesere som er mest interesserte i resultater fra undersøkelsen anbefaler vi å hoppe til kapittel 2.

1.2 Gjennomføring av undersøkelsen

Trendundersøkelsen ble sendt ut til et tilfeldig utvalg gårdbrukere i Innlandet våren 2024. Et tilfeldig utvalg på 2000 gårdbrukere ble trukket fra Produsentregisteret basert på søknader om produksjonstilskudd foregående år. Undersøkelsen ble distribuert både via posten og som en epost-undersøkelse. Sentio Research AS var ansvarlig for denne gjennomføringen. Dette innebar at 1000 gårdbrukere mottok en invitasjon til å delta i undersøkelsen i posten og 1000 mottok undersøkelsen på epost.

Etter en utsending og en påminnelse svarte totalt 469 gårdbrukere fra Innlandet på undersøkelsen. Dette betyr at i overkant av 24 prosent av de inviterte gårdbrukerne valgte å delta i undersøkelsen, når vi trekker fra gårdsbruk som av ulike grunner ikke lenger er aktive (n=67). En større andel gårdbrukere besvarte den postale undersøkelsen (30.4 prosent) sammenlignet med epost-undersøkelsen (16.4 prosent). Dette er noe som samsvarer med tidligere erfaringer.

Gårdbrukerne fra dette ekstrautvalget kommer i tillegg til gårdbrukerne fra Innlandet som ble invitert til å delta i den nasjonale Trendundersøkelsen. Dette innebærer med andre ord at vi har svar fra totalt 643 gårdbrukere i Innlandet fylke. Videre analyser viser at de regionale- og produksjonsmessige fordelingene samsvarer godt med de faktiske populasjonsfordelingene i Innlandet. Det samme gjelder fordelingen i alder og kjønn når vi sammenligner fordelingen i utvalget med de faktiske fordelingene i populasjonen (alle gårdbrukere i Innlandet). Vi anser derfor utvalget som et godt utgangspunkt for å gi et representativt innblikk i landbruket i Innlandet – sett fra gårdbrukerens ståsted. For en nærmere drøfting og analyser av undersøkelsens representativitet, se vedlegg 1.

1.3 Analysestrategi

Vår analysestrategi i denne rapporten har vært å dokumentere hva gårdbrukere i Innlandet i 2024 mener, tenker og gjør angående de ulike temaene vi tar opp. Dette innebærer å presentere resultater fra gårdbrukere i Innlandet *samlet*. I tillegg har vi satt søkelys på hvorvidt det har vært en endring over tid, hvorvidt det er regionale forskjeller innad i Innlandet, og om det for eksempel er produksjon-, areal-, kjønn-, eller aldersforskjeller knyttet til hva gårdbrukerne svarer. Vi sammenligner også Innlandet med nasjonale tall for å undersøke hvorvidt trender i Innlandet skiller seg ut fra resten av landet.

For å analysere utvikling over tid har vi sammenlignet svarene til gårdbrukerne med svar på en Trendundersøkelse som ble gjennomført i Hedmark og Oppland i 2018 (nå Innlandet). Ettersom undersøkelsen i 2018 hadde mange av de samme spørsmålene som i 2024, gir dette mulighet til å analysere om det har vært endringer mellom disse tidspunktene. Målet i denne rapporten er ikke å gi en komplett oppsummering av alle

endringer som har skjedd siden 2018, men heller trekke fram enkelte sentrale forhold som er verdt å merke seg – enten det gjelder endring eller stabilitet.

Vi ser også på om det er regionale forskjeller innad i Innlandet som er verdt å merke seg. For å gjøre dette har vi tatt utgangspunkt i inndelingen av Innlandet der man skiller mellom Sør-Østerdal, Nord-Østerdal, Nord-Gudbrandsdal, Midt-Gudbrandsdal, Lillehammer-regionen, Hamar-regionen, Valdres, Gjøvik-regionen, Hadeland (Gran) og Kongsvinger-regionen. Oversikt over hvilke kommuner som inngår i de ulike regionene er presentert i tabell 1.

Kilde: Innlandet fylkeskommune.

Tabell 1. Oversikt over kommuner som inngår i de ulike regionene i Innlandet fylke.

Region	Kommuner
Gjøvik-regionen	Gjøvik, Nordre Land, Søndre Land, Vestre Toten, Østre Toten
Hadeland	Gran
Hamar-regionen	Hamar, Løten, Ringsaker, Stange
Kongsvinger-regionen	Eidskog, Grue, Kongsvinger, Nord-Odal, Sør-Odal, Åsnes
Lillehammer-regionen	Gausdal, Lillehammer, Øyer
Midt-Gudbrandsdal	Nord-Fron, Ringebru, Sør-Fron
Nord-Gudbrandsdal	Dovre, Lesja, Lom, Sel, Skjåk, Vågå
Nord-Østerdal (Fjellregionen)	Alvdal, Folldal, Os, Rendalen, Tolga, Tynset
Sør-Østerdal	Elverum, Engerdal, Stor-Elvdal, Trysil, Våler, Åmot
Valdres	Etnedal, Nord-Aurdal, Sør-Aurdal, Vang, Vestre Slidre, Øystre Slidre

Ettersom enkelte av analysene forutsetter at man bruker ulike regresjonsanalyser, som både er omfattende og kompliserte å tolke, har vi valgt å utelukke disse fra rapporten og heller kommentere disse resultatene fortløpende i tekstlig form.

2. Bonden og gårdsbruket

I Innlandet er det i alt noe over 6700 jordbruksbedrifter, hvorav de fleste er landbruksforetak drevet av personlige drivere (enkeltmannsforetak) (se faktaark). Rundt 16 prosent av gårdbrukerne er kvinner, mens de resterende 84 prosent er menn. Gjennomsnittsalderen er 52 år og har vært forholdsvis stabil de siste ti årene. Både kjønnsfordelingen og gjennomsnittsalderen i Innlandet er ganske lik resten av landet.

Landbruket i Innlandet består av en rekke ulike produksjoner og har komplette verdikjeder innen melk, potet, korn, grønnsaker, kjøtt og egg (Norges Bondelag, u.d.). De fleste gårdbrukere driver konvensjonell drift. Det er noe over 300 bedrifter med godkjent økologisk drift i regionen.

Formålet med dette kapitlet er å vise hvordan et gårdsbruk ofte handler om mer enn bare gårdbrukeren. Vi vil derfor gi en nærmere beskrivelse av gårdbrukeren, men også vise betydningen av ektefelle, samboer, barn og andre personer i og rundt arbeidet med gårdsdriften. I tillegg peker vi på mangfoldigheten i produksjoner og næringsvirksomhet blant gårdsbrukene i Innlandet.

2.1. Gårdbrukeren

Fra Trendundersøkelsen ser vi i Figur 1 at nesten syv av ti gårdbrukere i Innlandet oppgir at de har vokst opp på gårdsbruket de nå driver¹. Likevel er det også en del som har vokst opp på et annet gårdsbruk enn det de nå driver (13 prosent) eller har vokst opp på bygda, men ikke på et gårdsbruk (14 prosent).

Fakta om landbruket i Innlandet

Antall jordbruksbedrifter i alt:
6746

Jordbruksbedrifter, personlige drivere:
6453

Gjennomsnittsalder:
52 år

Andel kvinner:
16 prosent

Antall gårdbrukere med melkekyr:
1206

Antall gårdbrukere med sau:
1708

Antall gårdbrukere med svin:
347

Antall gårdbrukere med verpehøner:
211

Antall gårdbrukere med slaktekylling:
65

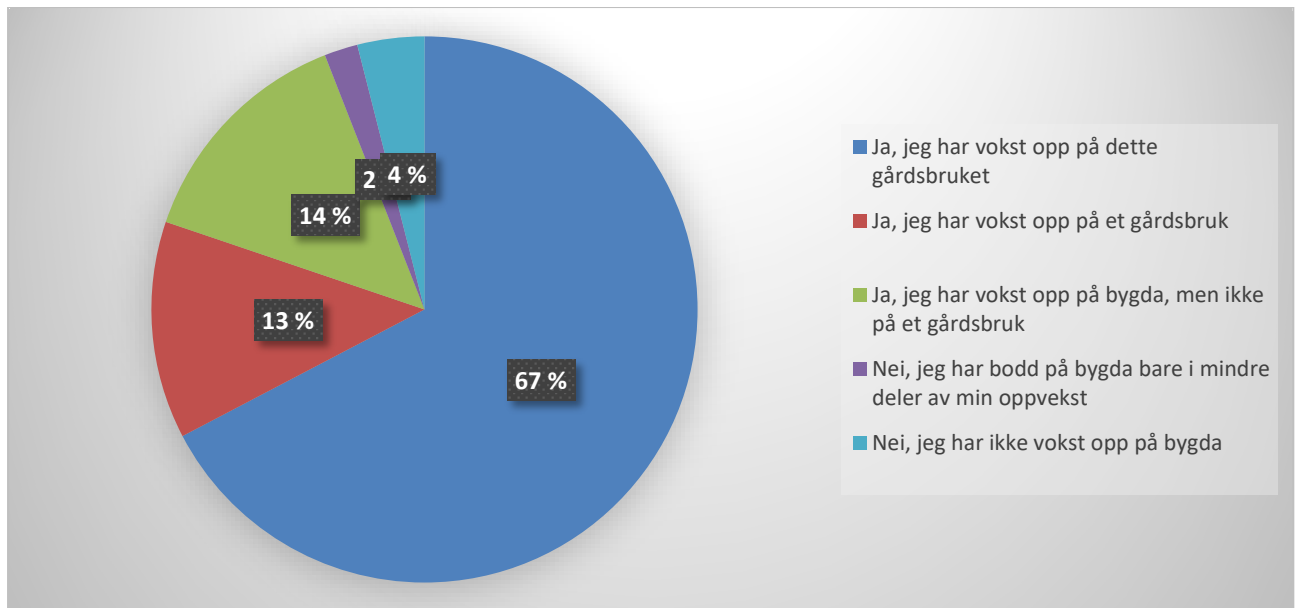
Antall gårdbrukere med korn og oljevekster:
2129

Antall gårdbrukere med potet:
366

Antall gårdbrukere med økologisk drift:
309

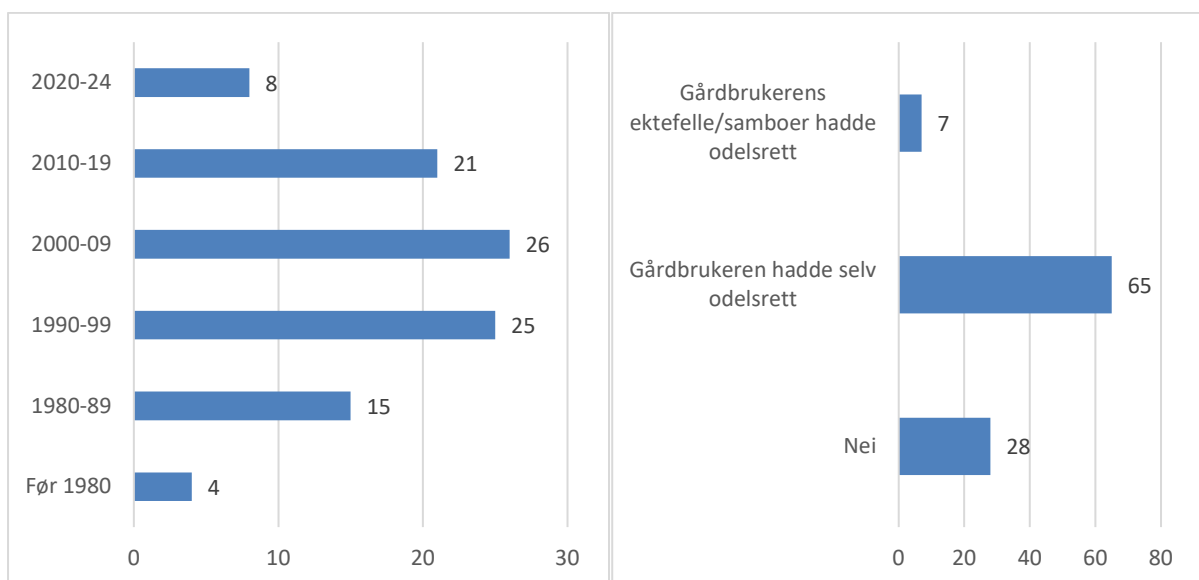
(Kilde: Statistisk sentralbyrå, 2023).

¹ Med mindre annet fremgår i titlene for figurer eller tabeller, gjelder tallene gårdbrukere i Innlandet sine svar på Trendundersøkelsen 2024.

Figur 1. Andel gårdbrukere som har vokst opp på et gårdsbruk, på bygda eller utenom bygda (n=637). I prosent.

Det er stor variasjon knyttet til *når* gårdbrukerne overtok gårdsbruket, noe som naturlig henger sammen med både gårdbrukernes alder og livsfase (figur 2). Mens 65 prosent oppgir at de selv hadde odelsrett, oppgir syv prosent at deres ektefelle eller samboer hadde odelsrett på bruket. Dette viser også at omsetning av gårdsbruk i stor grad foregår innad i familier. Kun 28 prosent oppgir at de *ikke* hadde odelsrett til gårdsbruket.

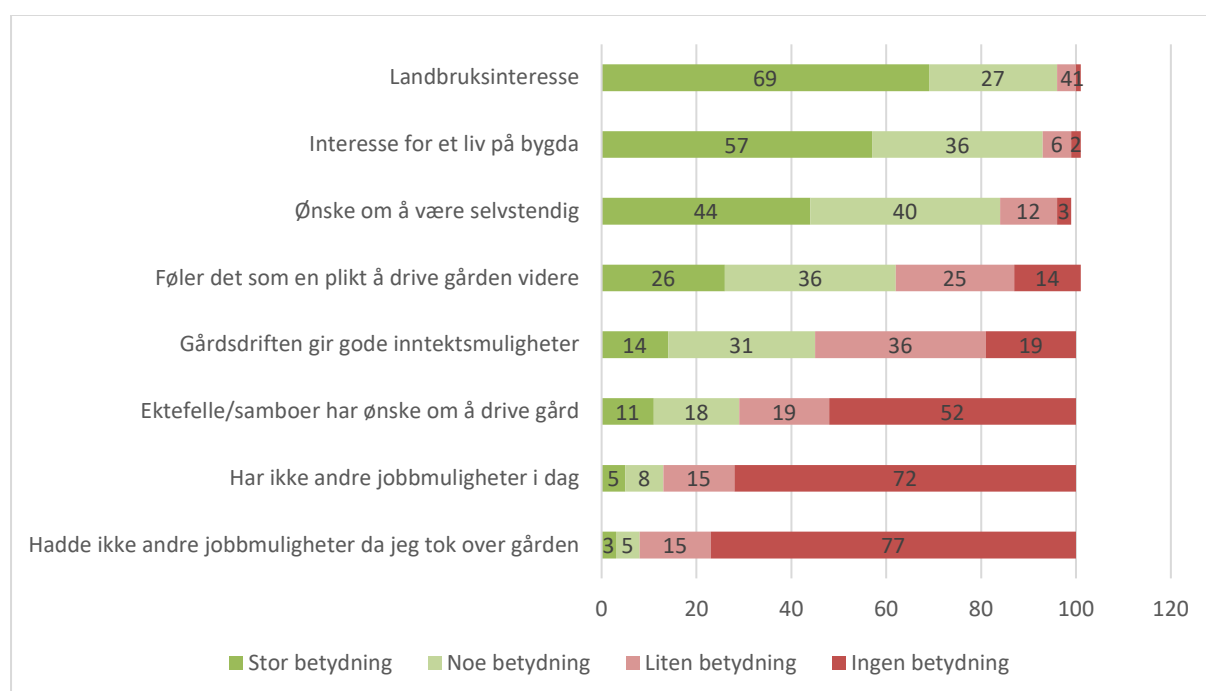

Figur 2. Figuren til venstre viser når gårdbrukerne overtok hovedansvaret for driften av bruket (n=633). Figuren til høyere viser om gårdbrukeren hadde odelsrett eller ikke (n=629). Andeler i prosent.

Motivasjonen for å drive et gårdsbruk er i stor grad knyttet til interessen for å holde på med landbruk, en faglig interesse. Dette kommer frem i figur 3, som viser

fordelingen på et spørsmål der gårdbrukerne ble bedt om å oppgi hvor stor betydning ulike forhold har for at man er gårdbruker. Av de ulike forholdene som kommer frem i figuren skiller «landbruksinteresse» seg særlig ut, der nesten syv av ti gårdbrukere oppgir at landbruksinteresse har stor betydning for at de er gårdbrukere. Andre forhold som fremstår som viktige er «interesse for et liv på bygda», og «ønske om å være selvstendig». Det er færre som oppgir at de «føler det som en plikt å drive gården videre» eller at «gårdsdriften gir gode inntektsmuligheter».

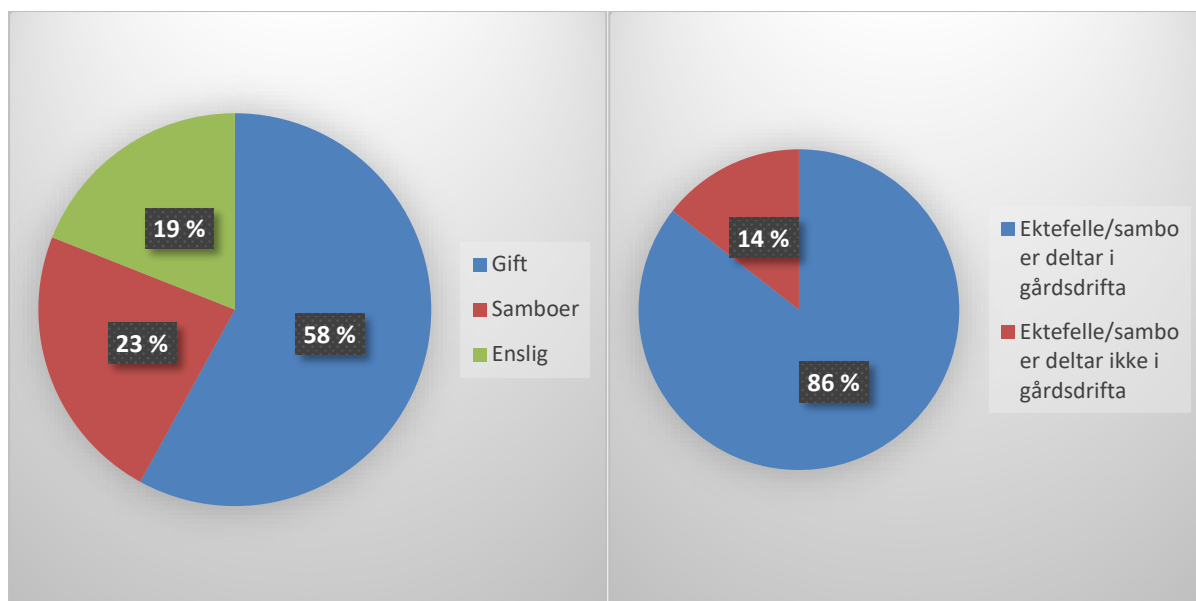
Faglig interesse og livstil knyttet til å leve på bygda og å jobbe selvstendig er dermed førende motivasjonsfaktorer. Dette kan dels forklare hvorfor mange fortsetter å drive gårdsbruket selv om de opplever å ha dårlig inntektsutvikling. Vi kan samtidig registrere at svært liten andel opplever å bli presset til å drive gård fordi det er få andre jobbmuligheter.

Figur 3. Betydning av ulike forhold for at man er gårdbruker (n≈620). Svarfordelinger i prosent.

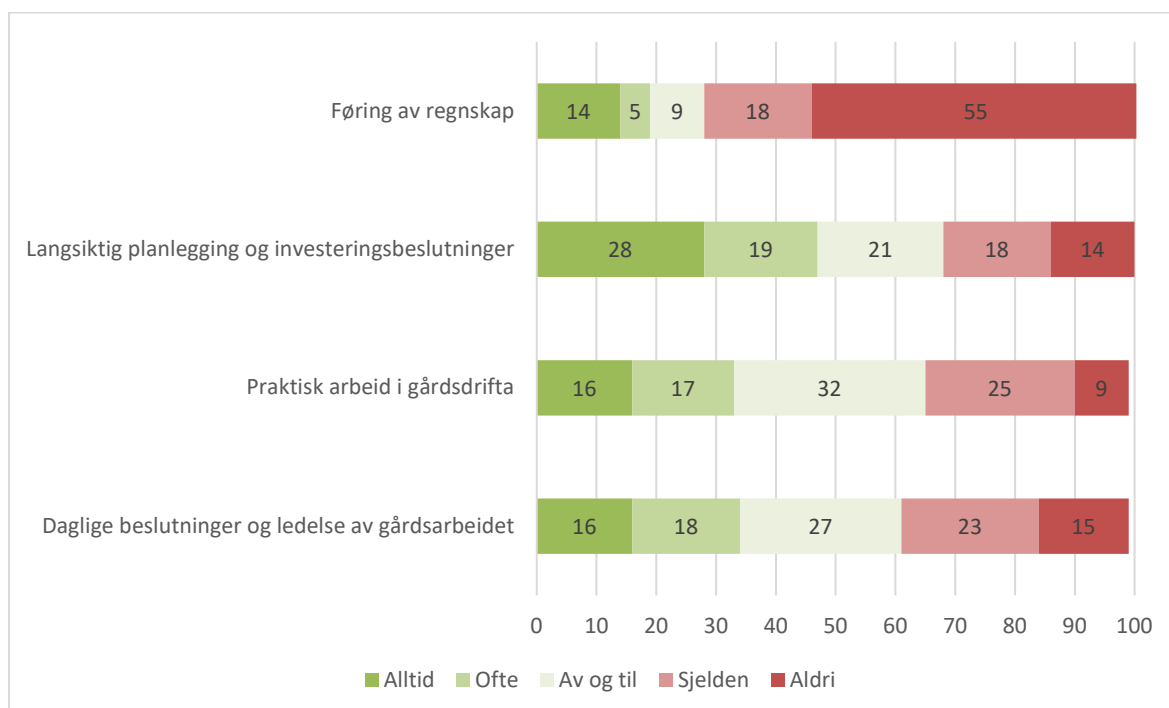
2.2 Familie og nabobønder

De fleste av gårdbrukerne i Innlandet er enten gift (58 prosent) eller har samboer (23 prosent), mens 19 prosent er enslige. Av de som har ektefelle eller samboer oppgir hele 86 prosent at ektefelle eller samboer deltar i gårdsdriften, noe som viser at dette er et viktig arbeidsfellesskap på gården. Dette kan ha betydning på flere måter som for eksempel økt arbeidskapasitet, mer sosialt liv, og bedre sikkerhet og trivsel.

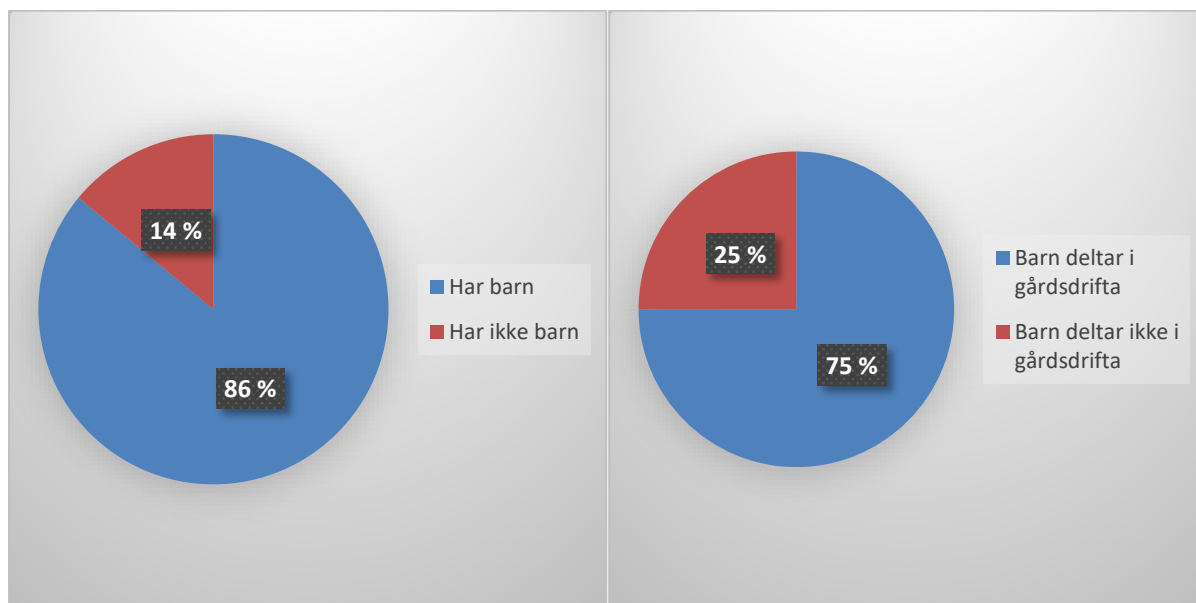
Figur 4. Gårdbrukernes sivilstatus (til venstre), og hvorvidt ektefelle/samboer deltar i gårdsdrifta eller ikke (til høyre) (n=638/461). Svarfordelinger i prosent.

Dersom vi ser nærmere på *hvordan* ektefelle eller partner bidrar (figur 5), så ser vi at en stor andel deltar i langsiktig planlegging og investeringsbeslutninger. Det er også en stor andel som deltar i praktisk arbeid i gårdsdrifta eller ved daglige beslutninger og ledelse av gårdsarbeidet, selv om hyppigheten av dette varierer. Enkelte deltar også gjennom føring av regnskap.

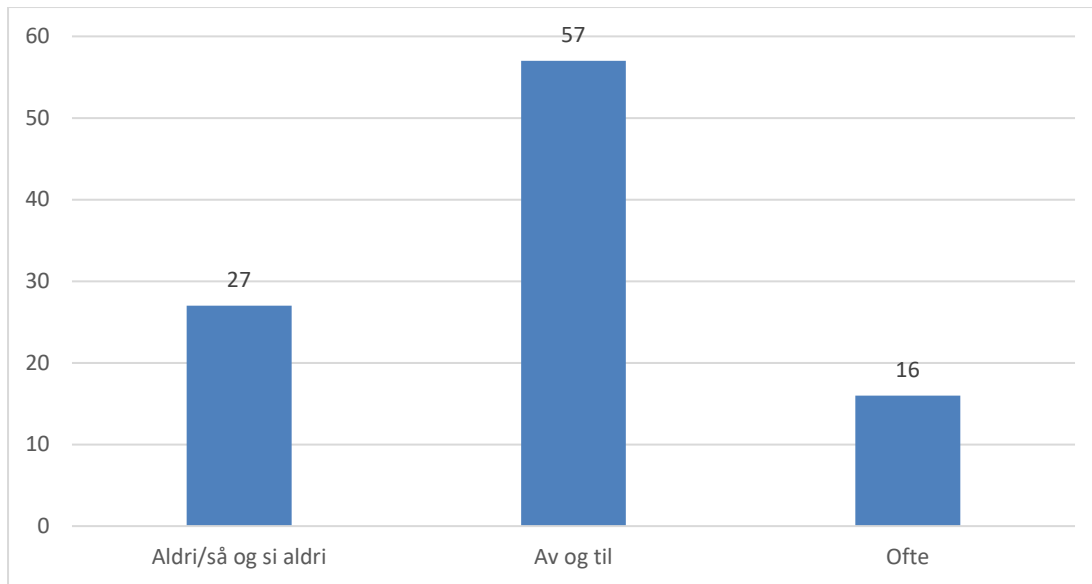
Figur 5. Hvor hyppig ektefelle/samboer deltar i ulike aktiviteter knyttet til gårdsdrifta (n≈509). Svarfordelinger i prosent.

Videre oppgir 86 prosent av gårdbrukerne at de har barn, mens de resterende 14 prosent oppgir at de ikke har barn (figur 6). Av gårdbrukerne med barn oppgir 75 prosent at barna deltar i gårdsdrifta, mens 25 prosent oppgir at barna ikke deltar i gårdsdrifta. Dette henger naturlig nok også sammen med blant annet alder på barna og hvorvidt barna bor hjemme eller ikke. For eksempel oppgir 46 prosent av gårdbrukerne at de har ett eller flere barn som bor hjemme på gården, mens de resterende 54 prosent oppgir at barna har flyttet ut. Utflytta barn kan likevel delta i drifta i ferier og helger.

Figur 6. Hvorvidt gårdbrukerne har barn eller ikke (til venstre), og hvorvidt barna deltar i gårdsdrifta eller ikke (til høyre) (n=636/452). Svarfordelinger i prosent.

Utover barn og ektefelle, kan også nabobønder være en viktig ressurs knyttet til gårdsarbeidet. Figur 7 viser hvor ofte gårdbrukerne samarbeider med andre gårdbrukere om arbeidsoppgaver tilknyttet gårdsdrifta. 57 prosent av gårdbrukerne oppgir at de «av og til» samarbeider med andre, mens andelen av de som samarbeider «ofte» er en god del lavere (16 prosent).

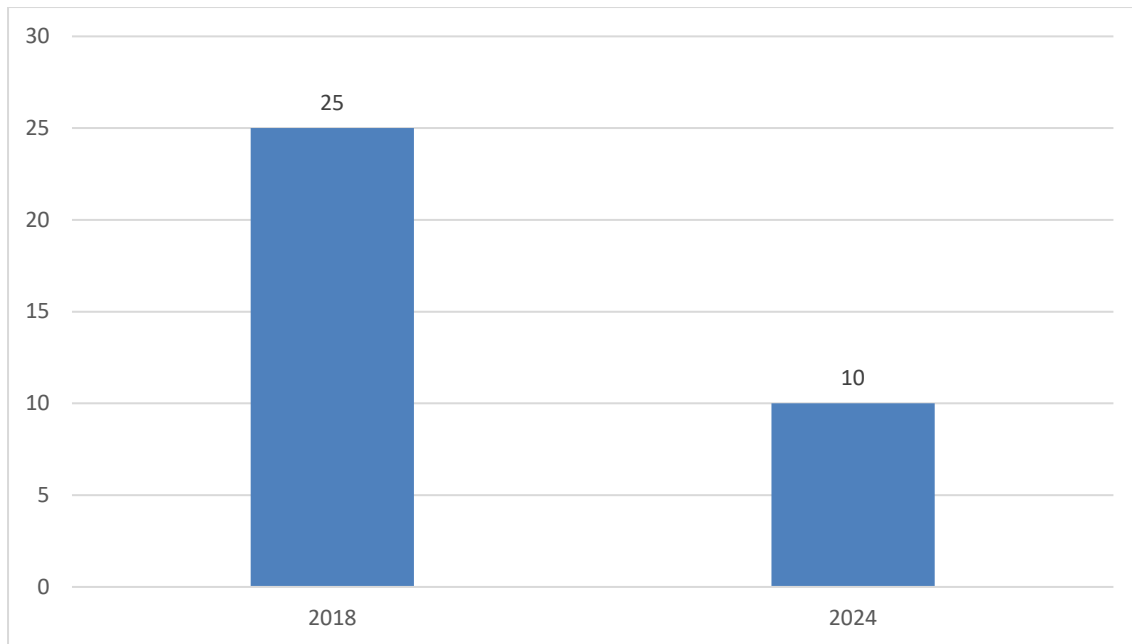

Figur 7. Hvor ofte gårdbrukerne samarbeider med andre gårdbrukere om arbeidsoppgaver tilknyttet gårdsdrifta (n=631). I prosent.

I lengre tid har en vært opptatt av den såkalte «ensomme bonden» som tilbringer arbeidsdagen alene på gården, mens resten av husholdet er på annet arbeid eller på skole, eller vedkommende er enslig i husholdet. Det er antakelig en slik gruppe også i dette materialet, kanskje særlig i den praktiske hverdagen, men likevel viser undersøkelsen at familie og naboer fortsatt er viktig for mange når det gjelder arbeidsfelleskap i landbruket. I tillegg kommer velferdstiltak knyttet til avløsere og landbruksvikarer. Dette bidrar til økt velferd for gårdbrukeren.

2.3 Arbeidsinnvandrere

Utover familiemedlemmer og nabobønder vet vi også at mange gårdbrukere har innleid arbeidshjelp gjennom arbeidsinnvandrere. Dette er særlig tilfelle i frukt- og grøntsektoren, der innhøstingen i mange tilfeller krever mer arbeidskraft enn hva gårdbrukerne og deres familier klarer å bidra med. Arbeidsinnvandring favner likevel bredere enn sesongarbeid i frukt- og grøntsektoren, og man har tidligere sett stor bruk av arbeidsinnvandrere i andre produksjoner (Zahl-Thanem og Melås, 2020). Koronapandemien, en svekket krone, og et Øst-Europa i velferdsvekst har imidlertid medført rekrutteringsutfordringer, og nasjonalt har arbeidsinnvandringen i landbruket gått ned etter 2020. Dette ser vi også i figur 8, som viser andel gårdbrukere i Innlandet som i hhv. 2018 og 2024 oppgir at de i løpet av det siste året har hatt arbeidshjelp av arbeidsinnvandrere.

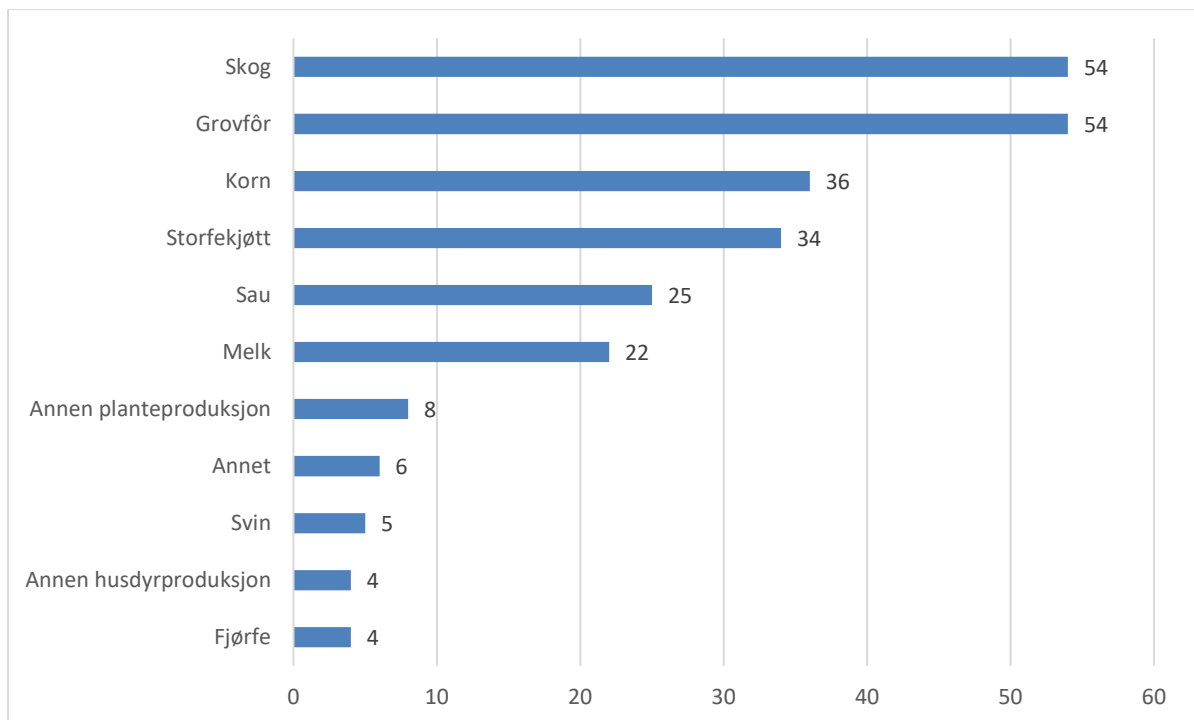

Figur 8. Andel gårdbrukere som oppgir at de hadde arbeidshjelp i løpet av det siste året (n=1565). I prosent.

Mens 25 prosent av gårdbrukerne i 2018 oppga at de i løpet av det siste året hadde hatt arbeidshjelp av arbeidsinnvandrere, er denne andelen redusert til 10 prosent i 2024. Dette følger de nasjonale trendene, selv om andelen gårdbrukere i Innlandet som benytter arbeidshjelp fra arbeidsinnvandrere er noe høyere enn i resten av landet.

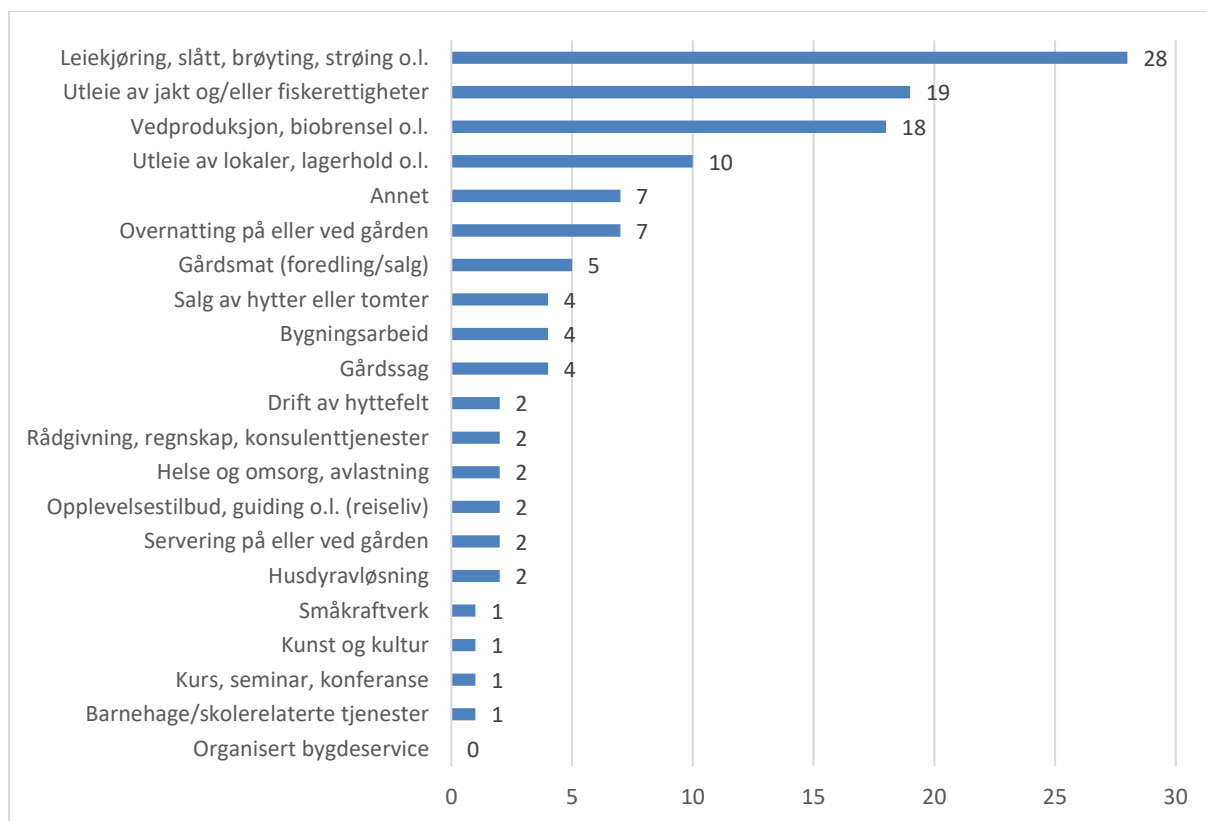
2.4. Produksjon og annen næringsvirksomhet

Landbruket i Innlandet er svært allsidig. Dette kommer klart frem i figur 9, der gårdbrukerne oppgir hvilke produksjoner de driver. Utover skog og grøvfor, oppgir en stor andel gårdbrukere at de driver med korn og storfekjøtt, i noe mindre grad sau og melk. Planteproduksjon med poteter og grønnsaker, svin og fjørfe (verpehøner og kylling) er andre produksjoner som er svært viktig både for landet og i Innlandet. Halvparten av landets potetproduksjon i 2023 foregikk i Innlandet, mens fylket stod for 14 prosent av landets produksjon av egg og fjørfekjøtt (Resultatkontrollen, 2024). Det er likevel kornproduksjon og drøvtyggere med tilhørende grovfôrproduksjon (melk/storfe og sau) som utgjør største andeler i fylket samlet sett.

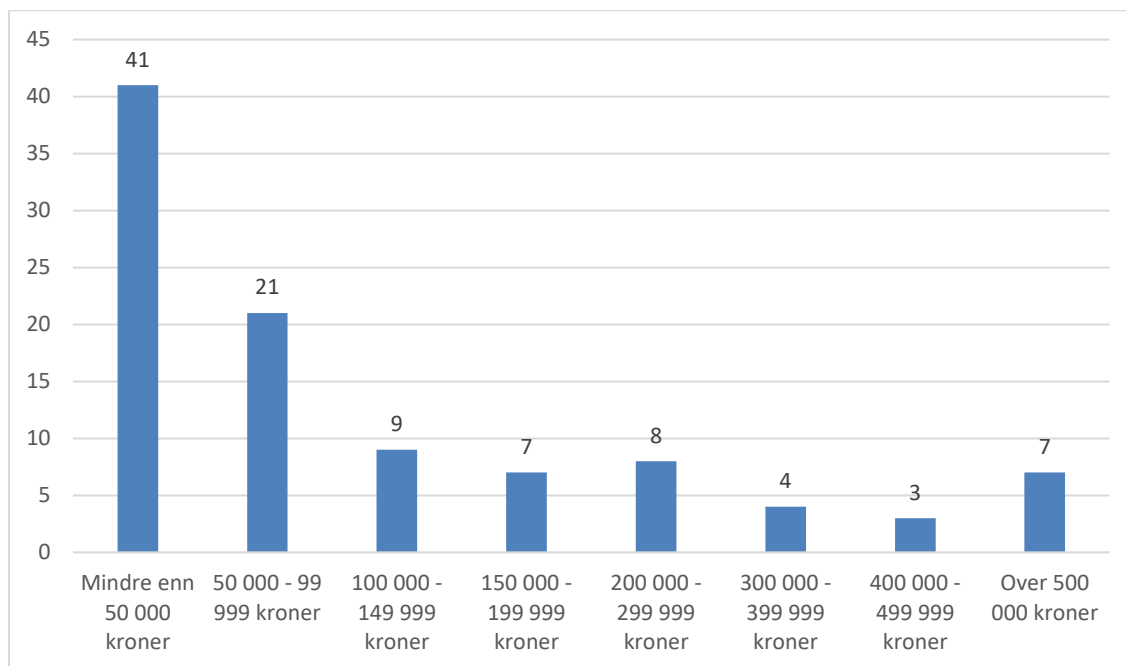
Figur 9. Hvilke produksjoner gårdbrukerne oppgir at de driver på sitt gårdsbruk (n=625). Andeler i prosent.

Mange gårdbrukere driver også annen næringsvirksomhet med utgangspunkt i gårdens ressurser. Dette kommer tydelig fram i figur 10, der samlet sett 55 prosent av gårdbrukerne har krysset av for at de driver med en eller flere tilleggsnæringer. Leiekjøring, slått, brøyting og strøing, etterfulgt av utleie av jakt og fiskerettigheter, samt vedproduksjon er de klart største tilleggsnæringerne. Det er også mange som oppgir at de driver med utleie av lokaler, overnatting, foredling eller salg av gårdsmat.

Figur 10. Forekomst av ulike tilleggsnæringer som gårdbrukerne oppgir at de driver med basis i brukets ressurser (n=620). I prosent.

En stor andel av gårdbrukerne oppgir relativt beskjedne inntekter fra tilleggsnæringen (figur 11). Likevel oppgir 38 prosent at de hadde en netto næringsinntekt over 100 000 kroner fra tilleggsnæringer, noe som i mange tilfeller kan være et stort og viktig supplement til gårdsinntekta og øvrig husholdningsinntekt.

Figur 11. Netto næringsinntekt fra tilleggsnæringer (n=360). Fordelinger i prosent.

2.5. Oppsummering

Motivasjonen for å drive gårdsbruk i Innlandet er i stor grad knyttet til en interesse for landbruk og livet på bygda. Mange gårdbrukere har vokst opp på gården de nå driver, og de fleste oppgir å ha tatt over gården på odal. Ektefeller og samboere er viktige samarbeidspartnere, og de fleste bidrar aktivt til gårdsdriften, enten gjennom praktisk arbeid, deltagelse i planlegging eller økonomistyring. Samarbeid med nabobønder er også utbredt, selv om det varierer i hvor stor grad dette forekommer. Bruken av arbeidsinnvandrere har gått ned de siste årene, men er fortsatt en viktig ressurs i enkelte sektorer som frukt- og grønnsaksproduksjon. Videre viser undersøkelsen at mange gårdbrukere også driver tilleggsnæringer basert på gårdens ressurser, som leiekjøring, utleie av jakt- og fiskerettigheter, eller produksjon av ved. Inntekten fra denne næringen kan være et stort og viktig supplement til gårdsinntekta og øvrig husholdningsinntekt.

3. Økonomi og investeringer

Foto: Ruralis.

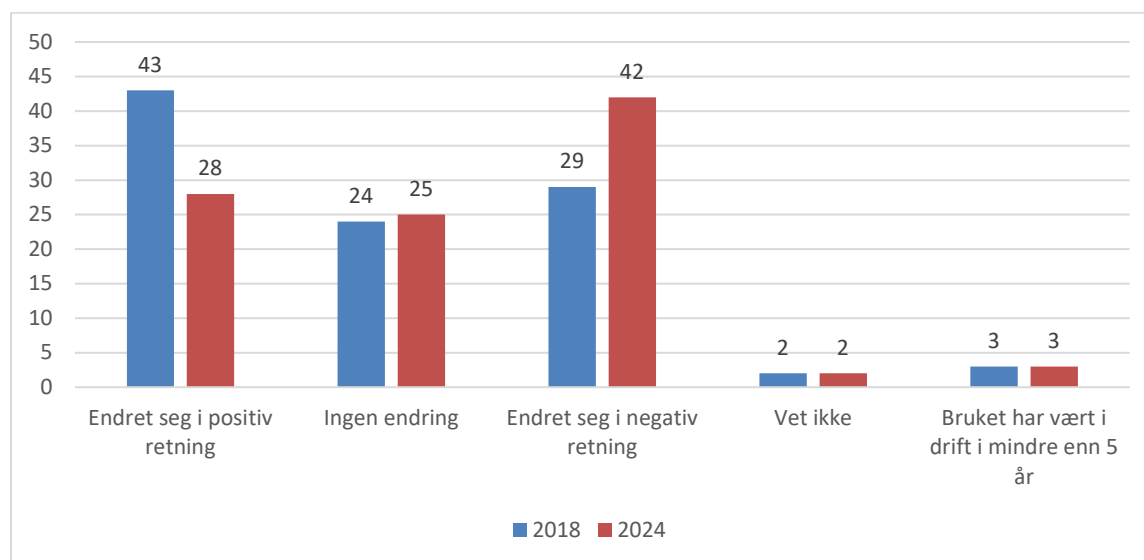
3.1. Økonomisk utvikling og tilfredshet med økonomien

Norsk landbruk har de siste årene vært preget av økte priser på flere viktige innsatsfaktorer, slik som gjødsel, kraftfôr, og drivstoff. Samtidig har de generelle levekostnadene i samfunnet økt betraktelig, noe som har medført redusert lønnsomhet i jordbruket for mange gårdbrukere. Samtidig har jordbruksoppkjørene de siste årene søkt å kompensere for økte driftskostnader, samt at dagens regjering har lagt opp til en inntektsopptrapping for jordbruket. Dette ble behandlet i Stortinget 18. april 2024. Dog har selve inntektsmålingen og gjennomføringen av inntektspolitikken vært mye omdiskutert både i næringen og politisk.

I dette delkapittelet går vi nærmere inn på hvordan gårdbrukere i Innlandet vurderer økonomien og inntekta fra gårdsdrifta og hvorvidt dette har endret seg fra Trendundersøkelsen i Innlandet i 2018.

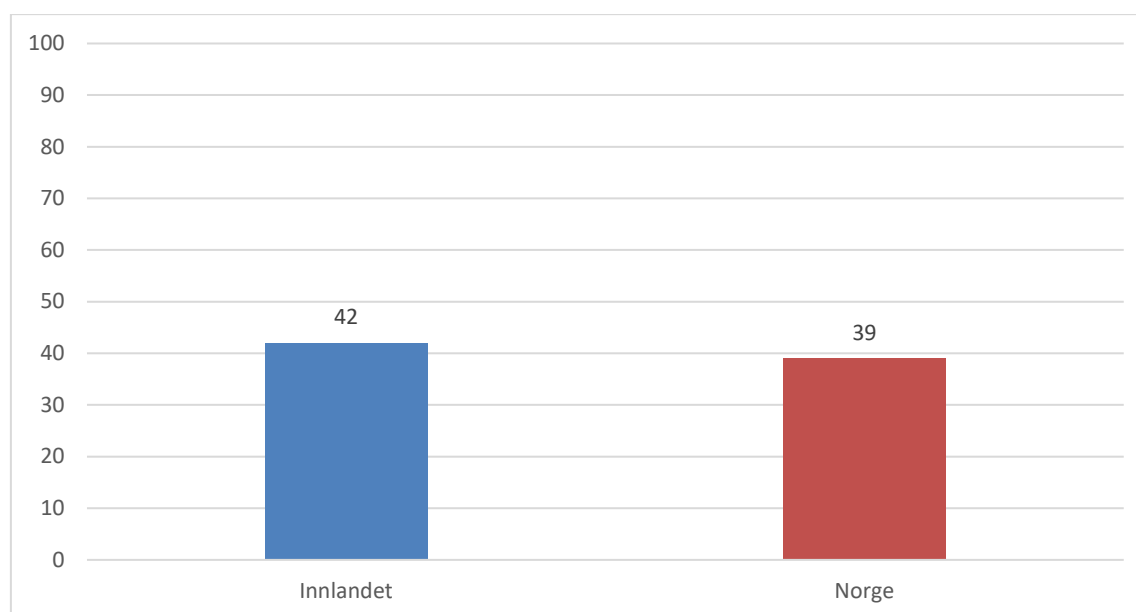
Figur 12 viser hvordan en større andel av gårdbrukerne i 2024 oppgir at det økonomiske resultatet fra gårdsdrifta har endret seg i negativ retning sammenlignet med 2018. På samme måte har andelen gårdbrukere som oppgir det økonomiske resultatet har endret seg i positiv retning blitt redusert. Figuren viser at 42 prosent av gårdbrukerne i 2024 oppgir at resultatet fra gårdsdrifta har endret seg i negativ retning

de siste fem årene, sammenlignet med 29 prosent i 2018. Dette er en betydelig endring.

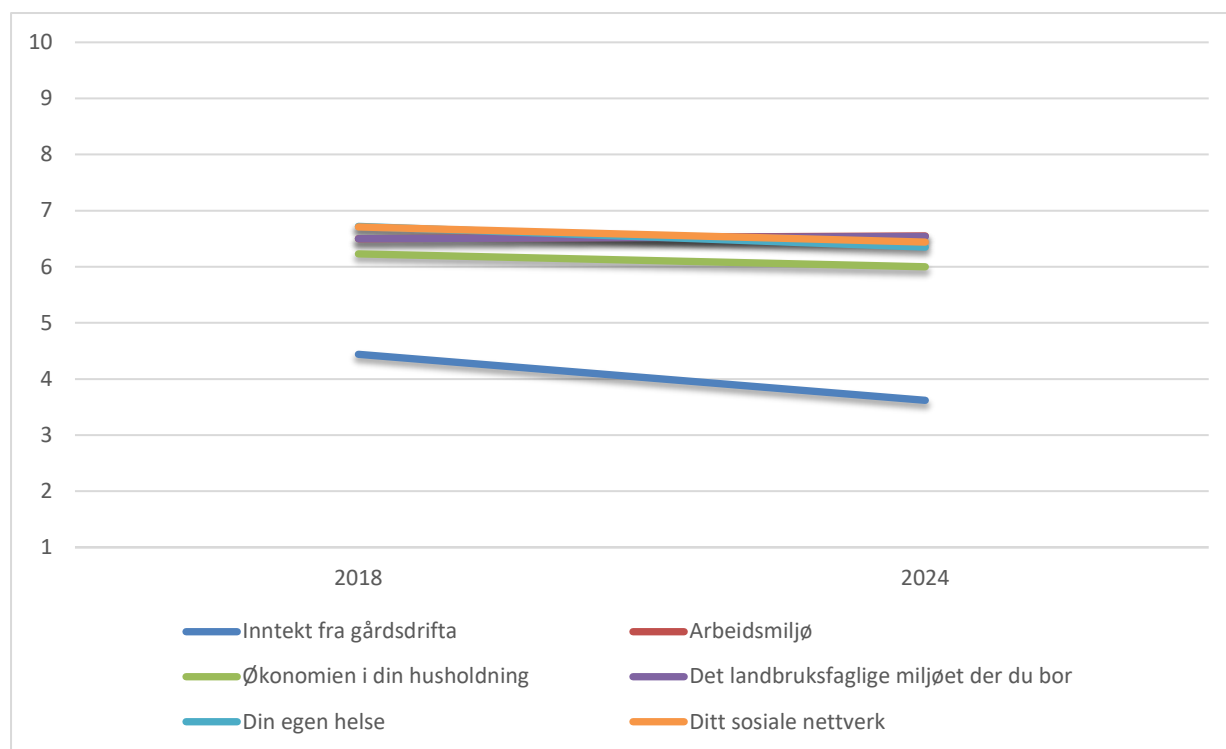
Figur 12. Andel bønder som oppgir at resultatet fra gårdsdriften har endret seg i positiv eller negativ retning de siste fem årene. 2018 og 2024. (n=1657). I prosent.

Endringene følger de nasjonale trendene der gårdbrukere de siste årene generelt opplever større økonomiske utfordringer enn tidligere, og Innlandet skiller seg med andre ord ikke fra resten av landet. Dette kommer frem i figur 13 som viser andel gårdbrukere i hhv. Norge og Innlandet som i 2024 oppgir at resultatet fra gårdsdrifta har endret seg i negativ retning de siste fem årene. Selv om det er en marginalt større andel fra Innlandet som oppgir at økonomien har endret seg i negativ retning i løpet av de siste fem årene, er disse forskjellene svært små og er ikke statistisk signifikante. De små forskjellene i figuren kan med andre ord skyldes tilfeldigheter.

Figur 13. Andel gårdbrukere som oppgir at resultatet fra gårdsdriften har endret seg i negativ retning de siste fem årene. Innlandet og Norge (n=1548). I prosent

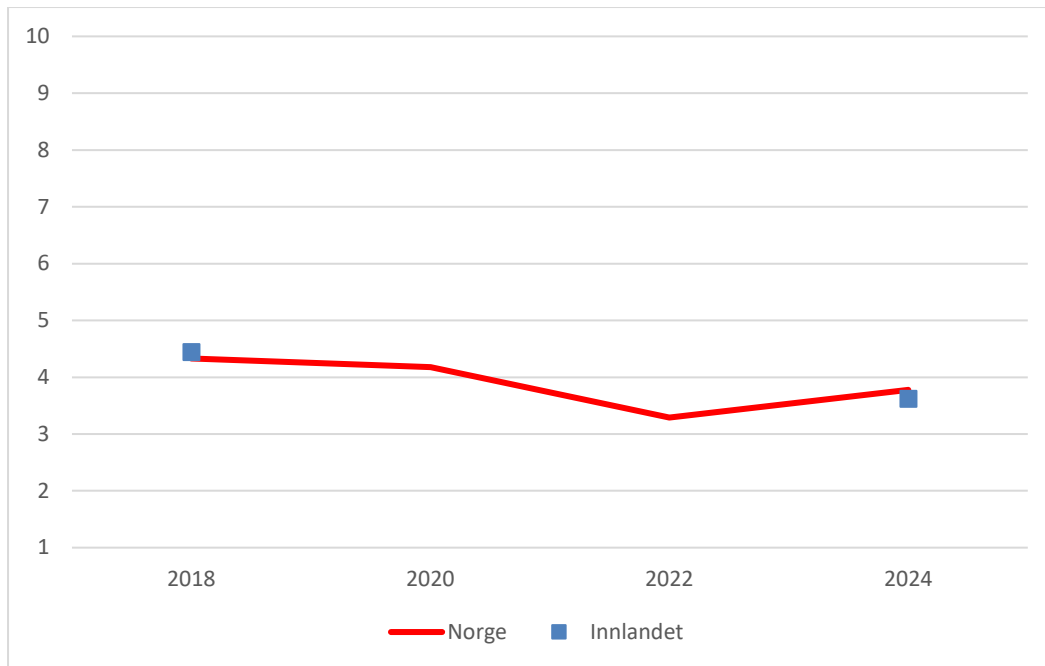
For å få et bedre inntrykk av gårdbrukerens syn på økonomien fra gårdsdrifta, og hvordan denne har utviklet seg, så bruker vi også et alternativt mål der vi ser på gårdbrukerens tilfredshet med «inntekta fra gårdsdrifta». Mer spesifikt så viser figur 14 hvordan tilfredsheten med inntekta har utviklet seg fra 2018 til 2024 og hvordan den står seg relativt til tilfredsheten til andre forhold, slik som egen helse, arbeidsmiljø, sosialt nettverk og husholdningsinntekt. Framtidstro og trivsel er gjerne sammensatt av flere faktorer som vi dermed ser mer samlet på her. Dette henger også noe sammen med det vi spurte gårdbrukerne om deres motivasjon for å drive landbruk, se kapittel 2.1 foran.

Figur 14. Utvikling i gårdbrukernes gjennomsnittlige tilfredshet med ulike forhold på en skala fra 1 (svært utilfreds) til 10 (svært tilfreds). 2018 og 2024 (n≈1650).

Det er særlig to forhold vi kan merke oss i figur 14. Det første er at tilfredsheten med inntekta fra gårdsdrifta skiller seg negativt ut sammenlignet med andre forhold slik som helse, husholdningsøkonomi, arbeidsmiljø, landbruksfaglig miljø, og det sosiale nettverket. Dette gjelder både i 2018 og i 2024, der tilfredsheten med inntekta fra gårdsdriften er langt lavere enn øvrige forhold.

Det andre vi kan merke oss er at det har vært en nedgang i tilfredsheten fra økonomien fra 2018 til 2024. Denne nedgangen fremstår likevel mindre dramatisk enn endringene i figur 12, og den skiller seg heller ikke fra den nasjonale utviklingen i spørsmålet (figur 15). Selv om vi ikke har tall for Innlandet i 2022, indikerer den nasjonale utviklingen i figur 15 imidlertid et bunnivå i 2022.

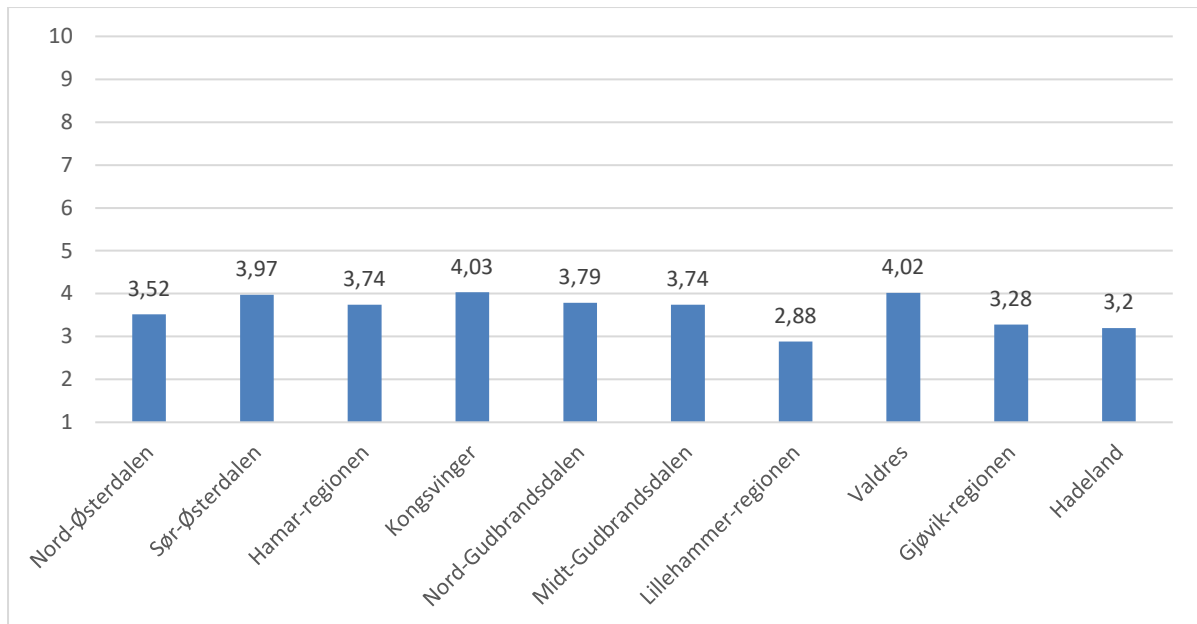

Figur 15. Gårdbrukernes gjennomsnittlige tilfredshet med inntekta fra gårdsdrifta på en skala fra 1 (svært utilfreds) til 10 (svært tilfreds). Tall for Innlandet (i blå punkter) og Norge som helhet (i rød strek). (n=1548).

Når det gjelder *hvem* som er mest tilfreds med inntekta fra gårdsbruket, så oppgir gårdbrukere som driver kjøttproduksjon av svin at de er mer tilfredse med økonomien enn melkeprodusenter. I tillegg er eldre gårdbrukere over 50 år noe mer tilfredse med økonomien enn gårdbrukere under 40 år, og de som driver gårdsbruk med større areal (over 500 dekar) er noe mer tilfredse med inntekta enn de som driver mindre areal (under 100 dekar). Det er flere forhold som kan forklare disse forskjellene. For eksempel kan det være ulike fortjenester, investeringsfaser og gjeld ut fra brukers alder og produksjonsgrunnlag, samt ulikt ressursgrunnlag ut fra gårdsstørrelser, stordriftsfordeler mv.

Det er også noen regionale forskjeller i Innlandet knyttet til hvor tilfreds gårdbrukerne er med inntekta fra gårdsdrifta (figur 16). Særlig Lillehammer-regionen skiller seg negativt ut sammenlignet med andre regioner slik som Valdres og Kongsvinger-regionen. Supplerende analyser (ikke inkludert her) viser at disse forskjellene kan forklares av regionale forskjeller i produksjons sammensetting, gårdsstørrelse og hvorvidt man har arbeid utenom gårdsdrifta².

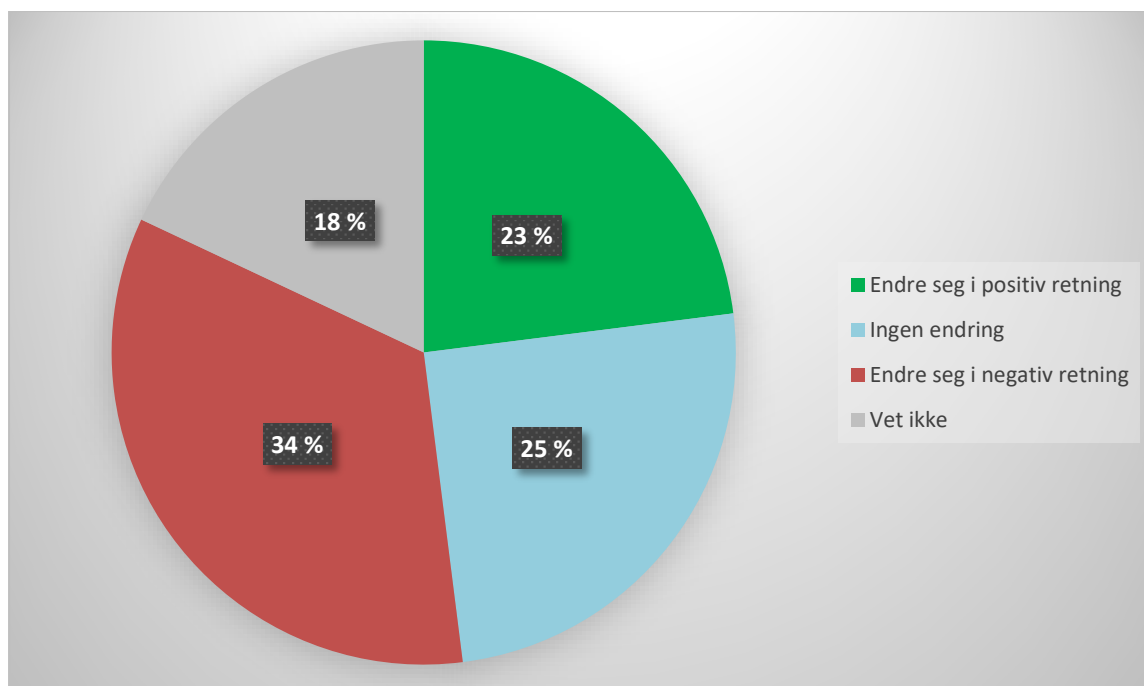
² Det ble gjennomført en blokkevis regresjonsanalyse som viste at Lillehammer-regionen er signifikant mindre tilfreds med inntekta sammenlignet med flere av de andre regionene. Når det ble kontrollert for geografiske forskjeller i kjønn, alder, produksjon, areal, og arbeid utenom gårdsdrifta var de geografiske forskjellene imidlertid ikke lenger statistisk signifikante.

Figur 16. Regionale forskjeller i Innlandet mht. gårdbrukernes gjennomsnittlige tilfredshet med inntekta fra gårdsdrifta på en skala fra 1 (svært utilfreds) til 10 (svært tilfreds) (n=616).

3.2. Økonomiske utsikter

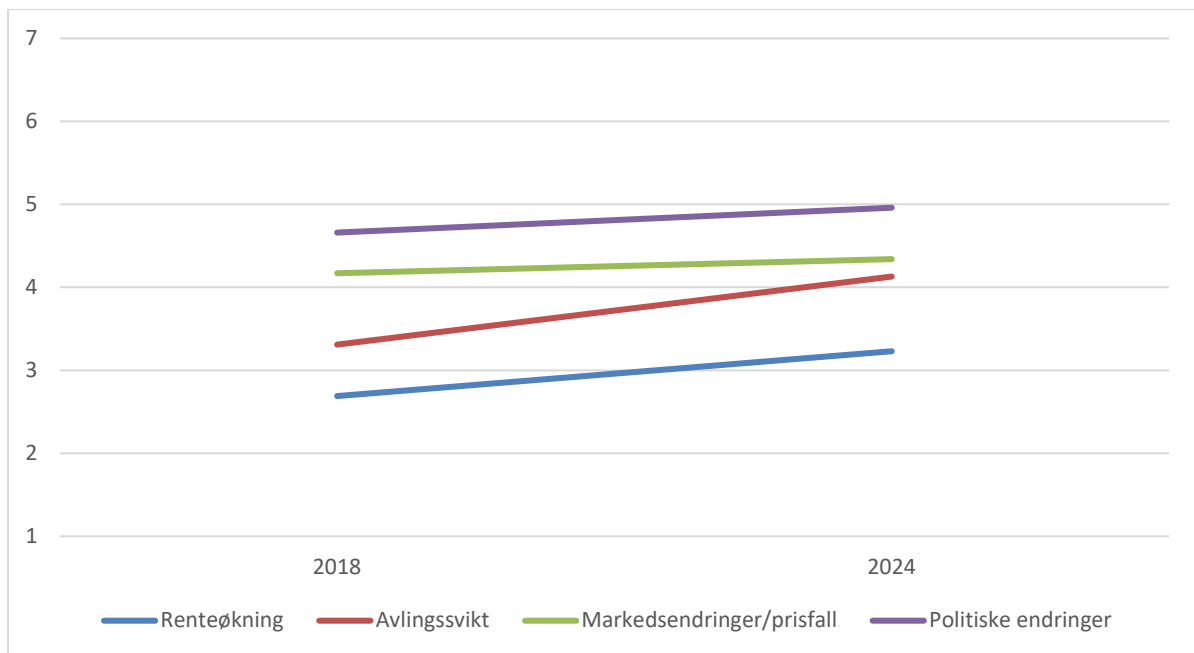
Går vi videre og ser på hva gårdbrukere tenker om økonomien framover, i form av hvor optimistiske eller pessimistiske de er, ser vi de fordeler seg nokså jevnt på de ulike alternativene (figur 17). Mens 23 prosent tror økonomien vil endre seg i positiv retning, oppgir 25 prosent at de tror det ikke vil bli noen endring, og hele 34 prosent tror økonomien vil endre seg i negativ retning, mens resten (18 prosent) oppgir «vet ikke» på dette spørsmålet.

Figur 17. Andel gårdbrukere som tror det økonomiske resultatet fra gårdsdriften vil endre seg i positiv eller negativ retning i løpet av de neste fem årene (n=624). I prosent.

Gårdbrukerne i Trendundersøkelsen ble videre bedt om å angi hvor bekymret de var for ulike risikofaktorer for gårdsdriften på en skala fra 1 (ikke bekymret) til 7 (svært bekymret). Figur 18 viser at gårdbrukere i Innlandet er mest bekymret for politiske endringer, etterfulgt av markedsendringer/prisfall, avlingssvikt og renteøkninger.

Med unntak av markedsendringer, så har det vært en svakt økende grad av bekymringer fra 2018 til 2024, særlig når det gjelder avlingssvikt, men også renteøkning. Mht. politiske endringer kan økningen (dog svak) ha sammenheng med at undersøkelsen i 2024 ble gjennomført mens debatten om inntekter i landbruket og inntektsopptrapping pågikk.

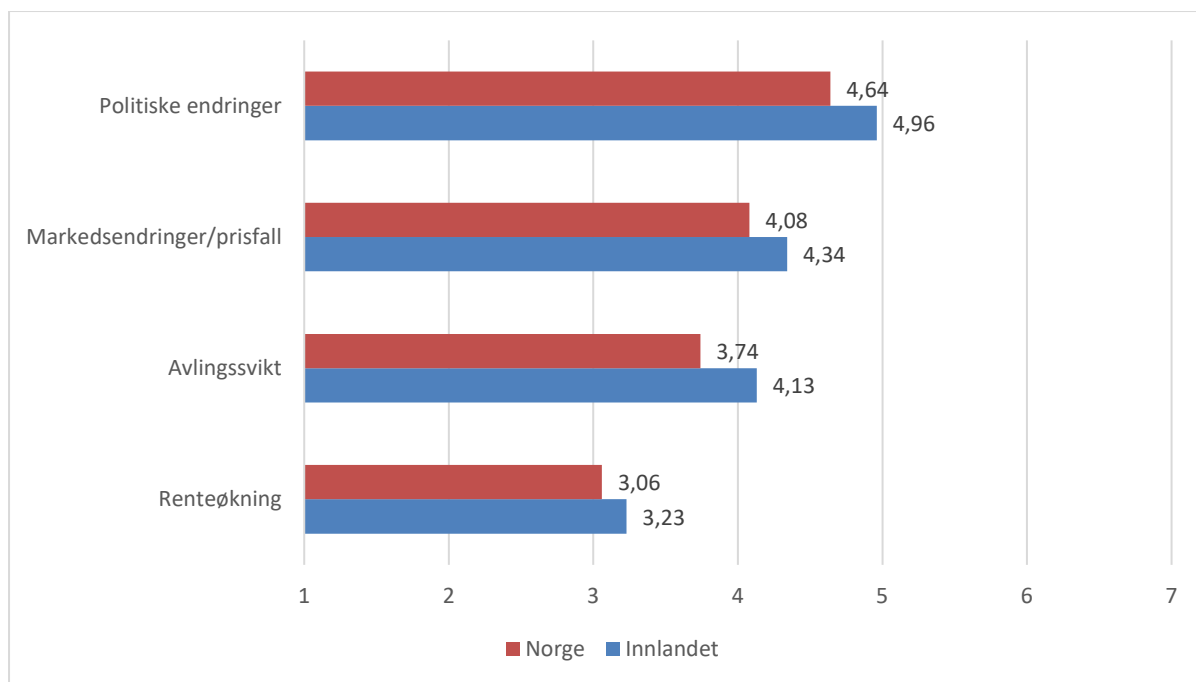

Figur 18. Utvikling mht. hvor bekymret gårdbrukere er for ulike risikofaktorer. Gjennomsnitt på en skala fra 1 (ikke bekymret) til 7 (svært bekymret). 2018 og 2024. (n=1595).

Figur 19 viser at gårdbrukerne i Innlandet er noe mer bekymret for risikofaktorene avlingssvikt, markedsendringer og politiske endringer sammenlignet med resten av landet³. Årsaken til dette er trolig sammensatt og kan skyldes flere forhold. Produksjon, gårdbrukerens alder, og ikke minst hvor mye midler som er investert i gårdsbruket gir ulike risikoer, noe som kan slå ut geografisk mht. bekymringer. I tillegg har deler av Innlandet blitt hardt rammet av ekstremvær (tørke og flom) de siste årene, noe som kan gi seg utslag i avlingssvikt. Dette kan være en forklaring på hvorfor denne risikofaktoren gir økt grunn til bekymring.

Når det gjelder markedsendringer og politiske endringer er de begge viktige rammevilkår for landbruket i Innlandet. Vi vil være forsiktige med å forklare hvorfor gårdbrukere i Innlandet vurderer disse som mer bekymringsverdige enn landet for øvrig. I likhet med i andre landsdeler er mange bønder i Innlandet avhengige av politiske prioriteringer, leveransesikkerhet og markedsmessig avsetning for å være sikret en framtid. En mulig forklaring kan være en noe større avhengighet av landbruket i Innlandet sammenlignet med gjennomsnittet av fylkene i landet og dermed en større bevissthet blant gårdbrukerne i Innlandet om disse risikofaktorene.

³ Signifikante forskjeller ble funnet mellom Innlandet og resten av landet når det gjelder gjennomsnittlige bekymringer for avlingssvikt, markedsendringer og politiske endringer (ved bruk av t-test). Det er imidlertid ingen statistisk signifikante forskjeller mht. bekymringer for renteøkning.

Figur 19. Hvor bekymret gårdbrukere er for ulike risikofaktorer. Gjennomsnitt for gårdbrukere i Innlandet og nasjonalt målt på en skala fra 1 (ikke bekymret) til 7 (svært bekymret). (n=613).

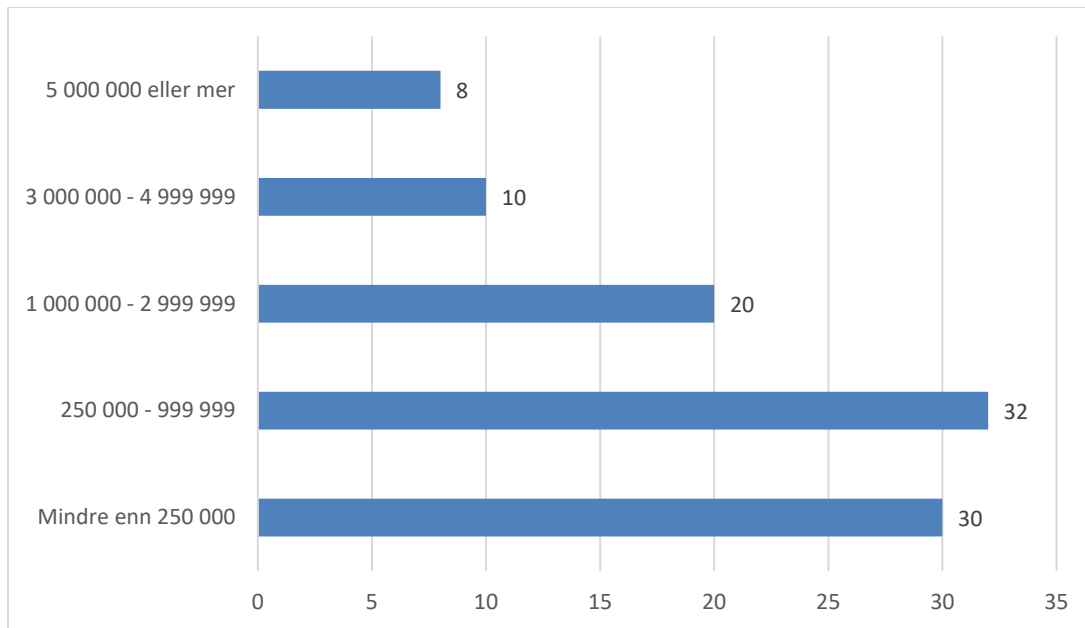
3.3. Investeringer

Foto: Ruralis.

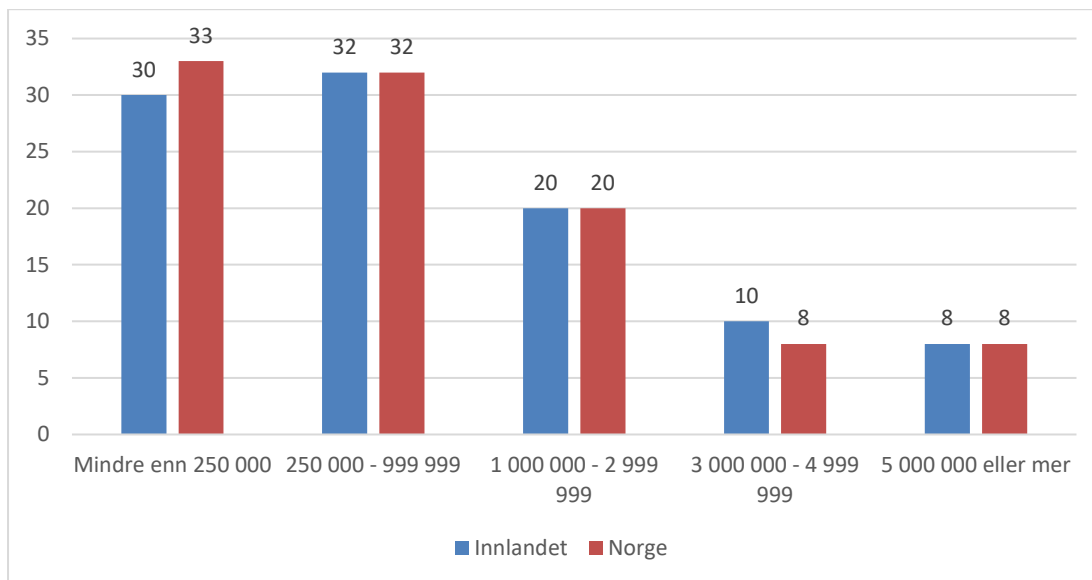
Vi skal nå gå nærmere inn på gårdbrukernes investeringer, både når det gjelder hvor mye de tidligere har investert, hvor mye de planlegger å investere og hvorvidt det er forskjeller knyttet til *hvem* som velger å investere og ikke.

Figur 20 viser hvor mye gårdbrukere har investert i bygninger, maskiner og annet i løpet av de siste fem årene. Mens 38 prosent har investert en million kroner eller mer i løpet av de siste fem årene, har 62 prosent investert mindre enn en million kroner. Videre har 10 prosent investert mellom tre og fem millioner kroner, mens åtte prosent av gårdbrukerne har investert fem millioner kroner eller mer i løpet av de siste fem årene.

Figur 20. Hvor mye gårdbrukere har investert i bygninger, maskiner og annet i løpet av de siste fem årene (n=618). Fordelinger i prosent.

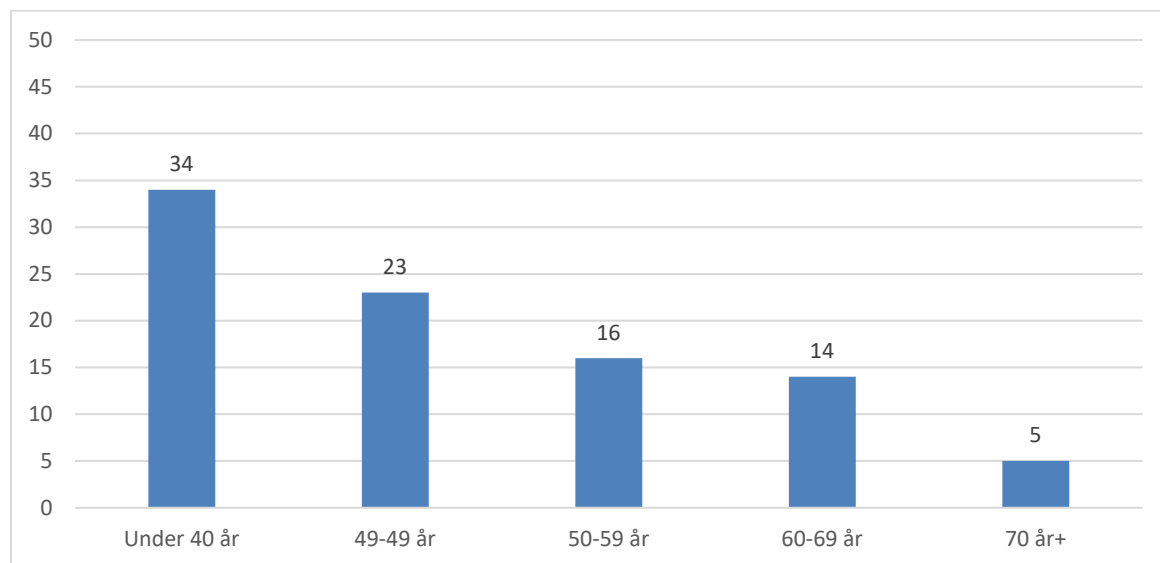
Det er ingen betydelige forskjeller når det gjelder hvor mye som har blitt investert hos gårdbrukere i Innlandet sammenlignet med resten av landet (figur 21). Dette kan tyde på at den faktiske tilpasningen i driften er lik som landet ellers.

Figur 21. Hvor mye gårdbrukere har investert i bygninger, maskiner og annet i løpet av de siste fem årene. Tall for Innlandet og Norge. (n=1531). Fordelinger i prosent.

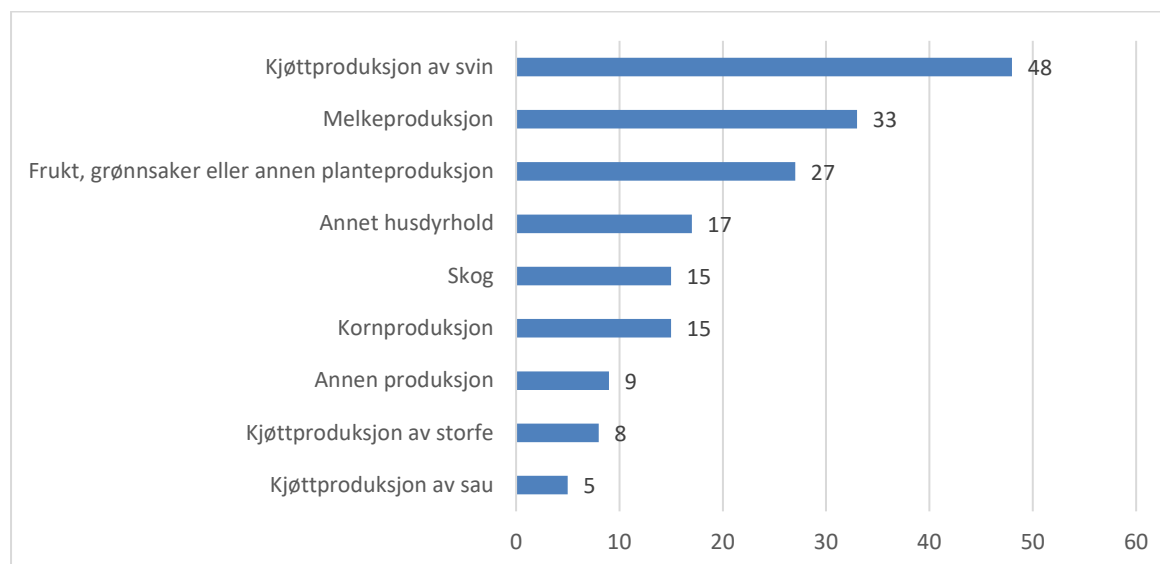
Det er likevel stor spredning knyttet til *hvem* som har investert og ikke. Yngre gårdbrukere oppgir i større grad at de har gjennomført større investeringer i gårdsdrifta enn eldre gårdbrukere (figur 22). Dette henger naturlig sammen med gårdens driftssyklus og gårdbrukernes livsfase. Større investeringer og

driftsutbygginger blir gjerne foretatt i en tidlig fase hos gårdbrukeren, særlig hvis driftsapparatet er relativt nedslitt.

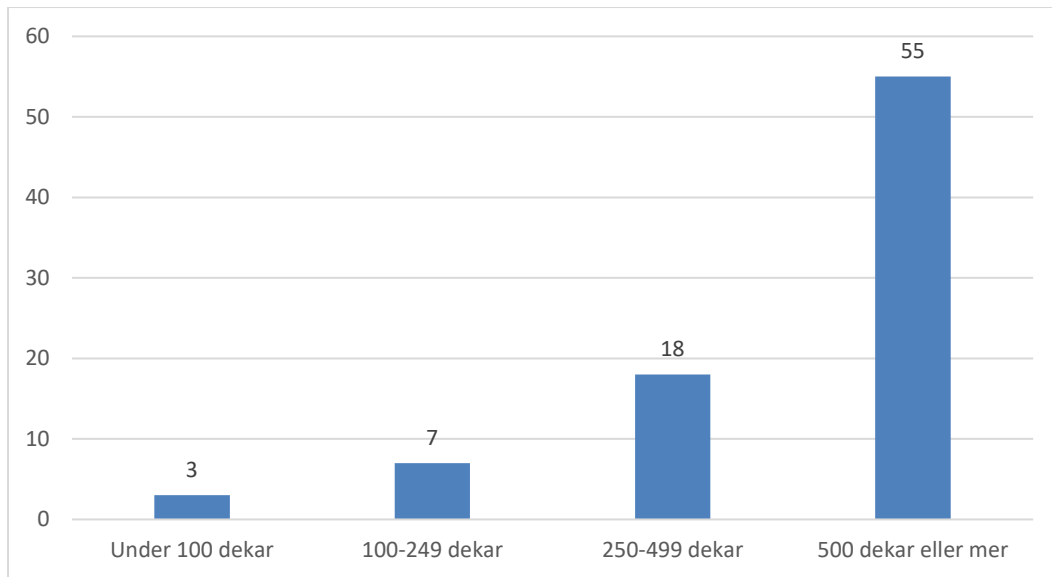
Figur 22. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i bygninger, maskiner eller annet i løpet av de siste fem årene, etter gårdbrukerens alder. (n=618) I prosent.

Videre oppgir gårdbrukere som driver med kjøttproduksjon av svin, melkeprodusenter og gårdbrukere som driver med frukt, grønt eller annen planteproduksjon at de i større grad har foretatt investeringer jamført med andre produsenter (figur 23). I tillegg har større gårdsbruk med mye jordbruksareal i større grad foretatt større investeringer sammenlignet med mindre gårdsbruk (figur 24).

Figur 23. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i bygninger, maskiner eller annet i løpet av de siste fem årene, etter produksjon. (n=618). I prosent.

Merk: Figuren er ikke representativ for hver enkelt produksjon og få respondenter i enkelte produksjoner kan føre til store feilmarginer. Andelen som har foretatt investeringer innenfor hver enkelt produksjon må derfor tolkes med forsiktighet.

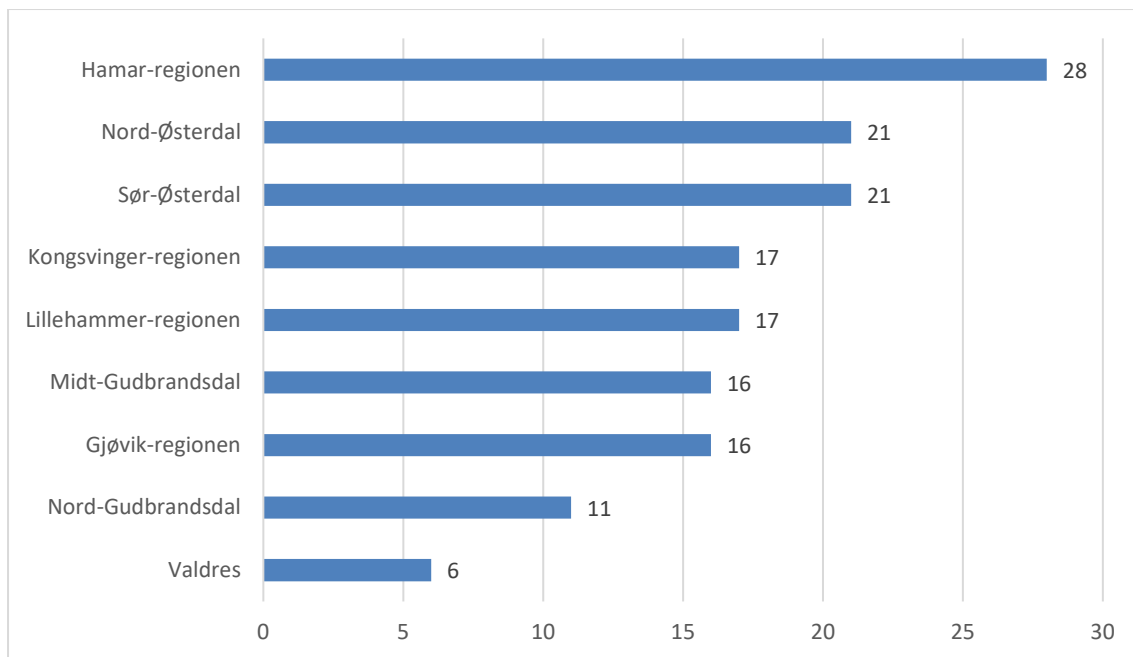

Figur 24. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i bygninger, maskiner eller annet i løpet av de siste fem årene, etter areal. (n=618). I prosent.

At bruk med mye areal i større grad foretar investeringer er ikke uventet. Strukturendringene i hele landet viser slik utvikling. Vi har ikke hatt anledning til å gå nærmere inn på å finne forklaringer til de spesifikke forskjellene i produksjoner for Innlandet. Som refleksjon kan vi peke på at de tre produksjonene som ligger øverst med investeringer alle er produksjoner som krever betydelig investering for å ha et tilfredsstillende produksjonsapparat, og i mindre grad over lang tid kan drive med nedslitt produksjonsutstyr. Videre kan regionale prioriteringer i finansiering og annen stimulering til investeringer ha gitt seg utslag som i figur 23.

Videre finner vi også at gårdbrukere i Valdres og Nord-Gudbrandsdal i mindre grad oppgir at har foretatt større investeringer i løpet av de siste fem årene sammenlignet med mange andre regioner i Innlandet (Figur 25). Disse regionale forskjellene virker likevel til å ha sammenheng med strukturelle forhold knyttet gårdbrukeren og gårdsbruket, og ikke geografiske forskjeller *i seg selv*. Med andre ord virker disse geografiske forskjellene til å forklares av at en større andel gårdsbruk i Valdres og Nord-Gudbrandsdal driver med blant annet saueproduksjon og på noe mindre gårder, noe som medfører mindre behov for store investeringer⁴.

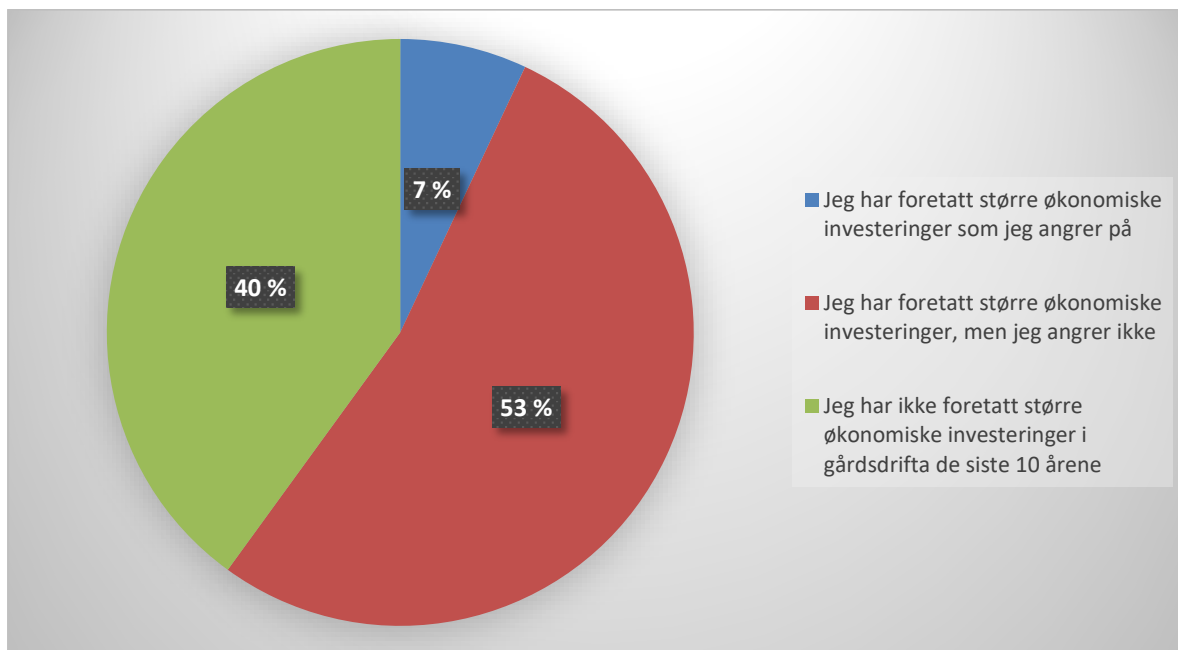
⁴ Det ble gjennomført en regresjonsanalyse som viste at de regionale forskjellene opphørte når man kontrollerte for alder, kjønn, produksjon og areal (ikke inkludert i denne rapporten).

Figur 25. Andel gårdbrukere som har investert 3 millioner kroner eller mer i løpet av de siste fem årene, etter region i Innlandet (n=618). I prosent.

Merk: Figuren er ikke representativt for hver enkelt region og få respondenter i enkelte regioner kan føre til store feilmarginer. Andelen som har foretatt investeringer innenfor hver enkelt region må derfor tolkes med forsiktighet.

I lys av økende renter og inflasjon de siste årene, så er det et interessant spørsmål hvorvidt gårdbrukere angrer på større investeringer de har foretatt. Gårdbrukerne fikk derfor spørsmål om de i løpet av de siste ti årene har foretatt større investeringer som de angrer på. Fordelingen på dette spørsmålet kommer frem i figur 26.

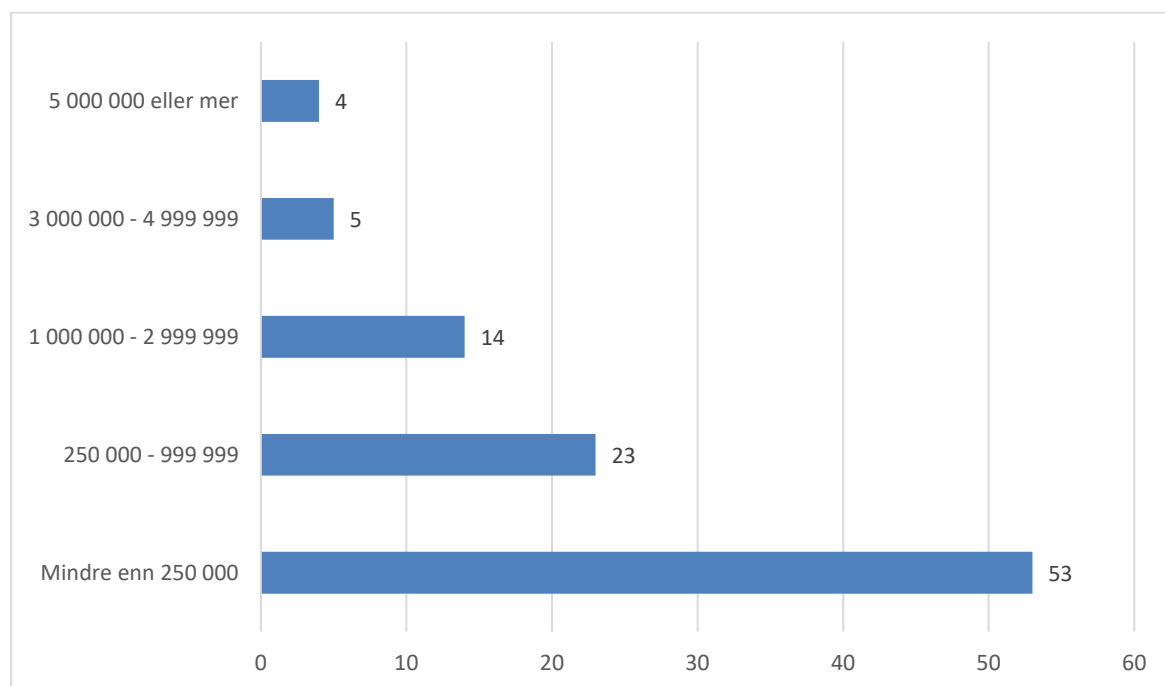

Figur 26. Hvorvidt gårdbrukere i løpet av de siste ti årene har foretatt større investeringer som de angrer på (n=620). Svarfordelinger i prosent.

Syv prosent av gårdbrukerne oppgir at de har foretatt større økonomiske investeringer som de angrep på, mens 53 prosent oppgir at de har foretatt større økonomiske investeringer, uten å angre på disse. Videre oppgir 40 prosent at de ikke har foretatt større økonomiske investeringer i gårdsdrifta de siste ti årene. Dersom vi kun ser på gårdbrukere som faktisk har foretatt større økonomiske investeringer, så oppgir 12 prosent at de har foretatt større økonomiske investeringer som de angrep på. Det er altså relativt sett få gårdbrukere som angrep på større investeringer de har foretatt.

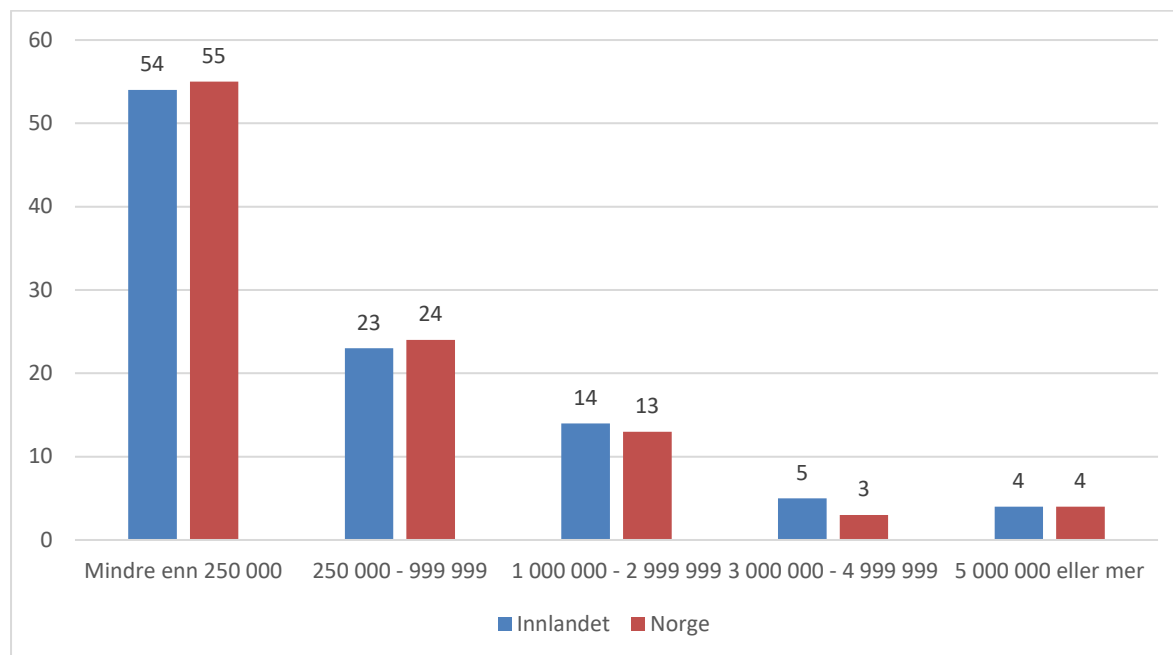
Videre er det stor variasjon i hvor mye gårdbrukere planlegger å investere i bygninger maskiner og annet i løpet av de neste fem årene (figur 27). Mens ni prosent planlegger å investere 3 millioner kroner eller mer i maskiner, bygninger og annet i løpet av de neste fem årene, oppgir hele 76 prosent oppgir at de planlegger å investere mindre enn 1 million kroner i løpet av de neste fem årene. Dette må betraktes som en stemningsrapport fra gårdbrukerne, men vi kan likevel merke oss at andelen som faktisk har investert 3 millioner kroner eller mer de siste fem årene er dobbelt så høy som de som planlegger tilsvarende for de neste fem år.

Hvor mye det planlegges for å investere henger naturlig nok også sammen med hvor mye det tidligere er investert i gårdsdrifta. Jo mer som er investert i løpet av de siste fem årene, jo mindre planlegger gårdbrukere å investere de følgende fem årene. Hvorvidt man har planer om å gjøre større investeringer har også sammenheng med om man anser det som sannsynlig eller ikke at barn eller andre familiemedlemmer vil komme ta å ta over gårdsbruket etter en selv eller ikke, noe vi kommer nærmere tilbake til i kapittel 8.

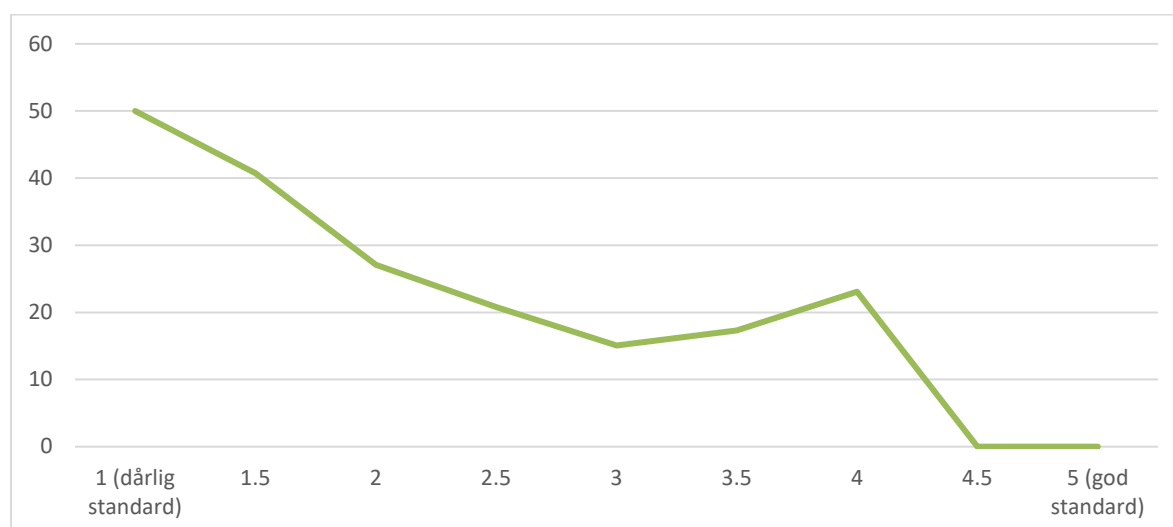
Figur 27. Hvor mye gårdbrukere planlegger å investere i bygninger, maskiner og annet i løpet av de neste fem årene (n=621). Andeler i prosent.

Investeringsplanene til gårdbrukere i Innlandet er svært lik landet for øvrig, noe som kommer frem i figur 28.

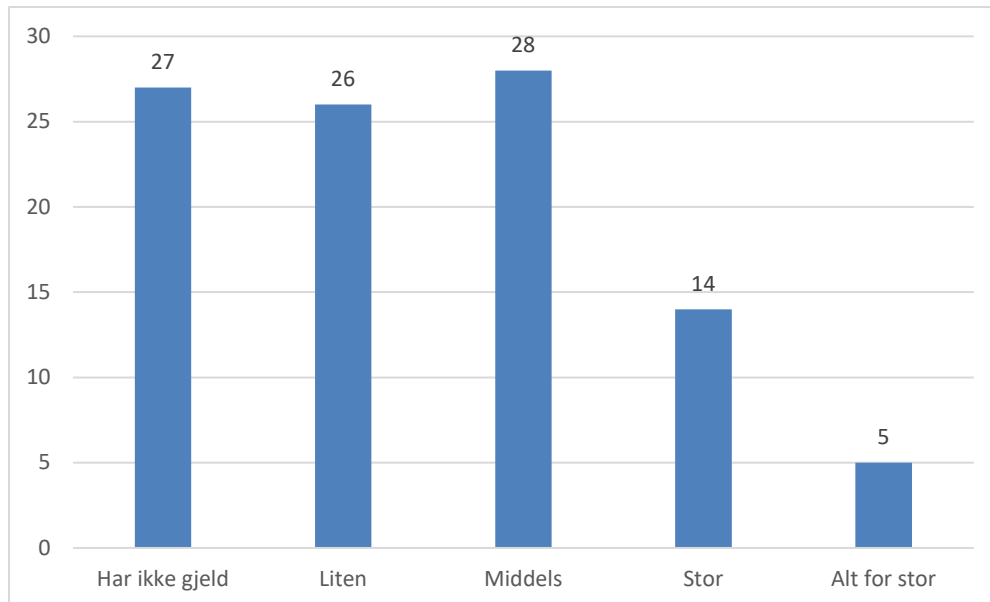
Figur 28. Hvor mye gårdbrukere planlegger å investere i bygninger, maskiner og annet i løpet av de neste fem årene (n=621). Andeler i prosent.

Videre har investeringsplaner også sammenheng med standarden på brukets driftsbygninger og maskinpark. Dette kommer klart frem i figur 29 som viser gårdbrukernes planlagte investeringer etter standard på brukets driftsbygninger og maskinpark. Figuren viser hvordan det med økende standard på brukets driftsbygninger og maskinpark er færre som oppgir at de planlegger å gjøre større investeringer.

Figur 29. Andel gårdbrukere som planlegger å investere 1 million kroner eller mer etter egenvurdert standard på brukets driftsbygninger og maskinpark (n=618). I prosent. Egenvurdert standard er basert på gjennomsnittlig vurdering av brukets driftsbygninger og maskinpark.

Figur 30 viser hvordan gårdbrukerne vurderer den samlede gjelden på gårdsbruket sett i forhold til omfanget av drifta på bruket. Mens 27 prosent oppgir at de ikke har gjeld, oppgir 54 prosent av gårdbrukerne at gjelden er liten eller middels sett i forhold til omfanget av drifta. 19 prosent oppgir at den samlede gjelden enten er stor eller *alt for stor* sett i forhold til omfanget av drifta på bruket.

Figur 30. Gårdbrukernes vurdering av den samlede gjelden på gårdsbruket sett i forhold til omfanget av drifta på bruket. (n=618). I prosent.

3.4 Oppsummering

Økte priser på viktige innsatsfaktorer som gjødsel, kraftfôr og drivstoff har sammen med høyere levekostnader ført til redusert lønnsomhet i jordbruket. Selv om jordbruksoppgjør og politiske tiltak har søkt å kompensere for disse utfordringene, oppgir en betydelig andel av gårdbrukerne i Innlandet at deres økonomiske situasjon har forverret seg siden 2018. Denne utviklingen speiler de nasjonale trendene, og Innlandet skiller seg ikke ut fra resten av landet. Nasjonale tall indikerer likevel at bunnivået var i 2022, og at gårdbrukere var noe mer tilfreds med økonomien i 2024.

Tilfredsheten med inntekten fra gårdsdriften er markant lavere enn andre forhold som helse og arbeidsmiljø. Eldre gårdbrukere og de med større gårdsbruk er noe mer tilfredse med inntekten enn yngre gårdbrukere og de med mindre areal. Regionale analyser viser at gårdbrukere i Lillehammer-regionen er minst tilfredse med inntekten, mens Valdres og Kongsvinger-regionen skiller seg ut som mer tilfredse. Dette henger tilsynelatende sammen med blant annet produksjon- og alderssammensetting, og ikke geografi i seg selv.

Mange gårdbrukerne har investert betydelig i bygninger og maskiner de siste fem årene, men planlegger mindre investeringer fremover. Yngre gårdbrukere, de med

større arealer, og de som driver med kjøttproduksjon av svin eller melkeproduksjon, oppgir at de har investert mest. Valdres og Nord-Gudbrandsdal har lavere investeringsaktivitet, noe som hovedsakelig kan tilskrives produksjonssammensetning (f.eks. mer saueproduksjon) og gårdsstørrelse.

4. Klima, klimatilpasning og teknologi

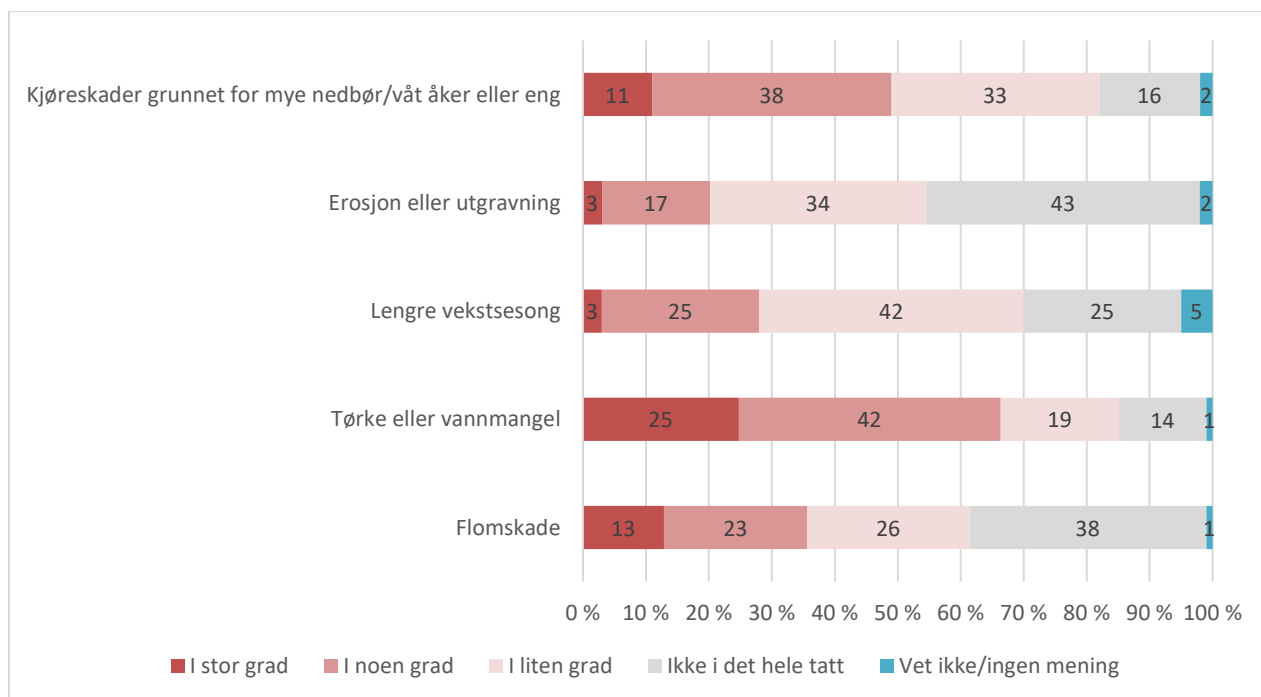

Foto: Ruralis.

Med klimaendringer følger mer ekstremvær. Dette inkluderer mer konsentrert nedbør og tørkeperioder, som på ulike måter kan påvirke landbruket negativt. Året 2023 startet med tørke og gikk over til flom, og Innlandet var blant fylkene som ble sterkt påvirket av både tørken og det påfølgende ekstremværet «Hans» (Norges Bondelag, 2023). I dette kapitlet går vi nærmere inn på hvordan gårdbrukerne i Innlandet oppfatter at ulike klimatiske forhold har påvirket produksjonen i løpet av det siste året, og hvorvidt gårdbrukerne har tatt i bruk (implementert) miljøteknologi eller annen teknologi.

4.1. Klimatiske forhold og virkning på gårdsdrifta

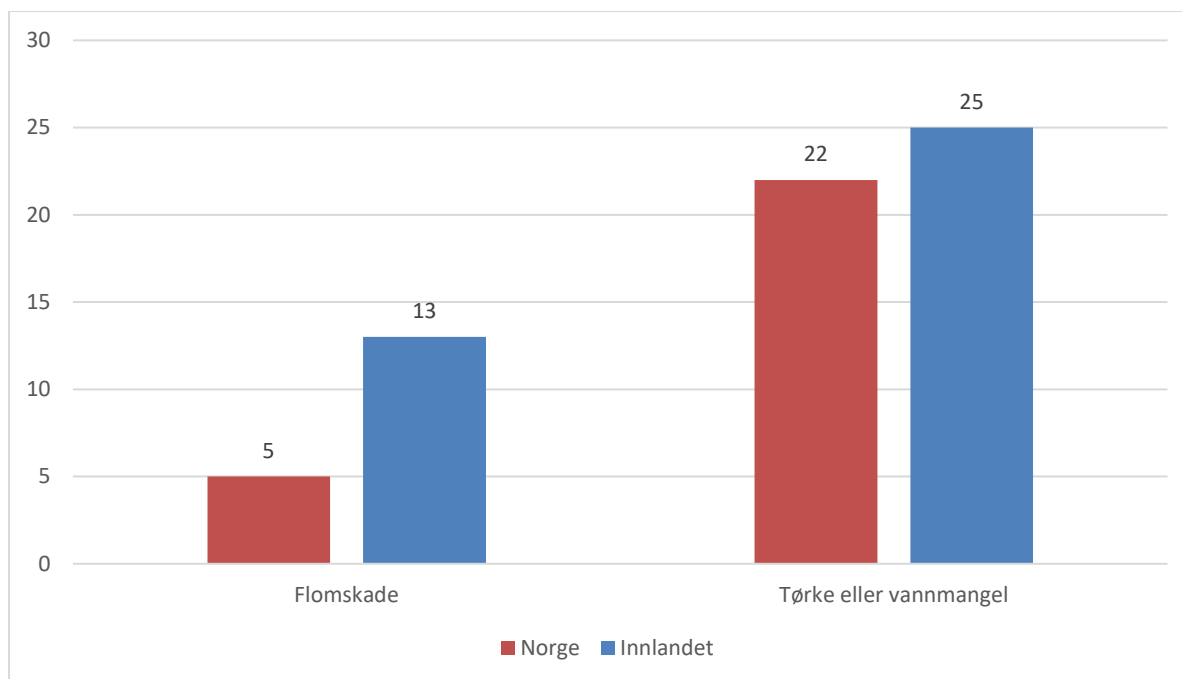
Figur 31 viser i hvilken grad gårdbrukerne opplever at ulike klimatiske forhold har påvirket produksjonen det siste året (2023). Totalt oppgir 67 prosent at tørke eller vannmangel i «stor» eller i «noen» grad påvirket produksjonen det siste året, mens 49 prosent oppgir at kjøreskader grunnet for mye nedbør/våt åker eller eng har påvirket produksjonen. Mange oppgir også at flomskade har påvirket produksjonen i noen eller stor grad (36 prosent), mens en mindre andel oppgir at lengre vekstsesong, samt erosjon eller utgraving har påvirket produksjonen.

Figur 31. I hvilken grad bønder opplevde utfordringer med ulike klimatiske forhold det siste året (n=600). I prosent.

Andelen gårdbrukere som oppgir at tørke eller vannmangel påvirket produksjonen i «stor grad» i løpet av 2023, er ganske likt i Innlandet som resten av landet. Imidlertid er det en større andel i Innlandet som oppgir at flomskade har påvirket produksjonen sammenlignet med resten av landet (Figur 32)⁵. Dette henger naturlig nok sammen med ekstremværet Hans, der mange gårdbrukere i flomrammede deler i Innlandet fikk avlingene sine ødelagt (Bondelaget, 2023).

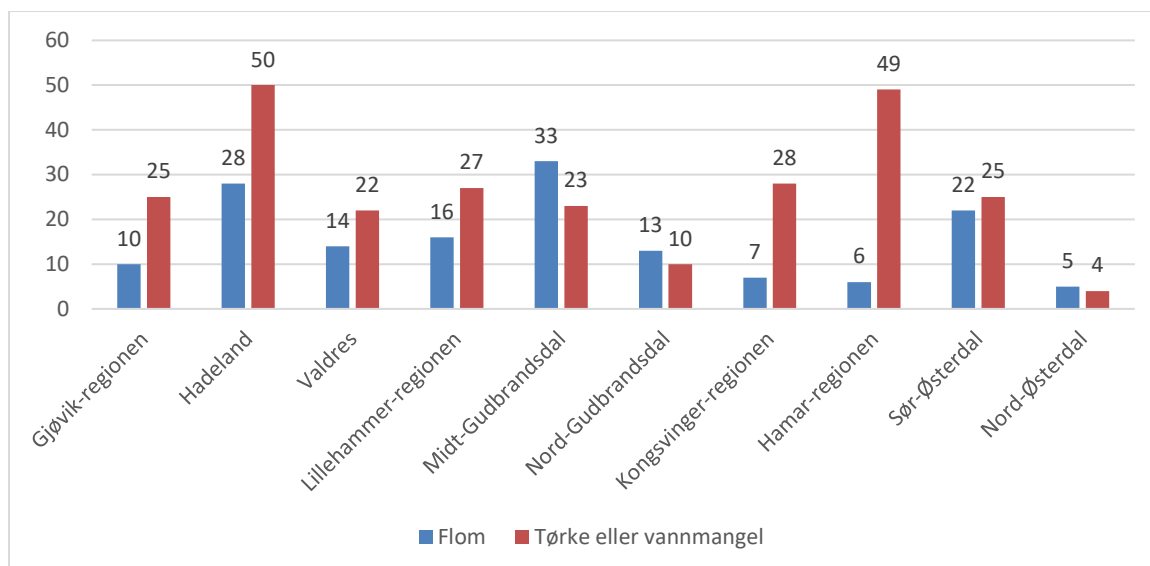
⁵ Supplerende analyser viser at forskjellene i figur 31 er statistisk signifikante, der gårdbrukere i Innlandet i større grad oppgir at flom og tørke eller vannmangel har påvirket produksjonen siste år enn gårdbrukere i resten av landet.

Figur 32. Hvorvidt flomskade og tørke eller vannmangel har påvirket produksjonen i «noen» eller i «stor» grad i løpet av det siste året, gårdbrukere i Innlandet sammenlignet med landet (n=1503). Andeler i prosent.

Figur 33 viser de regionale variasjonene i andelen gårdbrukere som oppgir at flom, samt tørke eller vannmangel, har påvirket produksjonen «i stor grad» i løpet av det siste året. Kort oppsummert viser figuren at en forholdsvis høy andel gårdbrukere i alle regioner ble påvirket av både tørke og flom i 2023, selv om det er enkelte regionale variasjoner.

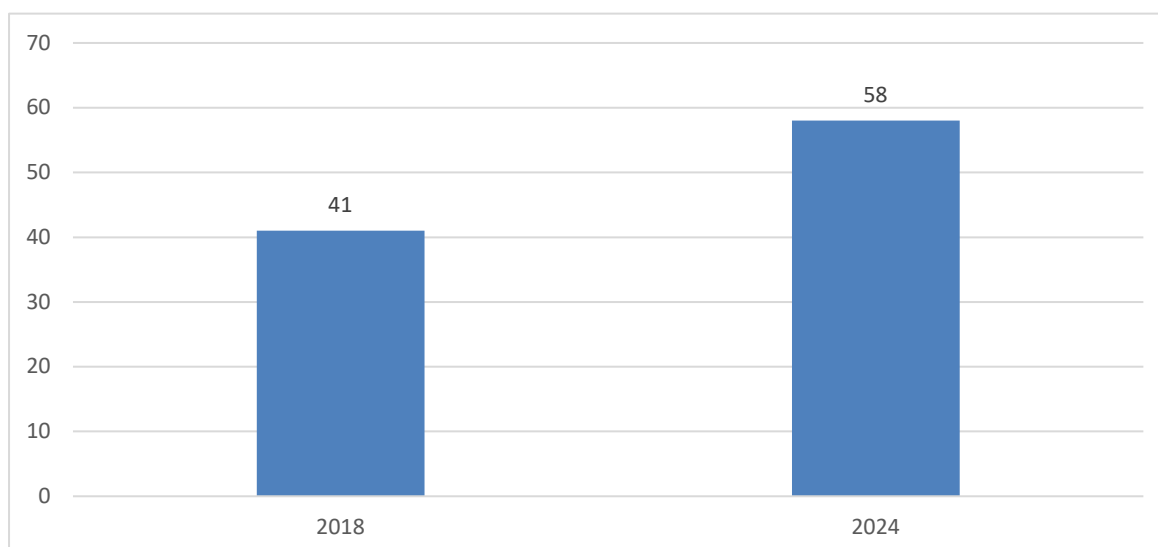
Situasjoner med henholdsvis flom og tørke (både årsaker og virkninger) påvirkes av en rekke forhold, slik som at ulike produksjoner har ulik sårbarhet for slike hendelser. Sortsvalg og gårdbrukernes arbeid i ulike onner påvirker også. Videre er det en rekke lokale forhold som virker inn, slik som jordtyper, vegetasjon, arrondering, terrengforhold, drenering og vassdragstiltak. Gjennom en vekstsesong ser vi at det kan være både tørke og flom, om enn ikke for de samme gårdbrukerne.

Figur 33. Regionale forskjeller i Innlandet mht. hvorvidt ulike forhold har påvirket produksjonen det siste året (n=600). I prosent.

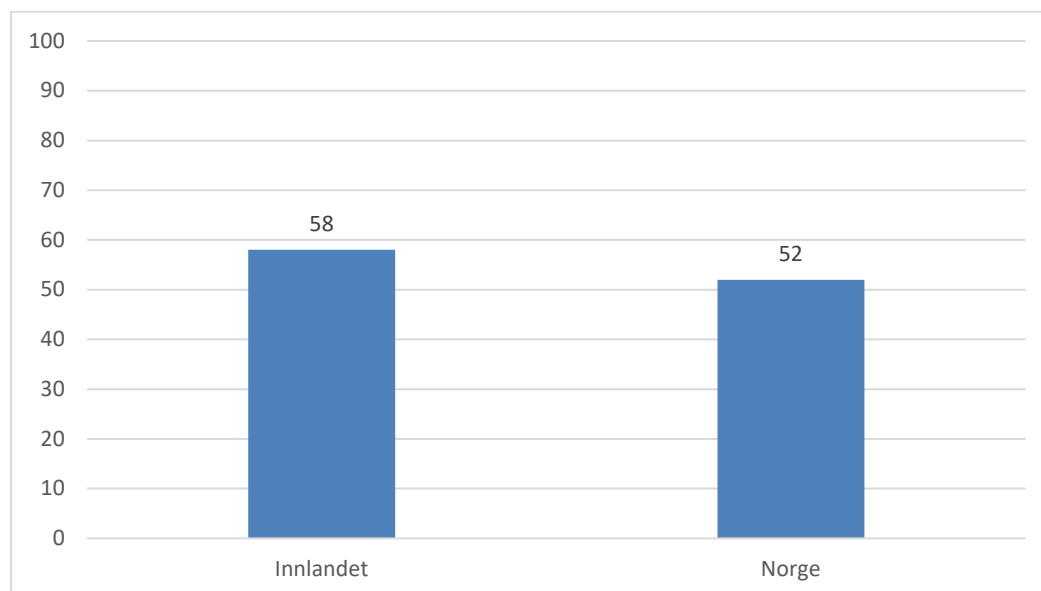
Merk: Figuren er ikke representativt for hver enkelt region og få respondenter i enkelte regioner kan føre til store feilmarginer. Andelen som har opplevd flom, tørke eller vannmangel innenfor hver enkelt region må derfor tolkes med forsiktighet.

Vi vil nå se nærmere på hvorvidt gårdbrukere tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket negativt i løpet av de neste ti årene. Mer spesifikt viser figur 34 andel gårdbrukere i Innlandet som i 2018 og 2024 tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket noe eller svært negativt de neste ti årene. Figuren viser en ganske klar endring i andelen gårdbrukere i Innlandet som tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket negativt, en økning fra 41 prosent i 2018 til 58 prosent i 2024.

Figur 34. Andel gårdbrukere som tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket svært eller noe negativt de neste ti årene, året 2018 sammenlignet med året 2024 (n=1561). I prosent.

Det er en noe høyere andel gårdbrukere i Innlandet som tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket negativt de neste ti årene sammenlignet med Norge ellers, noe som kommer frem i figur 35. Dette henger til dels sammen med gårdbrukernes tidligere erfaringer, der en høyere andel gårdbrukere i Innlandet oppga at flom og tørke hadde påvirket produksjonen i løpet av 2023.

Figur 35. Andel gårdbrukere i Norge og i Innlandet som tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket svært eller noe negativt de neste ti årene (n=1561). I prosent⁶.

Klimaendringer og klimatilpasninger er tema det er mye kunnskap om allerede, og det er fortsatt behov for økt kunnskap, også om hvordan en skal kunne redusere skadevirkninger og utnytte muligheter i framtida. Det er ikke tvil om at det er behov for tilpasninger i landbruksproduksjonen. I denne sammenhengen kan det være verdt å reflektere over hvordan gårdbrukere ser for seg utviklingen framover. Dette har med framtidstro, motivasjon og vilje til å satse videre på landbruket å gjøre.

Over halvparten av gårdbrukerne, de i Innlandet mer enn ellers i landet, tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket negativt i de neste ti årene. Sammen med mange andre faktorer vi er inne på i denne undersøkelsen, vil også klimaendringer være med å påvirke de valg gårdbrukerne gjør framover.

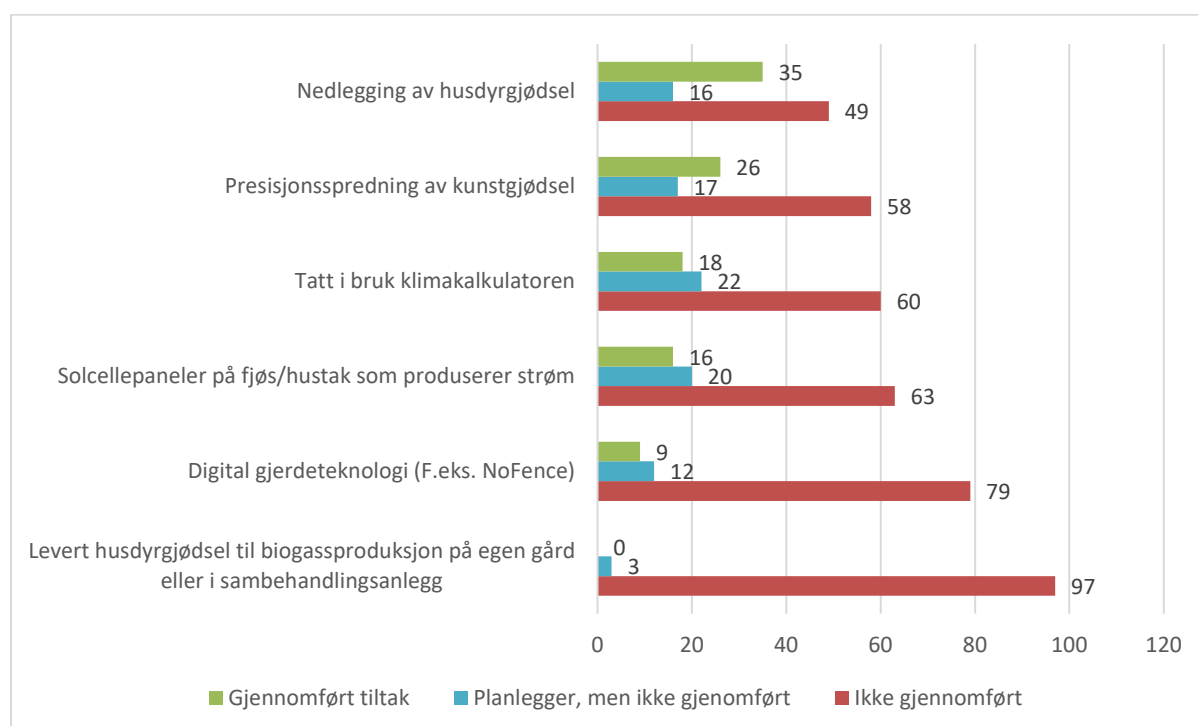
4.2. Miljøteknologi og annen teknologi

Å ta i bruk (implementere) ny teknologi og/eller endre på driftsmetoder er et av flere aktuelle tiltak for å redusere klimagassutslipp, tilpasse seg klimaendringer eller forbedre driften på andre måter. Figur 36 viser andel gårdbrukere som har gjennomført eller planlegger å gjennomføre ulike tiltak på sitt gårdsbruk. Dette

⁶ Supplerende analyser viser at forskjellen er statistisk signifikant.

inkluderer ulike tiltak knyttet til miljøteknologi, samt andre klima- eller mer generelle teknologirelaterte tiltak.

Nedlegging av husdyrgjødsel direkte på jord (35 prosent) etterfulgt av presisjonsspredning av kunstgjødsel (26 prosent) er de to tiltakene, blant de nevnte i figuren, som flest gårdsbruk i Innlandet så langt har gjennomført⁷. Vi ser også at en relativt stor andel har tatt i bruk klimakalkulatoren (18 prosent), eller installert solcellepaneler på fjøs eller hustak (16 prosent). Videre oppgir nesten en av ti at de benytter seg av digital gjerdeteknologi, slik som NoFence. Hvor mange som benytter slik teknologi er naturlig nok svært produksjonsavhengig siden det er knyttet til beiting. Til slutt oppgir mindre enn én prosent at de har levert husdyrgjødsel til biogassproduksjon på egen gård eller i sambehandlingsanlegg.

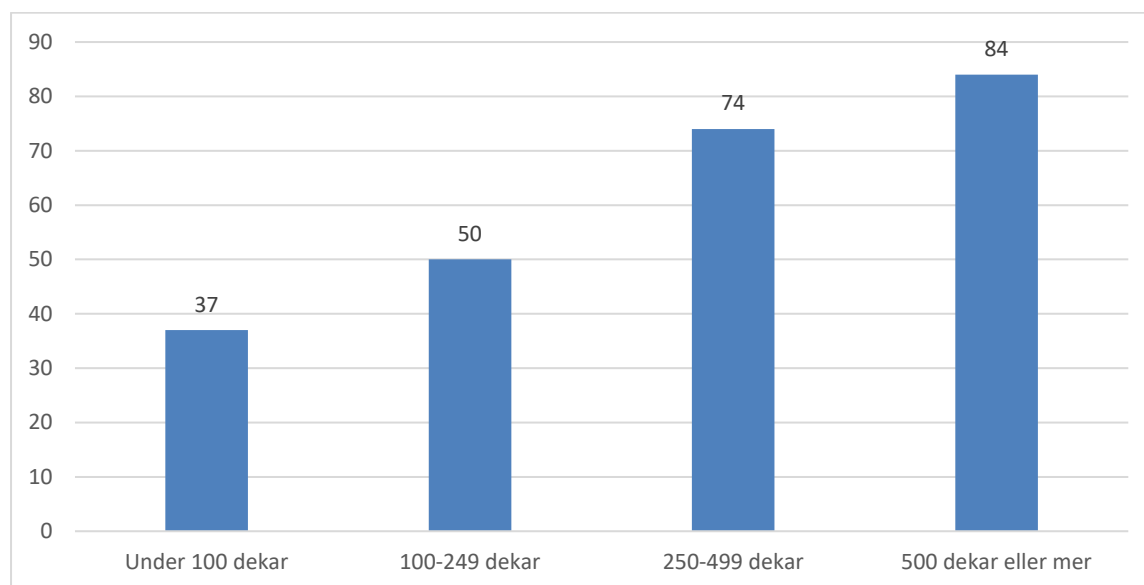
Figur 36. Andel gårdbrukere som har gjennomført eller planlegger å gjennomføre ulike klimarelaterte tiltak på sitt gårdsbruk (n≈600). I prosent.

Figuren viser også at mange planlegger for solcellepaneler på fjøs eller hustak (20 prosent), i tillegg til at flere planlegger for presisjonsspredning av kunstgjødsel (17 prosent), samt nedlegging av husdyrgjødsel (16 prosent). I motsatt ende kan vi merke oss at kun tre prosent oppgir at de planlegger for å levere husdyrgjødsel til biogassproduksjon enten på egen gård eller i sambehandlingsanlegg.

Dersom vi ser på hvem som har gjennomført minst ett av tiltakene, er tendensen at større gårdsbruk med mye jordbruksareal og høyere næringsinntekt i større grad har

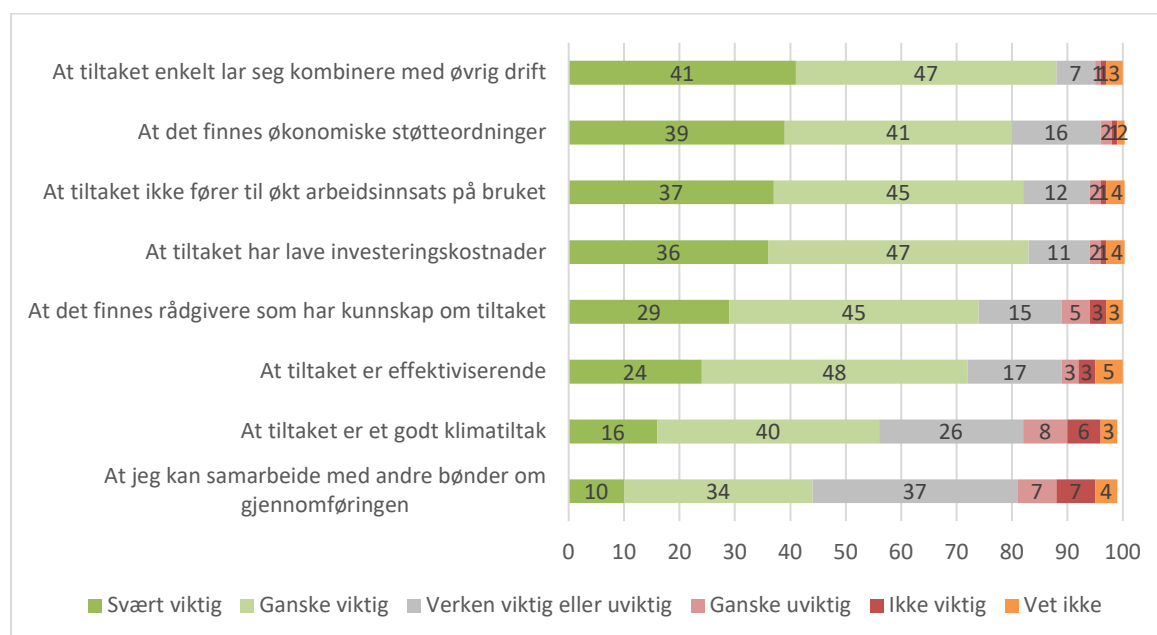
⁷ Nedlegging av husdyrgjødsel er en metode der en legger gjødsla i striper ned på bakken. En annen metode er nedfelling av husdyrgjødsel hvor gjødsla legges i striper noe ned i jordlaget (Kilde: Norsk Landbruksrådgivning). I spørreskjemaet var det spurt etter den første av disse metodene.

gjennomført tiltak. Figur 37 viser denne fordelingen fordelt på gårdsbrukets produktive jordbruksareal.

Figur 37. Andel gårdbrukere som har gjennomført minst ett av tiltakene i figur 36, etter areal (n=613). I prosent..

Selv om mange har tatt i bruk flere av tiltakene i figur 36, så er tendensen at mange av tiltakene kun er gjennomført av et mindretall av gårdbrukerne. Følgelig er det et interessant spørsmål hva som skal til for at gårdbrukere i større grad tar i bruk miljøteknologi, samt annen teknologi og tiltak. Gårdbrukerne fikk derfor spørsmål om hvor viktig eller uviktig ulike forhold er for at de skal ta i bruk tiltak av typen nevnt i figur 36.

Figur 38. Svarfordeling på spørsmålet: «Hvor viktig eller uviktig synes du følgende faktorer er for at du skal ta i bruk tiltak av typen nevnt i forrige spørsmål?» (n=600). I prosent.

Overordnet viser figur 38 at mange gårdbrukere oppgir det som svært viktig at tiltaket lar seg kombinere med øvrig drift, at det finnes økonomiske støtteordninger, at det har lave investeringskostnader og at det ikke fører til økt arbeidsinnsats. Videre fremstår det som viktig at det finnes rådgivere som har kunnskap om tiltaket og at tiltaket er effektiviserende, selv om det er færre som oppgir at dette er «svært viktig». Det samme gjelder hvorvidt tiltaket er et godt klimatiltak eller ikke, eller at man kan samarbeide med andre bønder om gjennomføringen eller ikke, der det relativt sett er en lavere andel som oppgir at dette er «svært viktig».

4.3. Oppsummering

Ulike klimatiske forhold har påvirket produksjonen for mange gårdbrukere i Innlandet i løpet av 2023. En stor andel oppgir at tørke eller vannmangel har hatt en betydelig innvirkning, mens omtrent halvparten rapporterer problemer knyttet til for mye nedbør, noe som har ført til kjøreskader på åker og eng. Flomskader har også vært et problem for mange, særlig som følge av ekstremværet Hans. Det er likevel en del regionale forskjeller i Innlandet, noe som henger sammen med lokale forhold som terreng, vassdrag og jordtyper.

Gårdbrukere i Innlandet er videre mer bekymret for fremtidige klimaendringer enn gårdbrukere i resten av Norge. I Innlandet oppgir 58 prosent av gårdbrukerne at de tror klimaendringer vil påvirke gårdsbruket svært eller noe negativt de neste ti årene, sammenlignet med 52 prosent for Norge som helhet.

Når det gjelder teknologiske tiltak, viser undersøkelsen at en betydelig andel av gårdbrukerne i Innlandet har gjennomført miljøteknologier. Nedlegging av husdyrgjødsel og presisjonsspredning av kunstgjødsel er blant de mest utbredte tiltakene, etterfulgt av solcellepaneler. Samtidig ser vi at mange gårdbrukere planlegger ytterligere tiltak som solcellepaneler og presisjonsspredning i nær fremtid. Det er en tendens til at større gårdsbruk, med mye jordbruksareal og høy næringsinntekt, i større grad har gjennomført slike tiltak.

Undersøkelsen viser også at for mange gårdbrukere er det avgjørende at tiltakene kan innpasses i den eksisterende driften, at det finnes økonomiske støtteordninger, og at investeringskostnadene holdes lave. I tillegg er det viktig at tiltakene ikke fører til økt arbeidsbelastning, og at det finnes tilgjengelige rådgivere med nødvendig kunnskap.

5. Utdanning og kompetanse

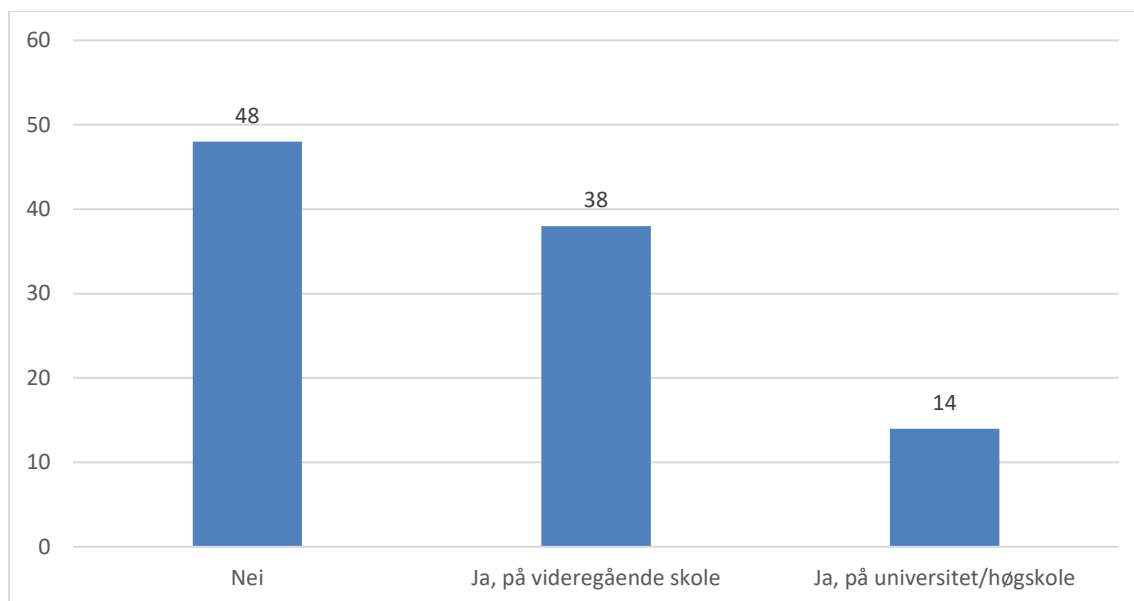

Foto: Ruralis

5.1. Utdanning

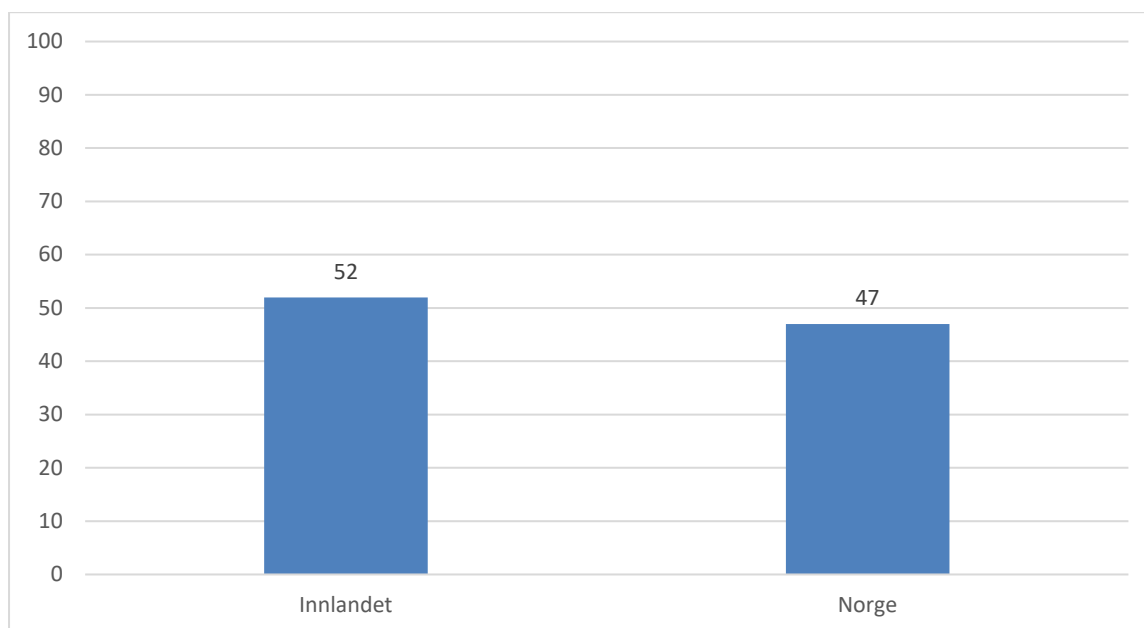
52 prosent av gårdbrukerne i Trendundersøkelsen oppgir at de har landbruksfaglig utdanning enten fra videregående skole eller fra universitet/høyskole (figur 39). Mens 38 prosent oppgir at de har landbruksfaglig utdanning fra videregående skole, oppgir 14 prosent at de har landbruksfaglig utdanning på universitet eller høyskole. De resterende 48 prosent oppgir at de *ikke* har landbruksfaglig utdanning.

Det er likevel verdt å merke seg at andelen med landbruksfaglig utdanning på universitet eller høyskole kan være noe høyere her enn i realiteten, da personer med høyere utdanning ofte pleier å være noe overrepresentert i spørreundersøkelser.

Figur 39. Andel gårdbrukere med landbruksfaglig utdanning (n=633). I prosent.

Videre er andelen gårdbrukere i Innlandet med landbruksfaglig utdanning noe høyere enn i landet for øvrig, selv om forskjellene er små⁸.

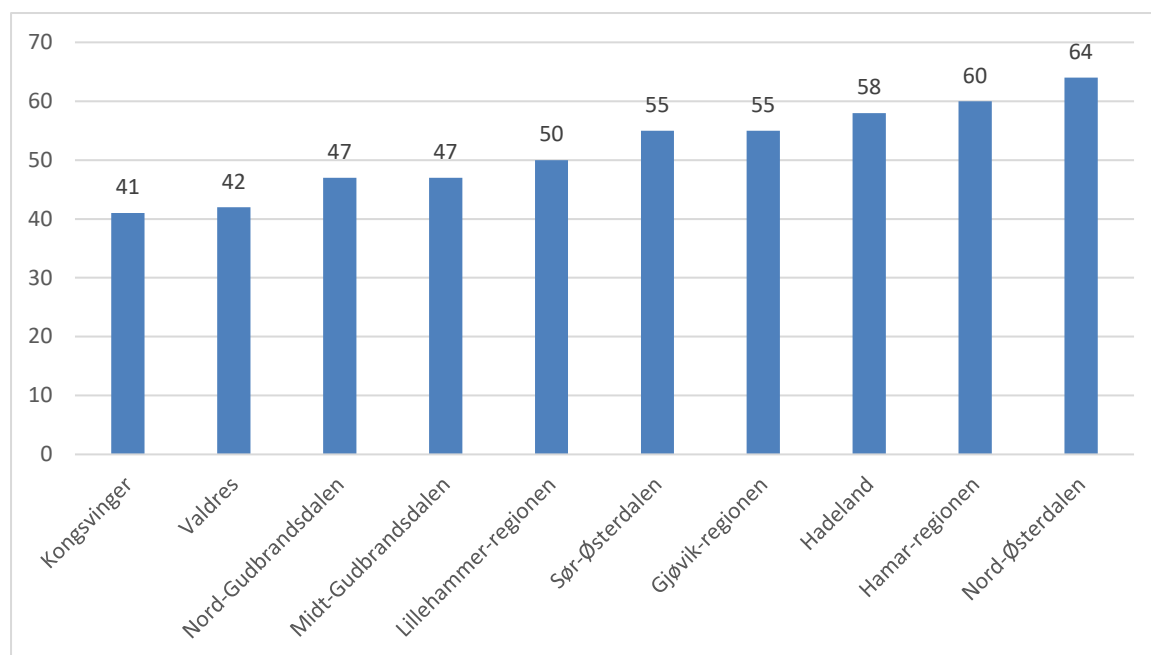

Figur 40. Andel gårdbrukere med landbruksfaglig utdanning, Innlandet sammenlignet med landet (n=1376). I prosent.

Figur 41 viser regionale forskjeller i Innlandet mht. gårdbrukernes landbruksfaglige utdanning. Vi ser her at det er betydelige forskjeller som kommer fram fra undersøkelsen. Nord-Østerdalen og Hamar-regionen ligger øverst med høyest andel med landbruksfaglig utdanning, mens Kongsvinger-regionen og Valdres ligger lavest.

⁸ Supplerende analyser viser at forskjellene er statistisk signifikante.

Siden det er relativt få svar fra enkeltregioner er det vanskelig å slå fast årsaker til dette, og det kan være tilfeldigheter i utvalget knyttet til de som har svart. Vi kan likevel reflektere noe over forskjellene. Utdanningsgraden er avhengig av blant annet faktorer som hvilke produksjoner som dominerer i regionen, i hvilken grad gårdbrukerne har annen utdanning, det regionale og lokale arbeidsmarkedet og utdanningskrav som følger av det, lokal kultur for å ta landbruksfaglig utdanning og tilgang på landbruksfaglig utdanning. Vi vet i tilfellet her at det er regionale variasjoner i produksjoner, arbeidsmarked og nærhet til landbruksskoler.

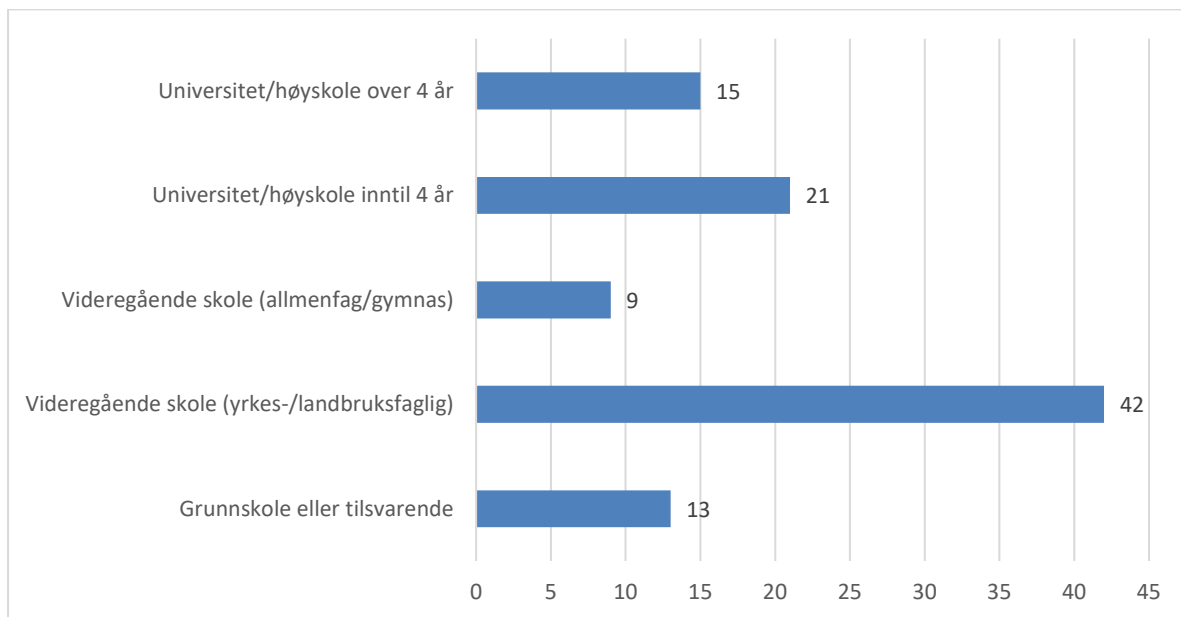

Figur 41. Andel gårdbrukere med landbruksfaglig utdanning i ulike regioner i Innlandet (n=633). I prosent.

Merk: Figuren er ikke representativt for hver enkelt region og få respondenter i enkelte regioner kan føre til store feilmarginer. Andelen med landbruksfaglig utdanning innenfor hver enkelt region må derfor tolkes med forsiktighet.

Mange av gårdbrukere som *ikke* har landbruksfaglig utdanning kan likevel ha annen utdanning de på ulike måter drar nytte av i gårdsdrifta. Dersom vi ser på utdanningsnivået blant gårdbrukere som ikke har landbruksfaglig utdanning, så er det en klar tendens til at majoriteten av gårdbrukerne har en eller annen utdanning fra enten videregående skole eller universitet/høyskole (figur 42). Med andre ord er det relativt få som kun har utdanning fra grunnskole eller tilsvarende⁹.

⁹ Selv om lavt utdannede kan være noe underrepresentert i spørreundersøkelser, inkludert landbruksundersøkelser, så er det sannsynlig at figuren gir et ganske riktig bilde av utdanningsnivået av hovedmønsteret blant gårdbrukere uten landbruksfaglig utdanning.

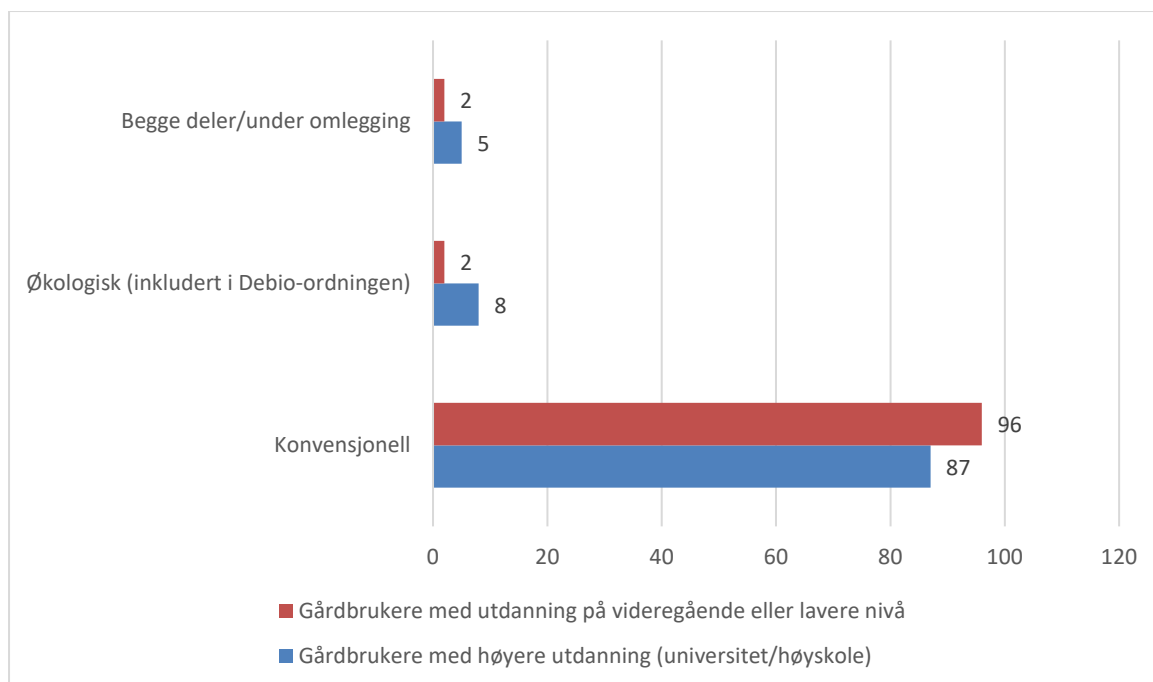

Figur 42. Utdanningsnivå blant gårdbrukere som ikke har landbruksfaglig utdanning. (n=303). I prosent.

Utdanning har betydning for ulike tilpasninger og veivalg for gårdbrukerne. Det er ikke alltid årsakssammenhengene er helt klare, noe som krever dypere analyser enn det vi har hatt anledning til her.

Vi har sett på om vi kan finne noen sammenhenger mellom utdanningsnivå og framtidsoptimisme og investeringsplaner. Det finner vi ikke. Vi vil likevel peke på noen eksempler hvor utdanning er en faktor vi ser har sammenheng med variasjoner i landbruket i Innlandet.

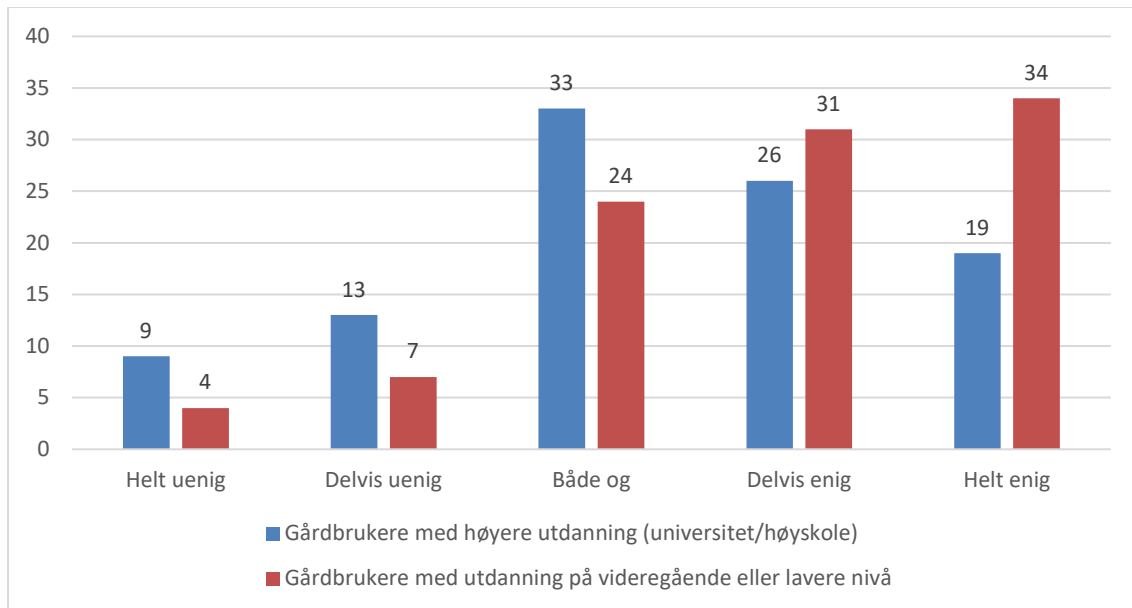
For eksempel har gårdbrukere som driver økologisk landbruk i større grad høyere utdanning enn de som driver konvensjonelt (figur 43). Årsakssammenhengene her kan vi ikke fastslå med sikkerhet. Gårdbrukerne kan drive økologisk fordi de har høyere utdanning, men også motsatt, at de som er økologisk interessert i større grad tar høyere utdanning.

Figur 43. Andel som driver konvensjonell og økologisk landbruk etter gårdbrukerens utdanningsnivå. (n=303)¹⁰. I prosent.

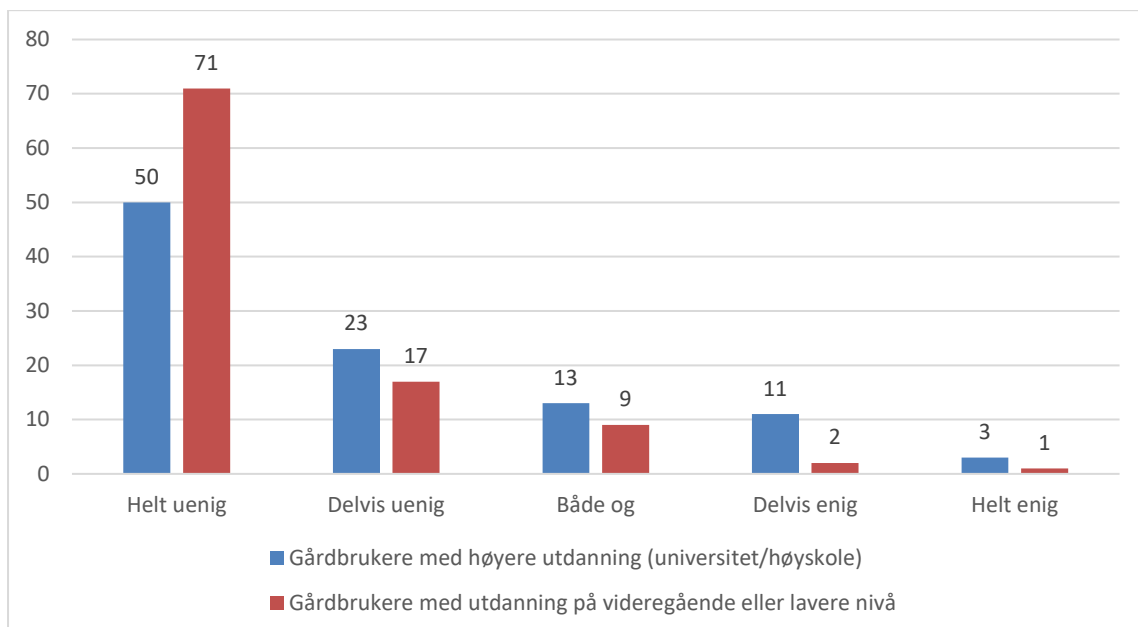
Et annet felt hvor vi finner utdanningsforskjeller, er synet på landbrukspolitikk og reguleringer. Holdning til offentlige reguleringer kan være en indikator på hvilket syn en har på landbrukets muligheter. For mye reguleringer kan hemme mulighetene en har til å utvikle ressursene på gården, mens hvis en er mer positiv til reguleringer kan det være uttrykk for at dette er noe som gir bedre rammevilkår for utvikling av landbruket. I figur 44 ser vi at de uten høyere utdanning tenderer til å være mer enig i påstanden om at det er for mange offentlige reguleringer i landbruket. Uten at vi går mer i dybden på dette, kan vi si at utdanning er en faktor som kan være med å forklare forskjeller i landbrukspolitiske syn og eventuelt polariseringer som følge av det.

¹⁰ Supplerende analyser viser at det er en statistisk sammenheng mellom gårdbrukernes utdanningsnivå og hvorvidt de driver konvensjonell eller økologisk drift.

Figur 44. Andel gårdbrukere som er enig eller uenig i påstanden: «Det er for mange offentlige reguleringer i landbruket», etter utdanningsnivå (n=606). I prosent.

Et annet eksempel er forholdet mellom utdanningsnivå og holdninger til redusert kjøttforbruk. I forskning, politikk og samfunnsdebatt er redusert kjøttforbruk fremhevet som et klimatiltak. Vi ser i figur 45 at det er en stor majoritet blant gårdbrukerne som er helt eller delvis uenig i en slik påstand. Men også her er synet mer delt når en ser på utdanningsnivå. De med høyere utdanning er tilbøyelig til å være mer nyansert i å betrakte redusert kjøttforbruk som et klimatiltak. Vi går ikke dypere inn i å forklare hvordan utdanningsnivå bidrar til dette.

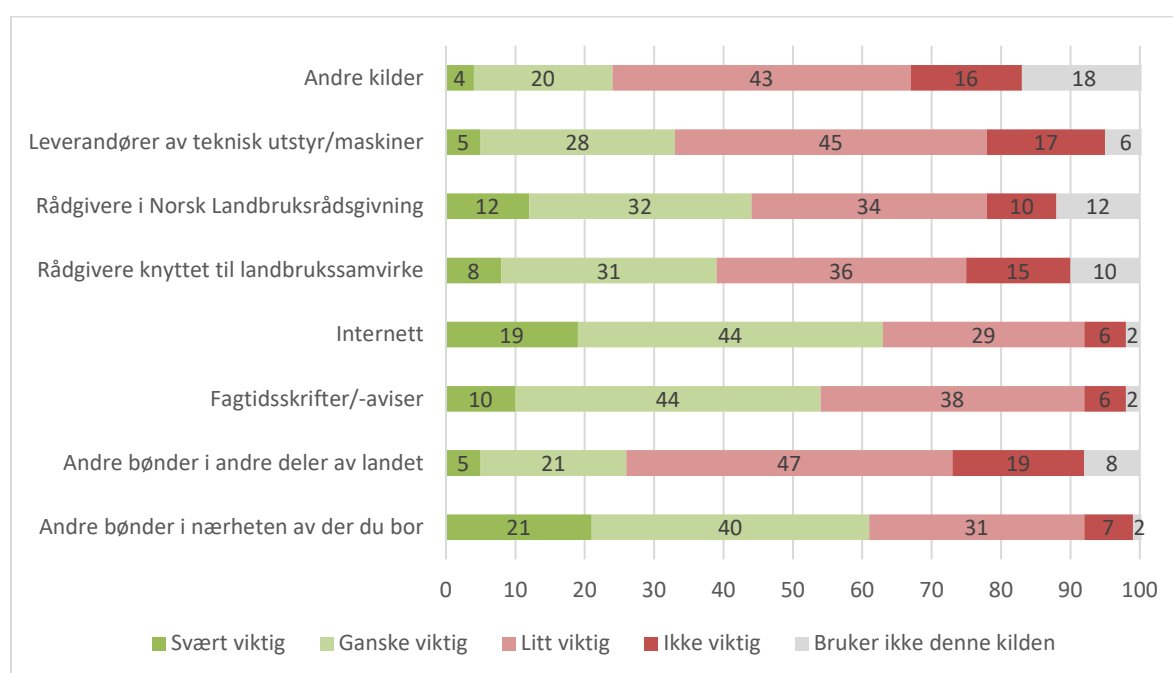

Figur 45. Andel gårdbrukere som er enig eller uenig i påstanden: «Redusert kjøttforbruk er et godt klimatiltak», etter utdanningsnivå (n=608). I prosent.

5.2. Kompetanse

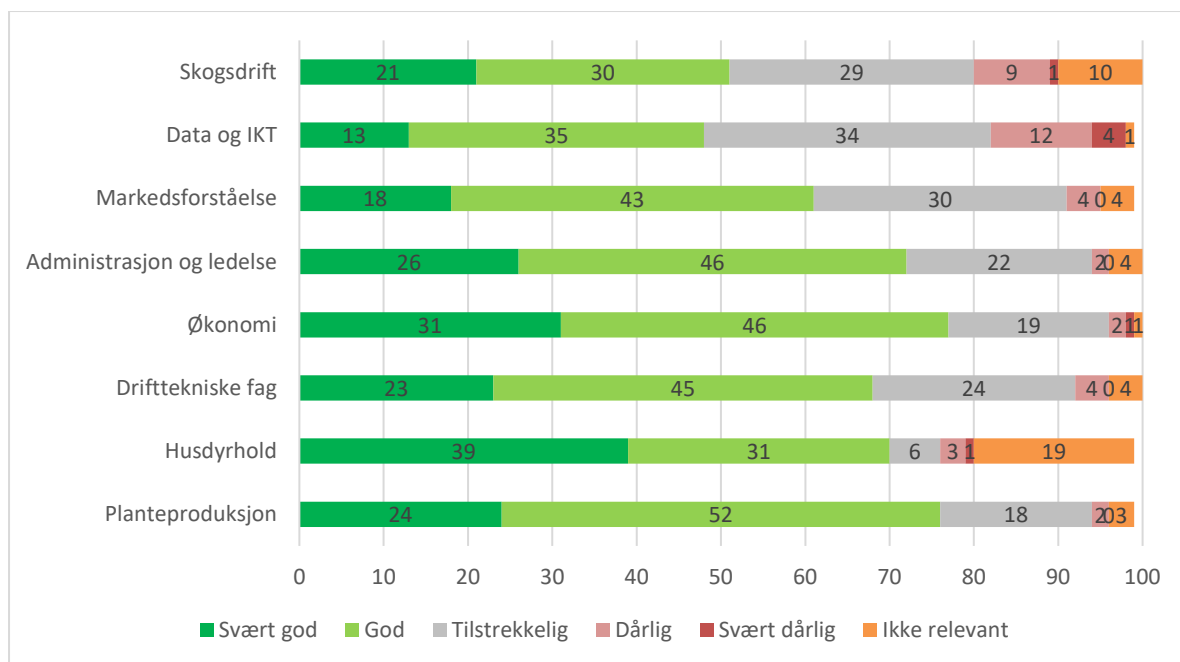
Med kompetanse forstår vi kunnskaper, ferdigheter, evner og holdninger som gjør det mulig å utføre de oppgaver gårdbrukerne skal gjøre. Figur 46 viser hvor viktig ulike kilder er når det gjelder å få ny kunnskap i gårdsdrifta. Overordnet er det tre kilder som særlig skiller seg ut som særlig viktige: Internett, fagtidsskrifter/-aviser og andre bønder i nærheten. Totalt 63 prosent av gårdbrukerne oppgir at Internett er svært eller ganske viktig når det gjelder å få ny kunnskap i gårdsdrifta, mens henholdsvis 61 og 54 prosent oppgir at fagtidsskrifter/-aviser eller andre bønder i nærområdet er en viktig kilde for kunnskap.

Fordelingen i 2024 er forholdsvis lik som i 2018, noe som indikerer at dette mønsteret er forholdsvis stabilt over tid.

Figur 46. Hvor viktig ulike kilder er når det gjelder å få ny kunnskap i gårdsdrifta (n≈620). Andeler i prosent

Videre viser figur 47 hvor god eller dårlig kompetanse gårdbrukeren vurderer at en selv har innenfor ulike områder.

Figur 47. Hvor god eller dårlig kompetanse gårdbrukeren vurderer at en selv har innenfor ulike områder (n≈620). Andeler i prosent.

Figur 47 gir et bilde på hvordan gårdbrukeren vurderer sin egen kompetanse. Behovet er stort sett en allsidig kompetanse, men som vi ser er det ikke alle områder som er relevante, naturlig nok. Det er avhengig av produksjonene som foregår på bruket. Det er den samlede, relevante kompetansen som er viktig, og kilder til kompetanse kan være partner eller andre i husholdet, eller det kan være rådgivere eller andre arbeidere på gården, slik som avløser.

5.3. Oppsummering

Over halvparten av gårdbrukerne oppgir å ha landbruksfaglig utdanning, enten fra videregående skole eller universitet/høyskole. Blant disse har en større andel utdanning fra videregående skole enn fra høyere utdanning. Samtidig er det mange som ikke har landbruksfaglig utdanning, men som likevel har annen utdanning, oftest på videregående nivå.

Regionale variasjoner viser at noen områder, som Nord-Østerdalen og Hamar-regionen, har høyere andel gårdbrukere med landbruksfaglig utdanning, mens områder som Kongsvinger-regionen og Valdres ligger noe lavere. Disse forskjellene kan være påvirket av faktorer som dominerende produksjoner i regionen, det lokale arbeidsmarkedet og nærhet til landbruksskoler.

Utdanningsnivå kan ha stor betydning for ulike forhold knyttet til drift og holdninger. For eksempel har gårdbrukere som driver økologisk landbruk ofte høyere utdanning enn de som driver konvensjonelt. Utdanning spiller også en rolle i holdninger til landbrukspolitikk, der de med lavere utdanning ofte er mer skeptiske til offentlige reguleringer enn de med høyere utdanning. Videre ser man at de med høyere

utdanning er mer nyanserte når det gjelder å vurdere redusert kjøttforbruk som et klimatiltak.

Når det gjelder kompetanse, viser undersøkelsen at Internett, fagtidsskrifter og andre bønder i nærområdet er viktige kilder til ny kunnskap i gårdsdriften. Dette mønsteret har vært stabilt over tid. Gårdbrukerne vurderer sin egen kompetanse variert, og behovet for kompetanse varierer naturlig nok avhengig av produksjonene på gården.

6. Ferie, fritid og velferdsordninger

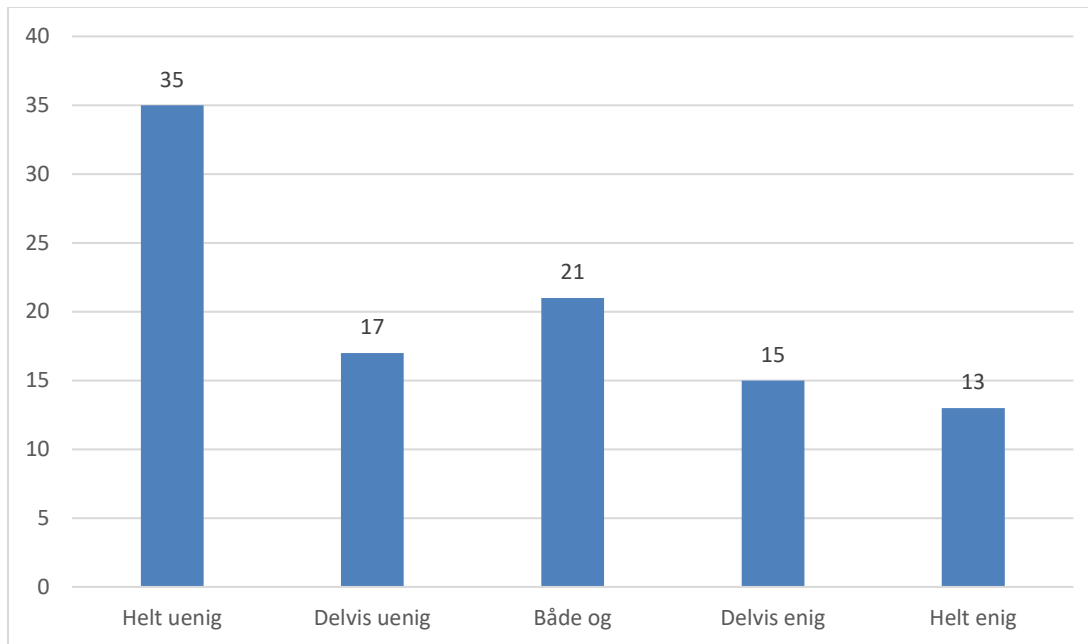

Foto: Ruralis.

I dette kapitlet vil vi gå nærmere inn på gårdbrukerne i Innlandet og deres syn på ferie, fritid og velferdsordninger.

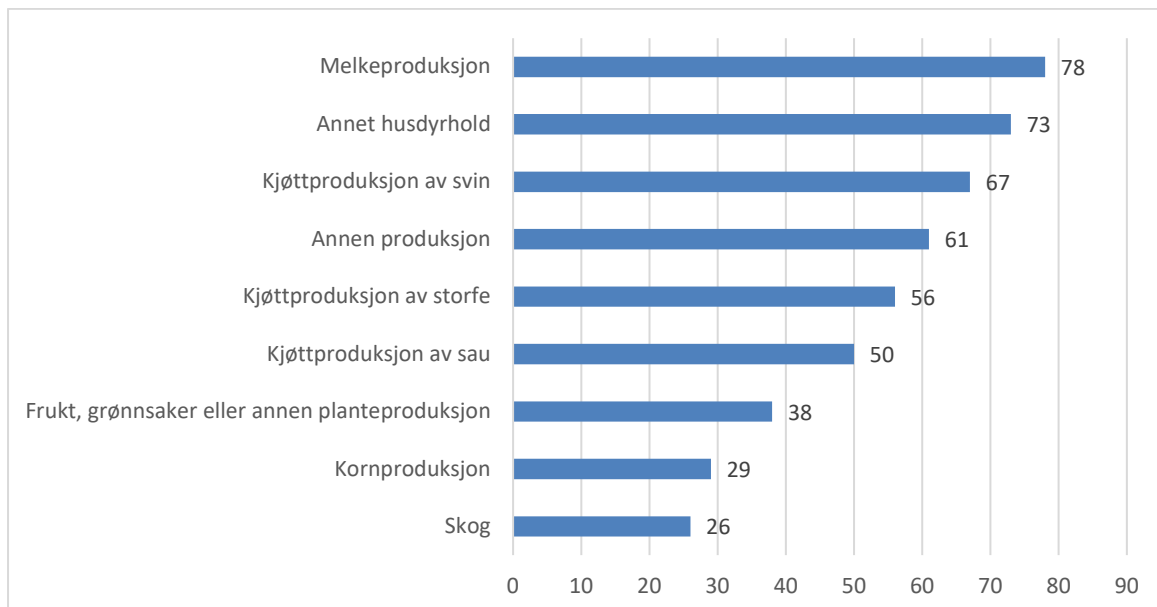
6.1. Ferie og fritid

Figur 48 viser andel gårdbrukere som er enig eller uenig i påstanden om at de har nok ferie- og fridager. Overordnet viser figuren at 28 prosent av gårdbrukerne er *enig* i at de har nok ferie og fritid, mens 52 prosent er *uenig* i påstanden. Det er en større andel som uenig i at de har nok ferie og fritid i 2024 sammenlignet med i 2018, der 45 prosent av gårdbrukerne oppga at de var uenig i den samme påstanden.

Figur 48. Andel gårdbrukere som er enig eller uenig i påstanden om at de har nok ferie- og fridager (n=608). I prosent.

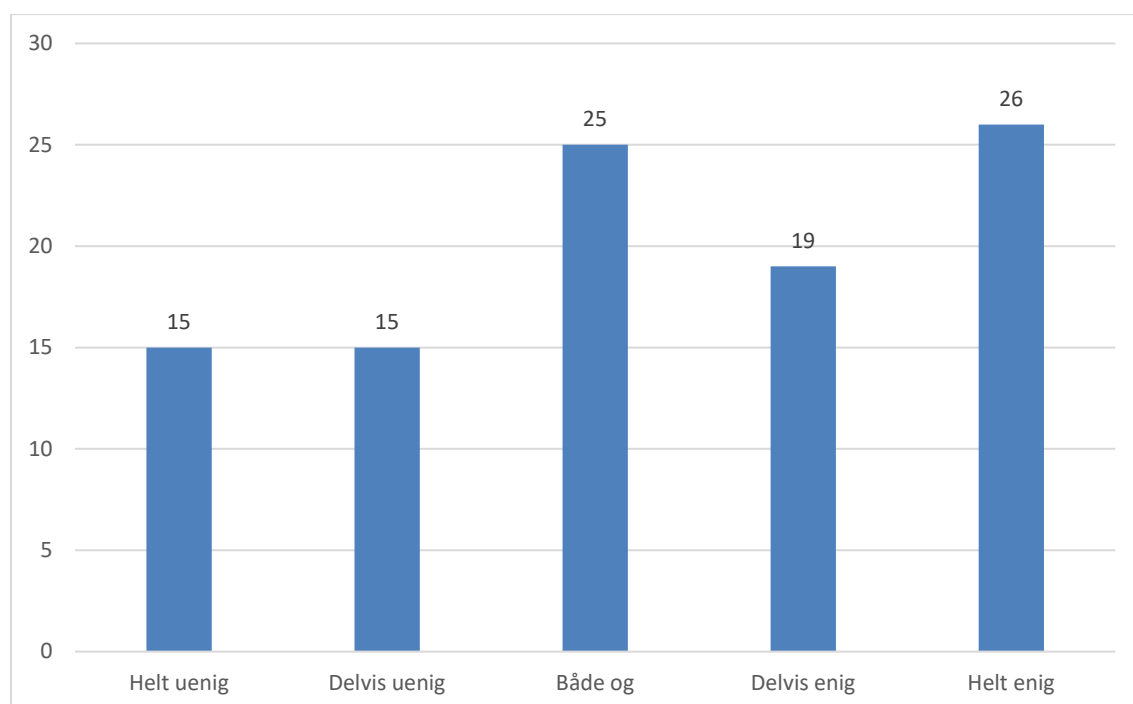
Ser vi nærmere på hvem som er mest *uenig* i påstanden, så skiller melkeprodusenter seg ut, sammen med gårdbrukere som driver annet husdyrhold, samt kjøttproduksjon av svin. I motsatt ende finner vi blant annet de som har skog, eller driver kornproduksjon, frukt, grønnsaker eller annen planteproduksjon. Dette er som forventet, husdyrproduksjoner med sårbare og tidsstyrte arbeidsoppgaver over lang tid er de mest krevende med tanke på ferie og fritid.

Figur 49. Andel gårdbrukere som er uenig i at de har nok ferie og fritid, etter produksjon. (n=606). I prosent.

6.2. Tilgang på avløsere

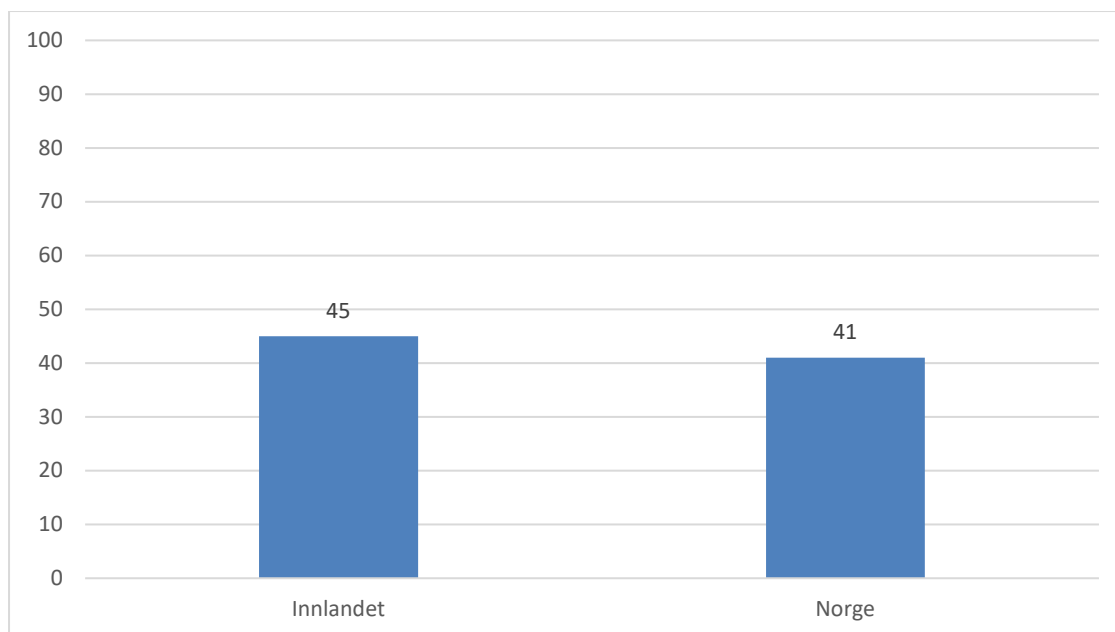
Det er imidlertid stor variasjon også blant gårdbrukere som driver samme produksjon. Tilgang på avløsere er en faktor som i stor grad henger sammen med hvorvidt man opplever å ha tilstrekkelig ferie og fri. Gårdbrukere som oppgir at det er vanskelig å skaffe avløser når de skal ha fri, oppgir i langt større grad uenighet med påstanden om at de har nok ferie- og fridager. Det er derfor viktig å se nærmere på hvordan den generelle tilgangen på avløsere er blant gårdbrukerne. Figur 50 viser hvor enig eller uenig gårdbrukerne er i påstanden «Det er vanskelig å skaffe avløser når jeg skal ha fri».

Figur 50. Hvorvidt gårdbrukeren er enig eller uenig i påstanden «Det er vanskelig å skaffe avløser når jeg skal ha fri» (n=570). Svarfordelinger i prosent.

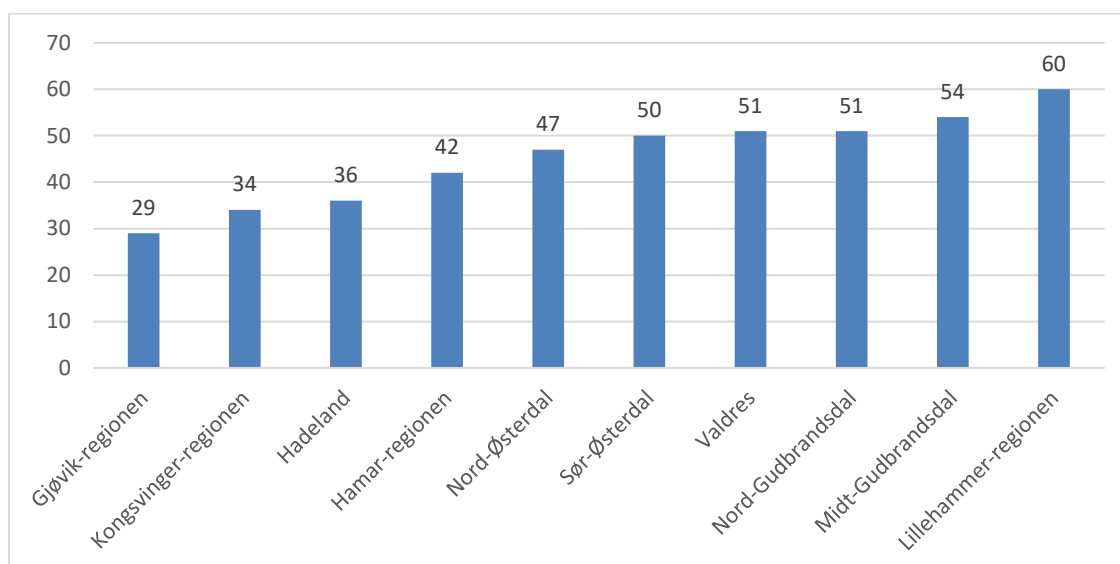
Totalt 45 prosent av gårdbrukerne er delvis eller helt enig i at det er vanskelig å skaffe seg avløser når de skal ha fri, mens 30 prosent er delvis eller helt uenig. Med andre ord illustrerer figuren at en relativt stor andel gårdbrukere i Innlandet opplever utfordringer med å skaffe avløser. Dette samsvarer med nasjonale funn og var blant konklusjonene i en nylig utredning om rekruttering av avløsere til jordbruket (se Stræte m. fl., 2024).

Selv om det er en noe høyere andel blant gårdbrukere i Innlandet som oppgir at det er vanskelig å skaffe avløser når de skal ha fri, så er disse forskjellene små og ikke statistisk signifikante (figur 51).

Figur 51. I hvilken grad gårdbrukere i Innlandet sammenlignet med Norge er helt eller delvis enig i påstanden «Det er vanskelig å skaffe avløser når jeg skal ha fri» (n=1264). Andeler i prosent.

Figur 52 viser hvorvidt det er regionale forskjeller innad i Innlandet knyttet til tilgang på avløser. Selv om man må tolke de regionale forskjellene med forsiktighet da datagrunnlaget ikke er representativt for hver enkelt region, så indikerer figuren at det er flere regionale forskjeller knyttet til hvor enkelt eller vanskelig det er å skaffe avløser. Mens utfordringene virker å være minst i Gjøvik, Kongsvinger og Hadeland (Gran), er de tilsynelatende større i Valdres, Gudbrandsdalen, og Lillehammer-regionen.

Figur 52. Andel gårdbrukere som er helt eller delvis enig i påstanden «Det er vanskelig å skaffe avløser når jeg skal ha fri» (n=570). Etter region i Innlandet. I prosent.

Merk: Figuren er ikke representativt for hver enkelt region og få respondenter i enkelte regioner kan føre til store feilmarginer. Andelene må derfor tolkes med forsiktighet.

Ulikhet i produksjoner mellom regionene er med å forklare noe av forskjellene her. Melk, gris og fjærfe er produksjoner med mest behov for avløsere. Men samtidig virker lokale forhold inn på tilgangen på avløsere. Her kan det være verdt å se nærmere på regioner med størst utfordringer med å skaffe avløsere.

6.3. Oppsummering

Mange gårdbrukere føler at de ikke har tilstrekkelig ferie- og fridager. Dette gjelder både i Innlandet og i resten av Norge. Det er særlig gårdbrukere som driver med melkeproduksjon og annet husdyrhold som oppgir at de ikke har nok ferie og fritid, mens de som driver med planteproduksjon som korn og grønnsaker, har færre utfordringer. Dette er som forventet, da husdyrproduksjoner med sårbare, tidsstyrte og kontinuerlige arbeidsoppgaver gjennom året er mer krevende med tanke på ferie og fritid.

Tilgangen på avløsere er en viktig faktor som påvirker muligheten til å ha ferie. Mange bønder opplever det som utfordrende å finne avløsere, og dette problemet synes å variere fra region til region, bl.a. pga. forskjeller i sammensetning i produksjoner mellom regionene.

7. Framtidsutsikter og rekruttering

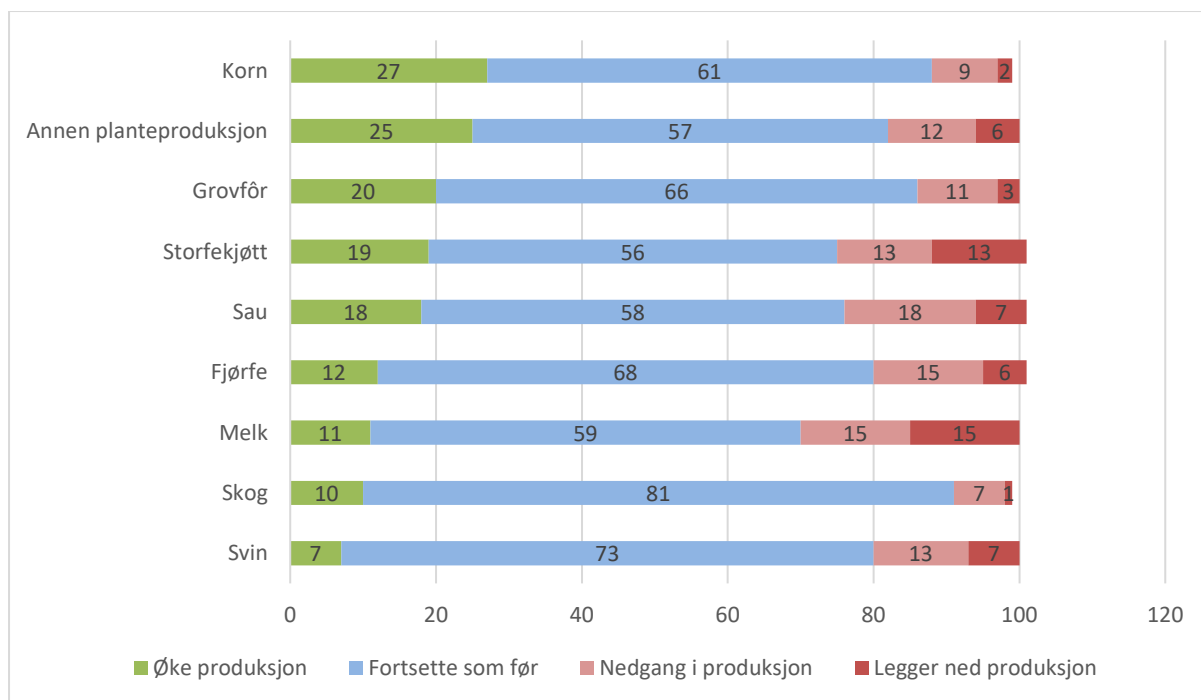
Foto: Ruralis.

7.1. Produksjonsutvikling og framtidsutsikter

I denne delen vil vi se nærmere på hvordan gårdbrukere i Innlandet ser på framtiden, både når det gjelder produksjonsutvikling og framtidsutsiktene på gården mer generelt.

Hovedinntrykket er at majoriteten av gårdbrukere i Innlandet innenfor de ulike produksjonene ser for seg å fortsette som før (figur 53). Likevel er det enkelte produksjonsforskjeller som det er verdt å legge merke til. Størst andel som oppgir at man ser for seg å *øke produksjonen* framover finner vi innenfor korn (27 prosent), annen planteproduksjon (25 prosent) og grøvfôr (20 prosent).

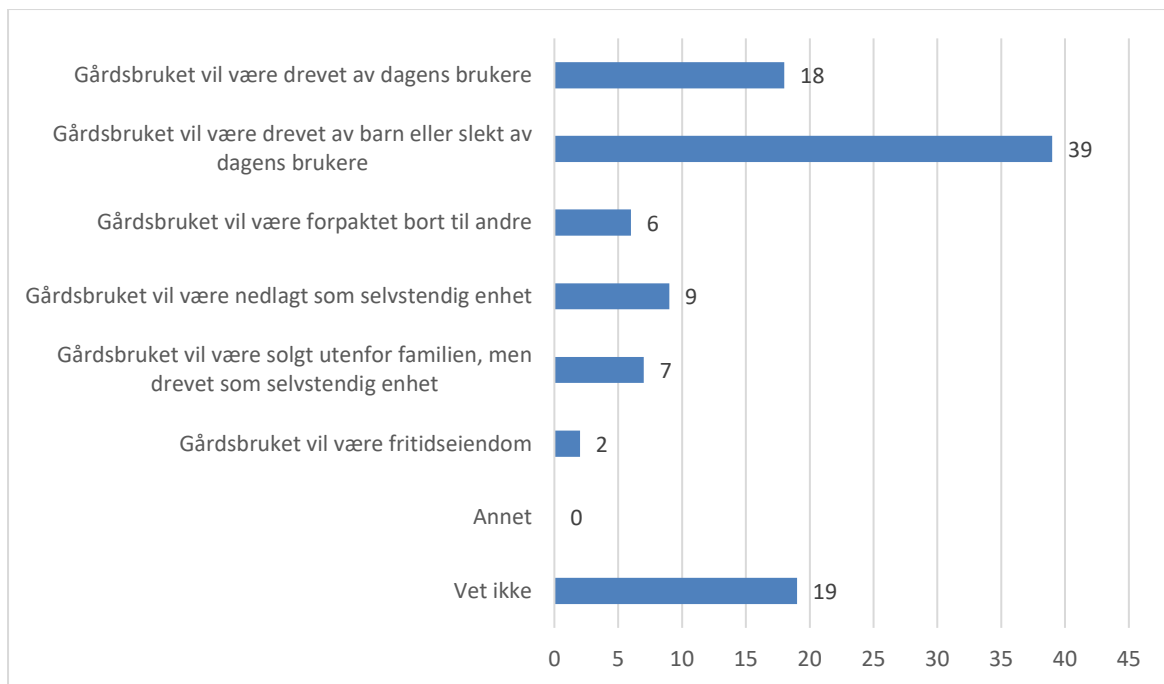
Når det gjelder *nedgang* i produksjon er det relativt små forskjeller mellom de ulike produksjonene, selv om vi finner en noen større planlagt nedgang innen husdyrproduksjon enn øvrig produksjon. Høyest andel gårdbrukere som ser for seg å legge ned finner vi innenfor melkeproduksjon og storfekjøtt, mens lavest andel finner vi innenfor korn, grovfôr og skog (som ofte er supplerende produksjoner på mange gårdsbruk).

Figur 53. Hvordan gårdbrukere ser for seg produksjonsutvikling framover. Etter produksjon. (n≈600). Svarfordelinger i prosent.

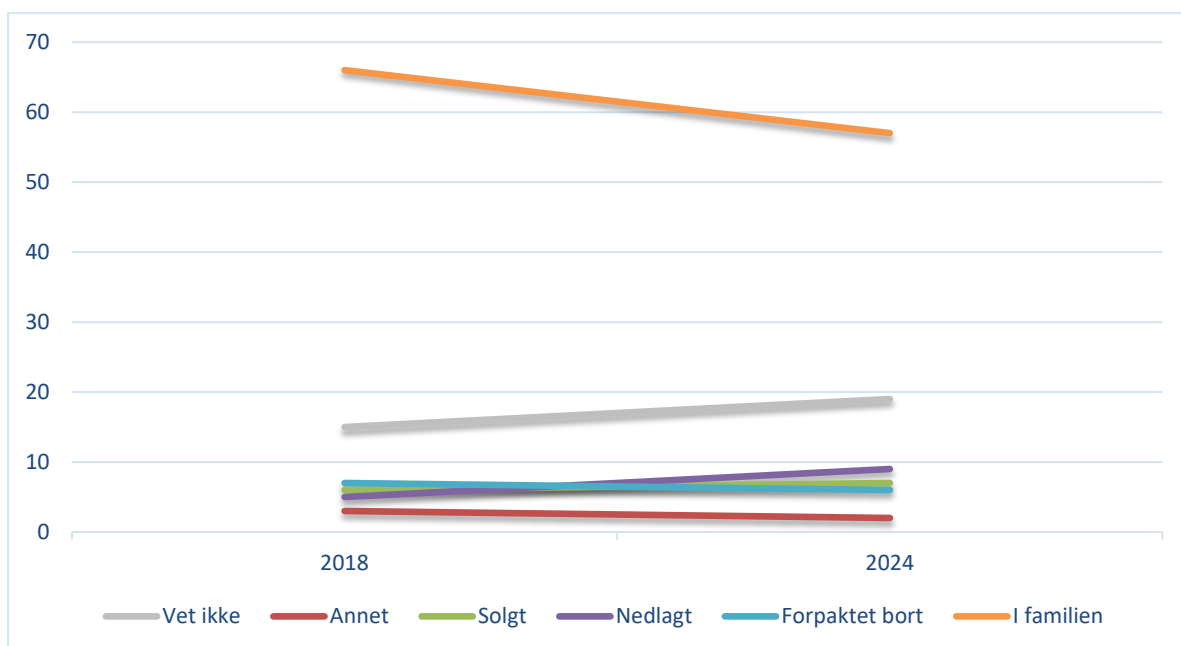
Merk: Figuren er ikke representativt for hver enkelt produksjon og få respondenter i enkelte produksjoner kan føre til store feilmarginer. Andelene må derfor tolkes med forsiktighet.

Gårdbrukerne i Trendundersøkelsen fikk også spørsmål om hvilket alternativ de regner som *mest sannsynlig* for sitt gårdsbruk 20 år fram i tid (figur 54). Samlet sett oppgir rundt 57 prosent at mest sannsynlig vil bruket enten være drevet av dagens brukere eller av barn eller slekt av dagens brukere. Videre oppgir 22 prosent at gårdsbruket mest sannsynlig vil være forpaktet bort til andre, nedlagt som selvstendig enhet, eller solgt ut av familien. 17 prosent regner med at bruket er gått ut av drift.

Figur 54. Hvilke alternativer gårdbrukerne regner med er mest sannsynlig for sitt gårdsbruk 20 år fram i tid (n=609). Svarfordelinger i prosent.

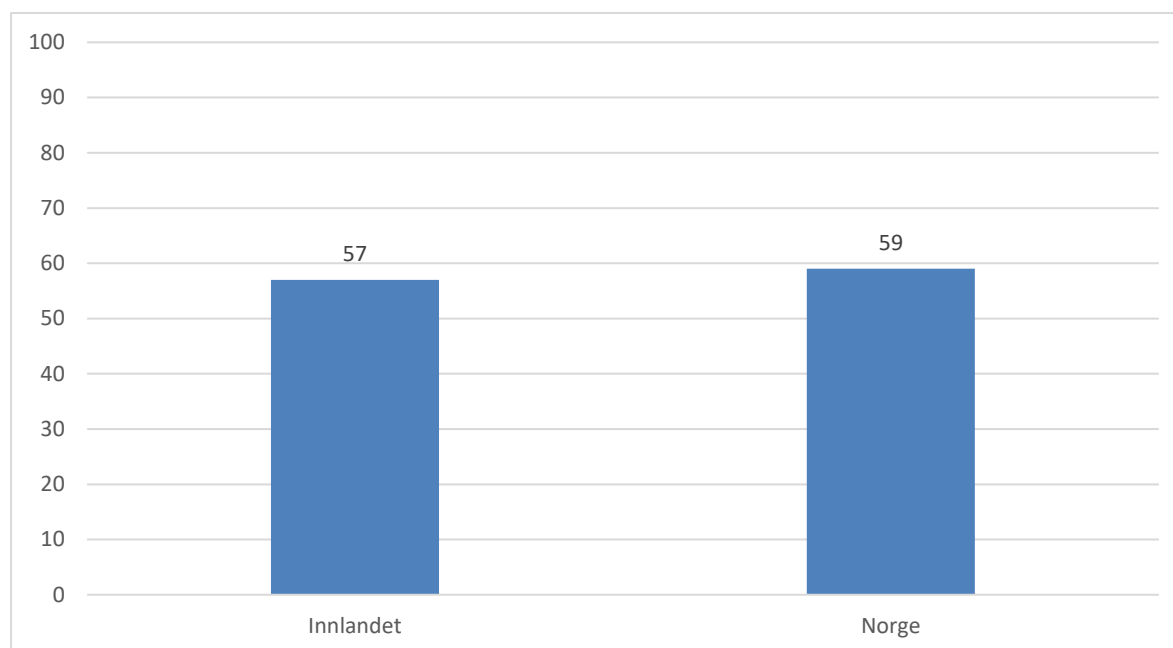
I lys av den negative økonomiske trenden vi så i kapittel 3, er det et sentralt spørsmål hvorvidt det også har vært endringer i gårdbrukernes framtidsutsikter. Figur 55 viser hvorvidt gårdbrukere i 2024 svarer annerledes på spørsmålet om hvilke alternativer de regner med er mest sannsynlig for sitt gårdsbruk 20 år fram i tid sammenlignet med i 2018. For enkelhets skyld har vi slått sammen noen kategorier for å gjøre figuren lettere å tolke.

Figur 55. Endringer fra 2018 til 2024 i hvilke alternativer gårdbrukerne regner som mest sannsynlig for sitt gårdsbruk 20 år fram i tid (n=1599).

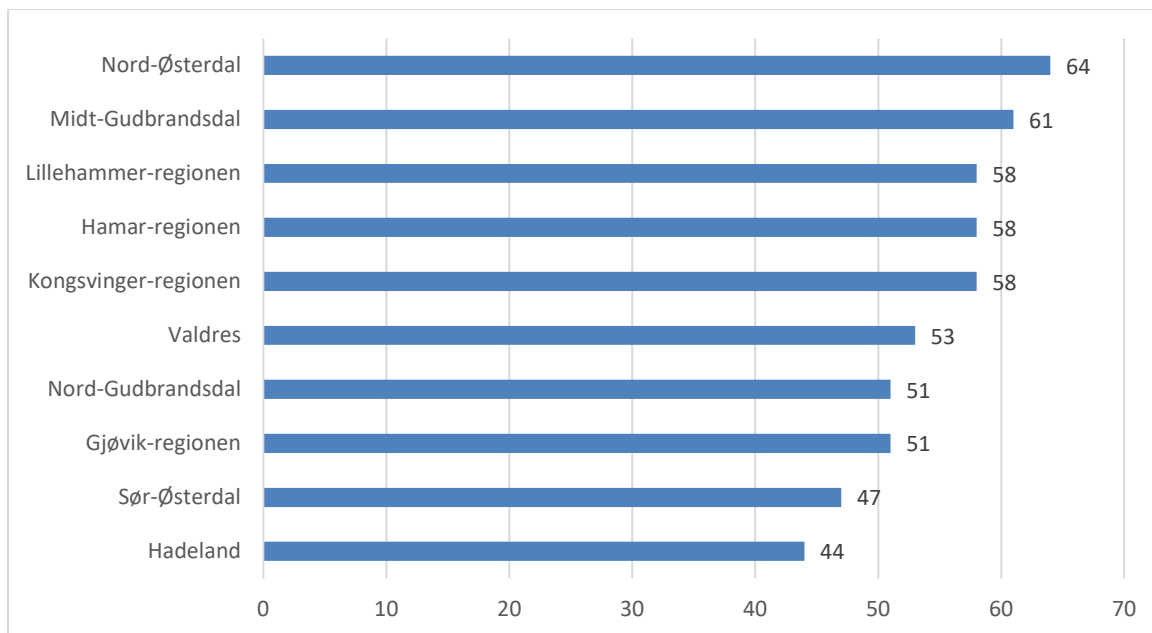
Overordnet viser figuren at det har vært en nedgang i andel gårdbrukere som oppgir at gårdsbruket mest sannsynlig vil bli værende i familien 20 år fram i tid. Mens 66 prosent av gårdbrukerne i 2018 anså det som mest sannsynlig at gårdsbruket 20 år fram i tid fortsatt ville være i familien, har denne andelen sunket til 57 prosent i 2024. Mye av denne nedgangen forklares av en økende andel som svarer «vet ikke». Litt forenklet kan det tyde på at usikkerheten i 2024 er noe større enn i 2018.

Likevel er ikke denne endringen unikt for Innlandet, og det er ingen signifikante forskjeller i hvordan gårdbrukerne vurderer framtidsutsiktene i Innlandet sammenlignet med landet som helhet (figur 56).

Figur 56. Andel gårdbrukere i Norge sammenlignet med i Innlandet som anser det som mest sannsynlig at gårdsbruket 20 år fram i tid vil være drevet av dagens brukere eller barn/slekt av dagens brukere (n=609). I prosent.

Videre er det enkelte regionale forskjeller i hvorvidt gårdbrukere oppgir at gårdsbruket mest sannsynlig vil være drevet av dagens brukere eller barn/slekt av dagens brukere 20 år fram i tid (figur 57). Mens det er gårdbrukere fra Nord-Østerdal og Midt-Gudbrandsdal som i størst grad anser det som sannsynlig at gårdsbruket vil drives videre i familien, er andelen lavest i Sør-Østerdal og Hadeland (Gran). Forskjellene er likevel relativt små, og relativt få respondenter fra Sør-Østerdal og Hadeland (Gran) medfører en del usikkerhet.

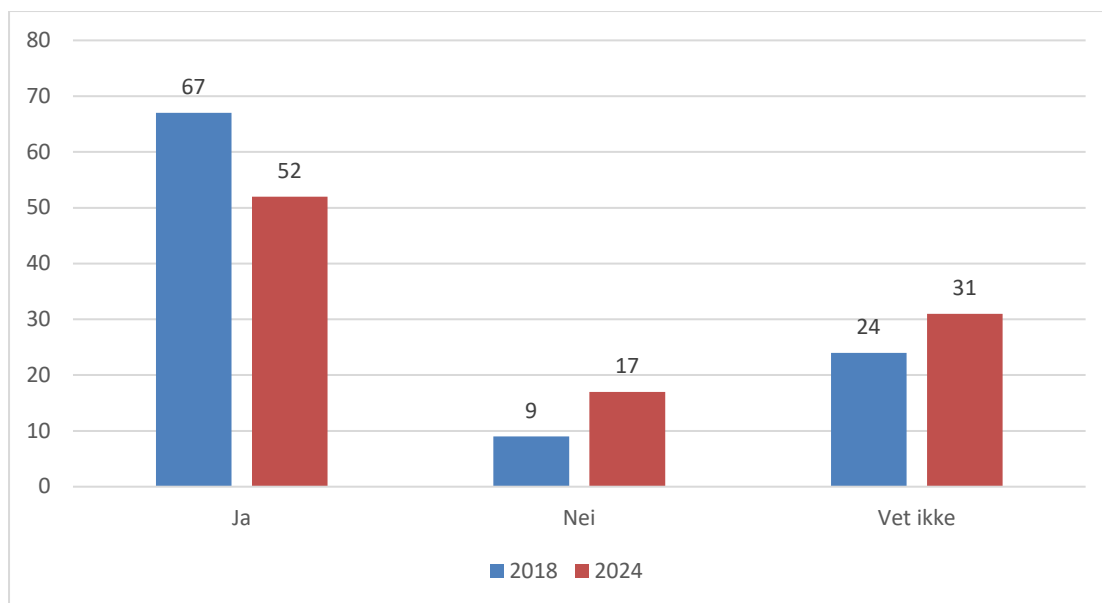
Figur 57. Andel gårdbrukere som oppgir at gårdsbruket 20 år fram i tid mest sannsynlig vil være drevet av dagens brukere eller barn/slekt av dagens brukere. Etter region i Innlandet (n=609). I prosent.

Merk: Figuren er ikke representativt for hver enkelt region og få respondenter i enkelte regioner kan føre til store feilmarginer. Andelen for hver enkelt region må derfor tolkes med forsiktighet.

7.2. Rekruttering

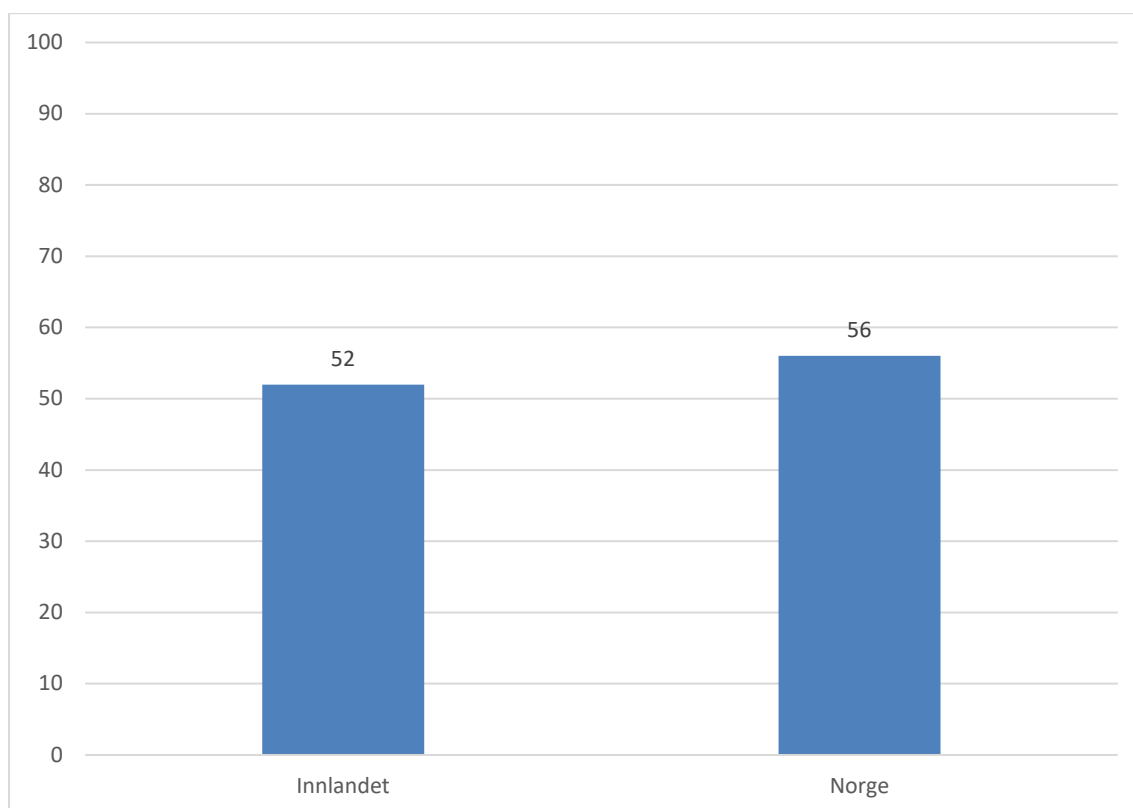
Rekruttering er i denne undersøkelsen knyttet til hvordan dagens brukere vurderer situasjonen. Figur 58 viser hvorvidt gårdbrukere i Innlandet vil anbefale barna å ta over etter en selv eller ikke. Mens 52 prosent av gårdbrukerne i 2024 vil anbefale barna å ta over gården, oppgir 17 prosent at de ikke vil anbefale barna å ta over. Resterende 31 prosent svarer «vet ikke».

Det er en nedgang på 15 prosentpoeng i andelen som svarer «ja» fra 2018, da 67 prosent anbefalte barna å ta over gården etter en selv. Dette er en markant nedgang. Videre er det en økning på åtte prosentpoeng i andelen som svarer «nei», og en økning på syv prosentpoeng som svarer «vet ikke».

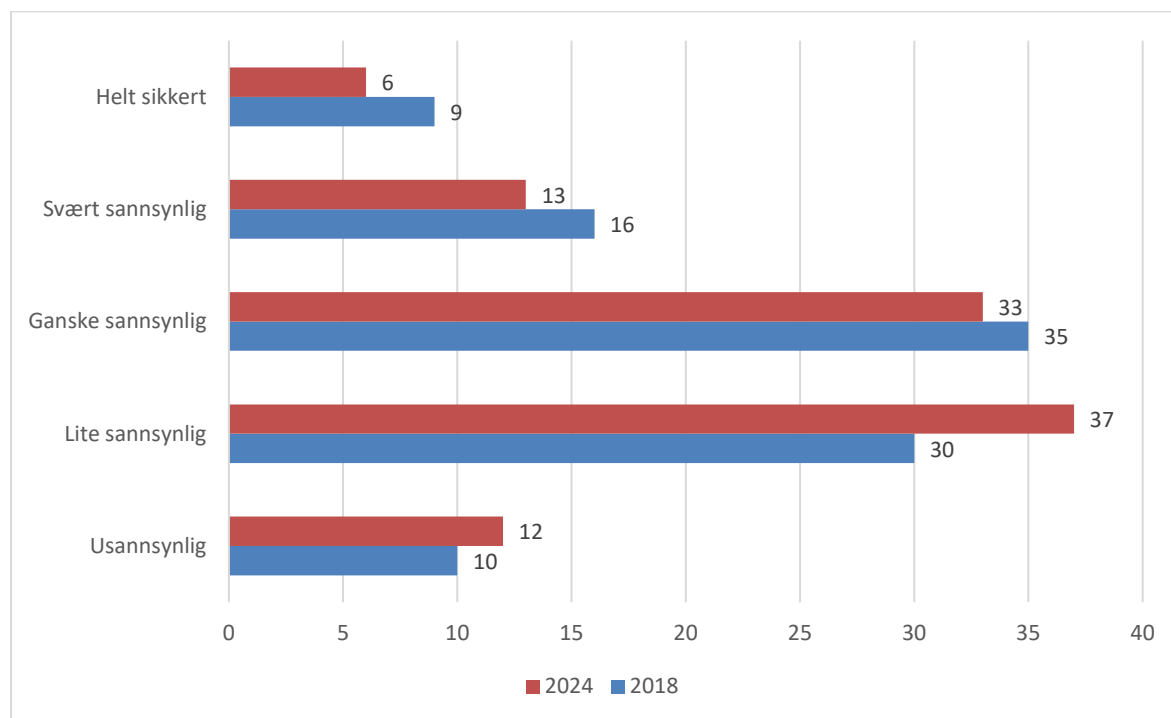
Figur 58. Hvorvidt gårdbrukerne vil anbefale noen av barna å ta over bruket etter en selv. 2018 og 2024. (n=1414). Svarfordelinger i prosent.

Selv om andel gårdbrukere i Innlandet som vil anbefale barna å ta over bruket etter en selv er noe lavere enn det nasjonale gjennomsnittet (figur 59), er disse forskjellene små og ikke statistisk signifikante. Med andre ord er tendensen ganske lik som i resten av landet.

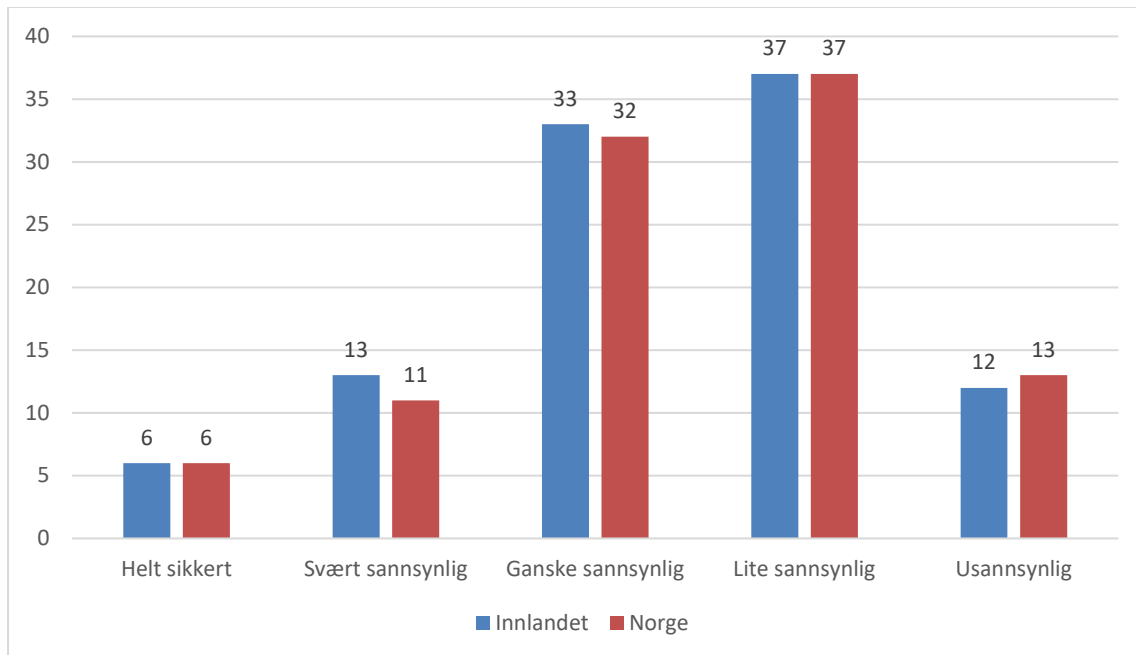
Figur 59. Andel gårdbrukere i Norge og i Innlandet som vil anbefale barna å ta over bruket etter en selv (n=1156). I prosent.

Gårdbrukerne ble også bedt om å oppgi hvor sannsynlig eller usannsynlig de anså at barn eller andre familiemedlemmer vil ta over gårdsdrifta etter en selv (figur 60). Mens seks prosent oppgir at det er «helt sikkert» at barn eller andre familiemedlemmer vil ta over gårdsdrifta, oppgir 46 prosent at det er svært eller ganske sannsynlig. Sammenlignet med 2018, er det en lavere andel som oppgir at det er «helt sikkert», «svært sannsynlig» eller «ganske sannsynlig» at noen vil ta over, mens det er flere i 2024 som oppgir at det er «lite sannsynlig».

Figur 60. Hvor sannsynlig eller usannsynlig det er at barn eller andre familiemedlemmer vil ta over gårdsdrifta. 2018 og 2024. (n=1414). Andeler i prosent.

Gårdbrukerne i Innlandet har altså fra 2018 til 2024 fått mindre tro på at barn eller andre familiemedlemmer vil ta over gårdsdrifta etter en selv. Denne tilbakegangen samsvarer imidlertid mye med landet under ett. I figur 61 ser vi at fordelingen på spørsmålet knyttet til hvor sannsynlig det er at noen tar over i Innlandet er svært lik den nasjonale fordelingen. Dette tyder på at det er snakk om nasjonale utviklingstrekk og i mindre grad regionale særtrekk.

Figur 61. Hvor sannsynlig eller usannsynlig det er at barn eller andre familiemedlemmer vil ta over gårdsdrifta. Fordelinger for Norge og Innlandet. (n=1338). I prosent.

7.3. Båsfjøs og løsdriftsfjøs

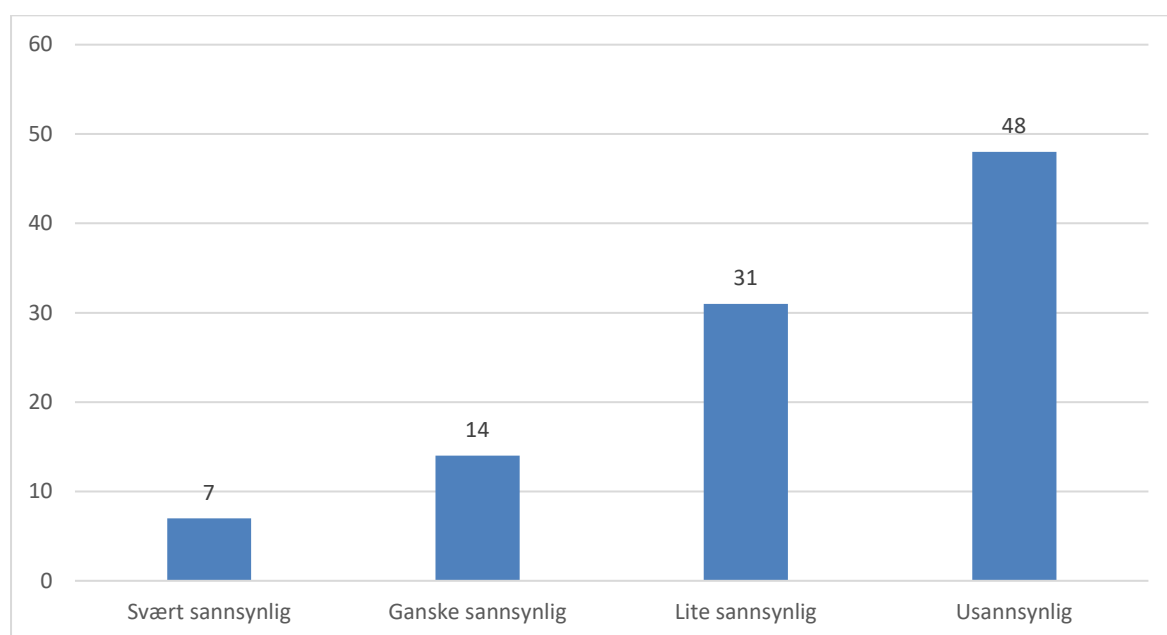

Foto: Ruralis

Løsdriftskravet innebærer at melke- og storfeproduksjon skal skje i løsdriftsfjøs fra og med 1. januar 2034. Det betyr at melkeprodusenter som i dag driver melkeproduksjon i båsfjøs må bygge om til løsdrift innen 2034 for fortsatt å kunne drive videre med melkeproduksjon. I Trendundersøkelsen (for Innlandet) er det med 137 gårdsbruk som

driver med melkeproduksjon. Av disse oppgir 78 gårdbrukere (57 prosent) at de driver løsdrift, mens de resterende 59 gårdbrukerne (43 prosent) oppgir at de driver melkeproduksjon i båsfjøs.

Et svært viktig spørsmål er hva som vil skje med gårdsbrukene som i dag driver melkeproduksjon i båsfjøs. Er disse gårdbrukerne innstilt på å bygge om til løsdrift på et eller annet tidspunkt før 2034, eller ser de for seg at det mest sannsynlige scenarioet er å legge ned melkeproduksjonen? For å finne ut av dette ble gårdbrukerne som i dag driver melkeproduksjon i båsfjøs stilt spørsmål om hvor *sannsynlig* eller *usannsynlig* det er at de vil bygge om til løsdrift innen 2034. Fordelingen på dette spørsmålet vises i figur 62.

Figur 62. Hvor sannsynlig eller usannsynlig det er at gårdbrukere som i dag driver melkeproduksjon i båsfjøs vil bygge om til løsdrift innen 2034 (n=58). I prosent.

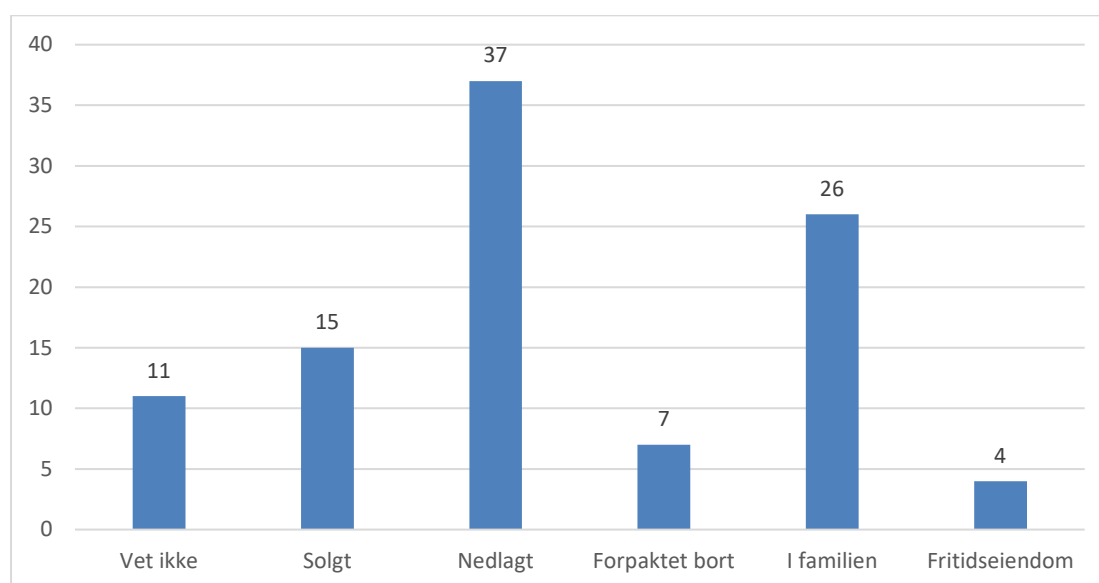
Merk: Figuren er basert på kun 58 gårdbrukere, og representativiteten er derfor usikker.

Selv om datagrunnlaget kun bygger på 58 melkeprodusenter, som i dag driver i båsfjøs, er tendensen likevel klar: Flertallet av disse gårdbrukerne anser det som usannsynlig eller lite sannsynlig at de vil bygge om til løsdrift innen 2034. Mens 21 prosent oppgir at det er ganske eller svært sannsynlig at de vil bygge om, oppgir de resterende 79 prosent at det er enten lite sannsynlig eller usannsynlig.

Når nesten halvparten av gårdsbrukene som driver i båsfjøs anser det som usannsynlig at de vil bygge om, er det et videre spørsmål hva som vil skje med videre drift på disse gårdsbrukene. Selv om det i Trendundersøkelsen kun er med 28 båsfjøs som anser det som «usannsynlig» at de vil bygge om, og at disse ikke nødvendigvis er representative for båsfjøsene i Innlandet generelt, er det likevel interessant å undersøke hva disse 28 gårdbrukerne tenker om framtiden til gården. Er det at man anser ombygging som et usannsynlig utfall det samme som nedleggelse, eller innebærer dette at man vil foreta endringer i produksjonen?

For å undersøke dette har vi i figur 63 tatt utgangspunkt i melkeprodusenter som i dag driver båsfjøs, og som samtidig oppgir at det er usannsynlig at de vil bygge om til løsdrift før 2034. Hva tenker de er det mest sannsynlige utfallet for gårdsdrifta 20 år fram i tid?

Figuren viser at av 28 gårdbrukere, så oppgir 37 prosent (10 gårdbrukere) at gården mest sannsynlig vil være nedlagt som selvstendig enhet om 20 år. Videre oppgir 26 prosent (syv gårdbrukere) at gården mest sannsynlig fortsatt vil være i drift i familien, noe som *kan* indikere at de vil legge om produksjonen før 2034. I tillegg oppgir 26 prosent (syv gårdbrukere) at gården enten vil være solgt, forpaktet bort eller drevet som fritidseiendom, mens 11 prosent (tre gårdbrukere) svarer «vet ikke».

Figur 63. Hvilke alternativer gårdbrukere, som i dag driver båsfjøs og oppgir at det er usannsynlig at de vil bygge om til løsdrift før 2034, anser som det mest sannsynlige alternativet 20 år fram i tid (n=28). Andeler i prosent.

Merk: Figuren er basert på kun 28 gårdbrukere, og representativiteten er derfor usikker.

7.4. Oppsummering

Mange gårdbrukere i Innlandet ser for seg å fortsette med dagens produksjonsnivå i fremtiden. Likevel er det enkelte produksjonsforskjeller. Blant gårdbrukerne i Trendundersøkelsen er det særlig innen korn, annen planteproduksjon og grovfôr at det forventes en viss økning i produksjonen. Samtidig er det en tendens til nedgang innen husdyrproduksjon, spesielt blant melke- og storfekjøttprodusenter, som er noe mer tilbøyelige til å vurdere å legge ned driften.

Når gårdbrukerne vurderer fremtiden for sine gårdsbruk på lang sikt, ser vi en økende usikkerhet sammenlignet med tidligere. Mange ser for seg at gården fortsatt vil være i familien om 20 år, men andelen som oppgir «vet ikke» har økt fra 2018 til 2024. I

tillegg er det en lavere andel gårdbrukere som vil anbefale barna å ta over bruket, noe som er sammenfallende med utviklingen på nasjonalt nivå.

Når det gjelder overgangen fra bås fjøs til løsdriftsfjøs, viser undersøkelsen at mange melkeprodusenter i Innlandet som i dag driver i bås fjøs, anser det som lite sannsynlig at de vil bygge om til løsdrift innen 2034. For mange av disse gårdbrukerne kan dette føre til at de enten legger ned melkeproduksjonen eller vurderer å endre produksjonen på gården. Datagrunnlaget er her likevel tynt, da undersøkelsen kun inkluderer 59 gårdbrukerne som driver melkeproduksjon i bås fjøs.

Referanser

Norges Bondelag. (n.d.). *Landbruket i Innlandet*. Hentet 13.08.2024 fra <https://www.bondelaget.no/innlandet/landbruket-i-innlandet/>

Norges Bondelag. (2023, 23. august). *Ekstremssommeren oppsummert*. Hentet 12.08.2024 fra <https://www.bondelaget.no/innlandet/nyheter/ekstremssommeren-oppsummert>

Resultatkontrollen. (2024). *Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken*. Utredning nr. 3. Hentet 18.08.2024 fra https://nibio.no/tema/landbruksokonomi/grunnlagsmateriale-til-jordbruksforhandlingene/_/attachment/inline/af4e716f-bcc8-4ee5-93f1-a1d6431f2160:b45dd8e6277127280f0cfb9a41d6f941fd1d8d9b/UT-3-2024%20Resultatkontrollen.pdf

Stræte, E. P., Logstein, B., Melås, A., Mittenzwei, K., Winsvold, A., & Zahl-Thanem, A. (2024). *Rekruttering av avløssere til jordbruket*. R 1/24, ISSN 2704-0208.

Zahl-Thanem, A., & Melås, A. (2020). *Trender i norsk landbruk 2020*. R-2/20, ISSN 1503-2035, Ruralis.

Zahl-Thanem, A., & Melås, A. (2022). *Trender i norsk landbruk 2022. En nasjonal spørreundersøkelse blant bønder i Norge*. R 10/22.

Vedlegg 1

Drøfting av representativitet

Et avgjørende spørsmål er hvorvidt gårdbrukerne som deltar i spørreundersøkelsen er representative for populasjonen (gårdbrukere i Innlandet), eller om det er systematiske skjevheter av betydning som vil påvirke tolkningen av svarene. For eksempel ville det vært problematisk dersom kun gårdbrukere med melkeproduksjon deltok i undersøkelsen, da deres syn på fremtiden ikke nødvendigvis samsvarer med framtidssynet hos øvrige gårdbrukere. For å undersøke representativiteten i undersøkelsen har vi derfor sammenlignet fordelingen av gårdbrukerne som deltok i undersøkelsen (utvalget) med tall fra Statistisk sentralbyrå som viser fordelingen hos alle gårdbrukere i Innlandet fylke. Denne sammenligningen kommer frem i Tabell 1.

Tabellen viser at den regionale fordelingen av gårdbrukere i undersøkelsens utvalg samsvarer godt med den reelle fordelingen av gårdbrukere i Innlandet fylket. Det samme gjelder produksjonsfordelingen, der andelen gårdbrukere som driver med ulike type produksjoner samsvarer svært godt med populasjonsfordelingen. Mht. alder og kjønn er det imidlertid enkelte forskjeller verdt å merke seg. For eksempel er gårdbrukere under 40 år noe underrepresentert i utvalget sammenlignet med populasjonen. Det samme gjelder kvinnelige bønder som er noe underrepresentert i Trendundersøkelsen. Disse forskjellene er imidlertid ganske marginale og kan like gjerne skyldes at det i følgebrevet til Trendundersøkelsen står presisert at det er «hoveddriver» som skal svare på undersøkelsen (den som utfører mesteparten av arbeidet i gårdsdrifta). Dette avviker fra Statistisk sentralbyrå som baserer seg på informasjon om den personen som søker om produksjonstilskudd (for mer utdypende drøfting av dette, se Zahl-Thanem og Melås 2022).

Ettersom tabellen overordnet viser at de regionale- og produksjonsmessige fordelingene samsvarer godt med populasjonsfordelingene, anser vi utvalget som et godt utgangspunkt for å gi et innblikk i landbruket i Innlandet – sett fra gårdbrukerens ståsted.

Tabell 2. Sammenligning av variabler i Trendundersøkelsen for Innlandet 2024 med populasjonsdata for Innlandet fra Statistisk sentralbyrå.

Variabler	Populasjon (SSB)		Trendundersøkelsen, Innlandet	
	Prosentvis fordeling	Prosentvis fordeling	Standardfeil	95 % konfidensintervall
Alder				
Under 40 år	18.7	11.0	0.01	[8.6-13.5]
40-49 år	21.1	19.7	0.02	[16.6-22.8]
50-59 år	29.6	31.9	0.02	[28.2-35.5]
60-69 år	21.5	26.8	0.02	[23.3-30.3]
70 år eller eldre	9.1	10.6	0.01	[8.2-13.0]
Kjønn				
Kvinner	16.3	13.4	0.01	[10.8-16.1]
Menn	83.7	86.6	0.01	[83.9-89.2]
Regional fordeling				
Fjellregionen	33.2	34.4	0.02	[30.7-38.1]
Midtregionen	17.8	18.4	0.02	[15.4-21.4]
Mjøsregionen	31.9	30.5	0.02	[27.0-34.1]
Sør-regionen	17.2	16.7	0.01	[13.8-19.6]
Andel bønder med ulike produksjoner				
Bruk med melkekyr	17.9	19.3	0.02	[16.3-22.4]
Bruk med øvrige storfe	34.7	34.7	0.02	[31.0-38.4]
Bruk med sau	25.2	24.8	0.02	[21.4-28.1]
Bruk med svin	5.1	4.0	0.01	[2.5-5.6]
Bruk med potet	5.4	7.2	0.01	[5.2-9.2]

FORMÅL

RURALIS - Institutt for rural- og regionalforskning skal gjennom fremragende samfunnsvitenskapelig forskning og forskningsbasert utviklingsarbeid gi kunnskap og idéer for allmenheten, privat næringsliv, offentlig virksomhet og FoU-sektoren, og gjennom det bidra til å skape sosiokulturell, økonomisk og økologisk bærekraftig utvikling i og mellom bygd og by.

RURALIS skal være et nasjonalt senter for å utvikle og ta vare på en teoretisk og metodisk grunnleggende forskningskompetanse i flerfaglige bygdestudier, og fungere som et godt synlig knutepunkt for internasjonal ruralsosiologi.

Trondheim (hovedkontor):
Universitetssenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim
73 82 01 60

Oslo:
Pilestredet 17
N-0164 Oslo
73 82 01 60

post@ruralis.no
ruralis.no